

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Юридичний факультет

Л. Котова

Юридичне дослідження, аналіз та письмо

*(посібник для здобувачів вищої освіти ОП «Право»,
перший рівень ВО)*

Київ 2023

УДК 340.1(075.8)

К 73

Рекомендовано до друку

*вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 5 від 28.12.2023 року)*

Рецензенти:

- О. Петроє* – доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу дослідницької діяльності університетів Інституту вищої освіти НАПН України;
О. Валецька – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії права Чорноморського національного університету (Миколаїв, Україна).

Котова Л.

К 73 Юридичне дослідження, аналіз та письмо : посібник для здобувачів вищої освіти ОП «Право», перший рівень ВО / Л. Котова ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Юрид. ф-т. – Київ : [Вид-во Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2023. – 120 с.

ISBN 978-617-11-0246-0

Навчальна дисципліна «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» спрямована на підготовку фахівців-правників, які здатні використовувати знання правових принципів та норм і володіти такими здібностями, як: мовні та комунікативні навички, аналітичне й критичне мислення, повага до етичної поведінки; на набуття практичних умінь і навичок, у тому числі, збору інформації, аналізу юридичної проблеми, побудови юридичної аргументації; складання проєктів юридичних документів.

Навчальний посібник з дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» охоплює 8 тем: Вступ до дисципліни; Юридична діяльність та практика; Правове дослідження, його методи; Місце правової норми в національній, європейській та міжнародній системах; Поняття правової ситуації, її проблематика. Правові рішення; Методи розв'язання юридичних задач; Мова права і мова закону. Юридичний текст; Особливості юридичних документів. Кожна тема містить ключові поняття, стислі теоретичні відомості, практичні завдання, приклади розв'язання задач, а також питання для самоконтролю та тестові завдання. До структури посібника також входять джерела (нормативно-правові акти, література та інформаційні ресурси), наочні рисунки, схеми та відеоматеріали, які дозволяють здобувачу освіти сформулювати більш конкретне уявлення щодо питання, яке вивчається та краще засвоїти матеріал.

Посібник призначено для здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «Право» (перший рівень вищої освіти).

УДК 340.1(075.8)

Посібник підготовлено у рамках виконання Проєкту «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад» / «Reinventing displaced universities: enhancing competitiveness, serving communities» (REDU) (2020-2024 роки).

Публікація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Л. Котової, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Liubov Kotova, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University and do not necessarily reflect the views of the European Union.

© Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, 2023

© Котова Л., 2023

ISBN 978-617-11-0246-0

Зміст

Тема 1. Вступ до дисципліни.....	4
1.1. Загальна характеристика та визначення поняття «юридична наука»	4
1.2. Зміст та структура юридичної науки	9
1.3. Юридичне дослідження, аналіз та письмо як навчальна дисципліна: її спрямування та мета.....	13
Тема 2. Юридична діяльність та практика.....	17
2.1. Юридична діяльність як різновид соціальної діяльності	17
2.2. Правова регламентація юридичної діяльності	19
2.3. Специфіка професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності	22
Тема 3. Правове дослідження, його методи.....	35
3.1. Правове дослідження, його методи та методологія.	35
3.2. Поняття юридичної (правової) процедури.....	44
3.3. Вимоги до нормативної моделі юридичної процедури, її види	46
3.4. Види юридичних процедур	48
Тема 4. Місце правової норми в національній, європейській та міжнародній системах	55
4.1. Місце правової норми в національній, європейській та міжнародній системах	55
4.2. Особливості міжнародної нормотворчості	62
Тема 5. Поняття правової ситуації, її проблематика. Правові рішення	70
5.1. Поняття правової задачі	70
5.2. Правові рішення.....	73
5.3. Аргументація в процесі прийняття рішень	75
Тема 6. Методи розв'язання юридичних задач.....	84
6.1. Юридичний (правовий) аналіз ситуації / або аналіз правової ситуації.....	84
6.2. Застосування алгоритму аналізу правової ситуації (алгоритм розв'язання правової задачі (практичного кейсу)	85
Тема 7. Мова права і мова закону. Юридичний текст.....	95
7.1. Визначення «мови права», галузі функціонування сучасної правничої мови, функції та стилі мови права	95
7.2. Юридичний текст	98
Тема 8. Особливості юридичних документів	105
8.1. Поняття та ознаки юридичних документів.....	105
8.2. Класифікація юридичних документів	106
8.3. Дизайн юридичних документів.....	108
Додаток 1. Оцінювання курсу	116
Додаток 2. Перелік відеоматеріалів	118

Тема 1. ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ

Ключові поняття, терміни: об'єкт пізнання, об'єкт юридичної науки, предмет науки, предмет юридичної науки, система юридичних наук, юридична наука, юридична наукова дисципліна, юридична практика, юридична техніка, юриспруденція

Основні теоретичні положення

1.1. Загальна характеристика та визначення поняття «юридична наука»

Юридична наука (правознавство, правова наука, юриспруденція) – це спеціалізована галузь наукових знань у сфері гуманітарних наук, наукова діяльність, що спрямована на вивчення права в теоретичному і прикладному аспектах, правових форм організації і функціонування держави, суспільства, їхні окремі інститути¹.

Юридична наука (правознавство, правова наука, юриспруденція) – це суспільна наука, яка спрямована на пошук, узагальнення, систематизацію і використання знань про закономірності існування та функціонування державно-правової дійсності, специфічним об'єктом дослідження якої є право і держава.

Структуру чи систему юриспруденції складають різноманітні юридичні науки (Рис. 1.1), (Рис. 1.2).

Рис. 1.1. Класифікація юридичних наук

¹ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія». Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Конспект лекцій з дисципліни «Юридична деонтологія» / укладач Макеева О.М. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/23311/27/06_%D0%AE%D0%94_%D0%9A%D0%9B.doc https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Рис. 1.2. Інша класифікація юридичних наук

Достатньо вдалою представляється класифікація юридичних наук, яка представлена у посібнику для підготовки до іспитів «Теорія держави і права» за заг. ред. Професора О. В. Петришина² та побудована за предметом дослідження та має наступні групи:

Теоретичні юридичні науки – розкривають сутність, загальні закономірності та тенденції виникнення, розвитку та функціонування державно-правової дійсності, розробляють фундаментальні юридичні поняття та категорії.

Історичні юридичні науки – розкривають закономірності державно-правового розвитку окремих країн світу та досить детально досліджують умови розвитку і особливості держави і права окремих країн.

Галузеві юридичні науки – досліджують відповідні галузі права, особливості їх предмету та методу правового регулювання, юридичні джерела, зміст та характер правових норм, шляхи їх розвитку та удосконалення.

Прикладні юридичні науки – вивчають питання, тісно пов'язані з функціонуванням держави і права, використовуючи висновки та положення неюридичних наук, зокрема статистики, хімії, медицини тощо.

Міжнародне публічне право – вивчає систему норм договірної і звичаєвої характеру та правових принципів взаємодії між державами й іншими суб'єктами міжнародного спілкування, які регулюють міжнародно-правові відносини з метою забезпечення мирна, прав людини та взаємного співробітництва.

Міжнародне приватне право – вивчає систему норм, які регулюють відносини між фізичними та юридичними особами, що належать до різних країн (правопорядків).

Характерні ознаки юридичної науки представлені на рисунку 1.3.

² Теорія держави і права : посіб. для підгот. до іспитів / Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський ; за заг. ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2018. – С.7-8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/437/3_Teorijaderzaviprava_vnutri.pdf https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 19.09.2023). — Назва з екрана.

Рис. 1.3. Характерні ознаки юридичної науки

Відмінною особливістю юридичної науки в порівнянні з іншими гуманітарними науками є теоретико-прикладний характер, покликаний задовольнити практичні потреби правового регулювання суспільних відносин і сприяти вдосконаленню законодавства та юридичної практики.

Відповідно, знання юридичної науки виражаються в конкретних, точних, логічно пов'язаних і формалізованих поняттях, категоріях і наукових конструкціях.

Об'єктом юридичної науки, як інших гуманітарних наук, є суспільство, і для обґрунтування наукового статусу юридичної науки необхідно розрізняти об'єкт і предмет науки.

Об'єкт пізнання – усе те, на що спрямована діяльність дослідника, що протистоїть йому в якості об'єктивної реальності³.

Будь-яке явище, процес або відношення об'єктивної реальності можуть бути об'єктом дослідження різноманітних наук (фізики, хімії, біології, соціології, юриспруденції тощо). При визначенні предмета конкретної науки в об'єкті пізнання виділяється певна його частина (економіка, політика, країна, держава, культура, відносини тощо), причому вона входить у предмет конкретної науки не цілком, а лише тією її стороною, що визначається особливостями даної науки, всі інші сторони розглядаються як додаткові.

Підприємництво як соціальне явище може досліджувати декілька наук, зокрема, економічна, соціологічна, психологічна, юридична або інша з наук. Кожна з них зосереджується на вивченні лише певних аспектів, які входять до їх предмету дослідження. Наприклад, економічна наука досліджує мікроекономічні питання підприємництва, психологічна наука займається вивченням психології підприємців, а юридична наука фокусується на правовому регулюванні підприємництва.

Науки відрізняються, передусім, за своїм предметом дослідження. Кожна з них аналізує: своєрідні аспекти або певну частину об'єктивної реальності. Специфічні закони і закономірності, які характерні лише для цієї науки та відносяться до "цієї реальності". Особливі форми прояву та механізми дії цих законів і закономірностей. Таким чином, кожна наука глибоко досліджує свій власний аспект підприємництва, привертаючи увагу до унікальних особливостей, законів і механізмів, що характеризують цю сферу.

³ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

Предмет будь-якої науки – це результат теоретичного абстрагування, що дозволяє виявити ті закономірності виникнення, розвитку і функціонування досліджуваного в об'єкта, що є специфічними для даної науки і ніякої іншої⁴.

Особливість юриспруденції як науки полягає в тому, що її об'єктом дослідження є правова форма організації суспільної держави та правова форма взаємодії соціальних суб'єктів, причому правова форма розглядається в соціальному контексті, тобто як власність.

Будь-яка наука має один предмет дослідження, але юриспруденція має, здається, два предмети - право і державу. Слід зазначити, що до предмета правознавства входить не держава як цілісне явище, а лише ті сторони, що стосуються права, які по суті є правовою формою організації та функціонування держави. Крім того, держава є однією із суспільних організацій, соціальним явищем, невід'ємною частиною суспільства, її можна розглядати як особливу організаційну форму самого суспільства, тобто особливу форму самоорганізації суспільства.

Складові предмету юридичної науки відображені на рисунку 1.4.

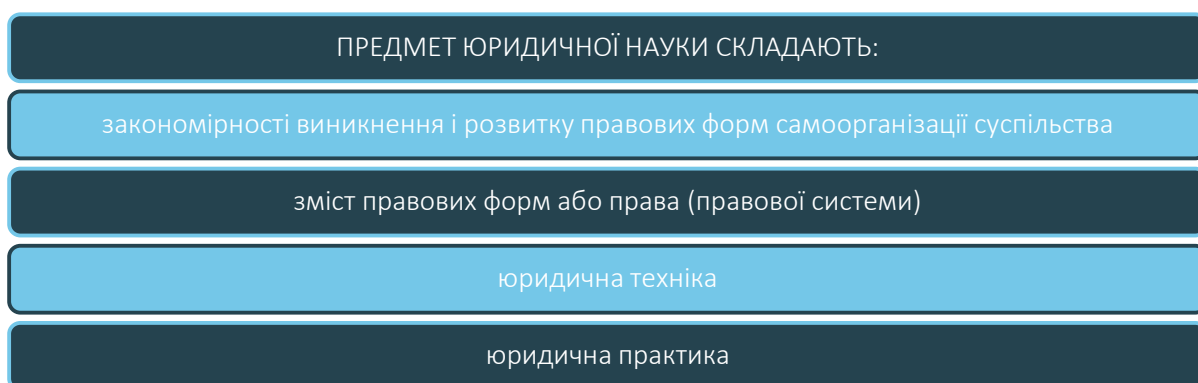

Рис. 1.4. Предмет юридичної науки

Предмет юридичної науки – це правові форми самоорганізації суспільства або правової системи суспільства, або, якщо вийти за межі окремого суспільства, - світовий правопорядок, правові форми самоорганізації людства (цивілізації) або право (правова система) як особлива форма їхньої самоорганізації⁵.

Кожна юридична наукова дисципліна вивчає предмет юриспруденції не взагалі, а лише його окремі сторони або сфери, зокрема певні види суспільних відносин та правові форми її регуляції.

Адміністративне право - суспільні відносини в сфері здійснення державного управління;
 трудове право - суспільні відносини в сфері найманої праці;
 теорія права та держави - тенденції, закономірності виникнення та функціонування правових форм самоорганізації суспільства.

Юридична наука складається із сукупності окремих юридичних дисциплін (юридичних наук), кожна з яких вивчає свої визначені аспекти, сторони, проблеми права і держави.

⁴ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

⁵ Там само. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Баїк О.І., Податкове право: фінансово-правовий інститут, наука та навчальна дисципліна, 2016. С. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4935/vnulpurn20168374.pdf> (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

Юридична наукова дисципліна – це система наукових знань, вид наукової діяльності, особливості яких визначаються предметом і методологією проведених досліджень, а також головним призначенням і формами використання отриманих наукових результатів⁶.

Кожна юридична дисципліна – це окремий, відносно самостійний елемент структури єдиної юридичної науки, тобто предмет, методологія, наукові результати якої є частиною загального предмета, методології юриспруденції, системи юридичних знань.

Класифікації юридичних дисциплін різноманітна (Рис. 1.5).

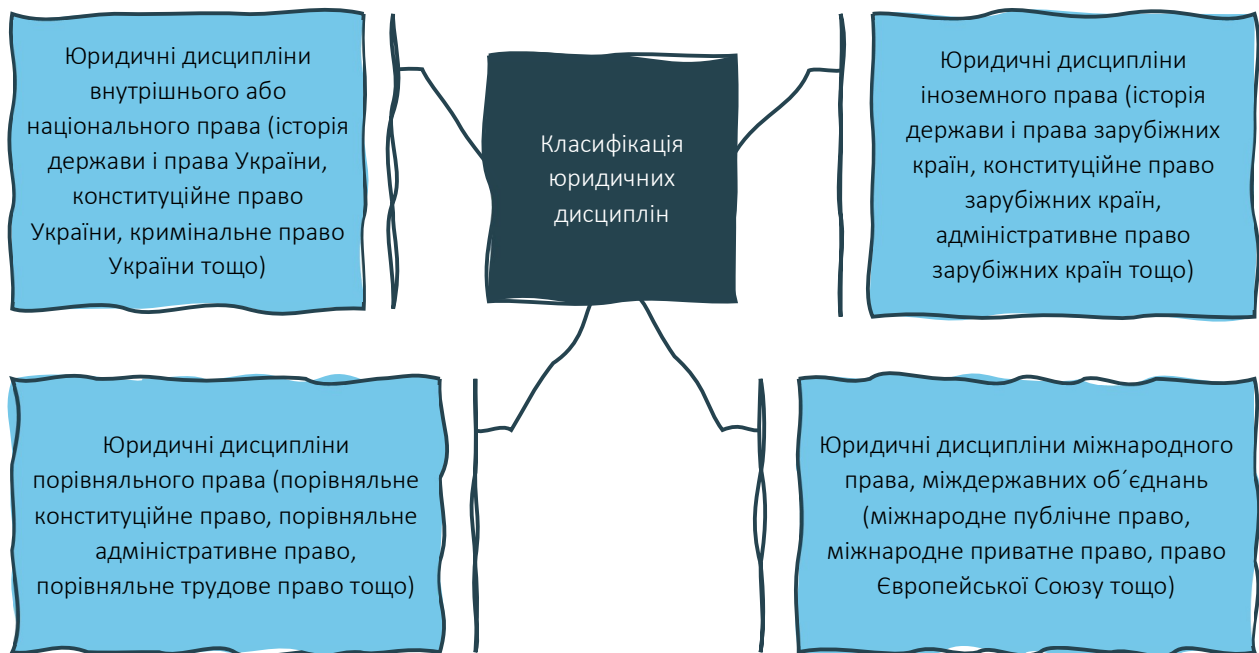

Рис. 1.5. Класифікація юридичних дисциплін за критерієм єдності і відмінностей внутрішнього-зовнішнього

Найчастіше в літературі зустрічаємо наступні групи (види) юридичних наукових дисциплін: юридичні науки теоретичного й історичного профілю (або теоретико-історичні); галузеві юридичні науки; спеціальні та/або прикладні юридичні науки тощо.

Сучасний стан розвитку правової структури, окрім подальшої диференціації правових дисциплін, виявляється також в інтеграції, взаємопроникненні та концентрації навколо певних загальнодержавних правових проблем. Це також супроводжується створенням міждисциплінарних наукових комплексів, які відповідають загальним тенденціям суспільного та наукового розвитку. Тому різні наукові дисципліни в галузі права, такі як філософія права та соціологія права, взаємодіють для комплексного аналізу та розуміння проблем і явищ, що виникають у сфері правового регулювання.

Звідси видно, що статус, позиціонування, роль і значення кожної юридичної дисципліни визначаються її дисциплінарними характеристиками, методологічними характеристиками, прагматичними характеристиками, спільністю з іншими дисциплінами.

⁶ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

1.2. Зміст та структура юридичної науки

Юриспруденція є системою наукових знань, видів і форм наукової діяльності, яка є достатньо розгалуженою і диференційованою. Кожна складова цієї системи виникла відповідно до потреб пізнавальної і практичної правової діяльності, а також відображає багатоаспектне і багатоцільове призначення юриспруденції як науки.

Блоки наукових юридичних знань, які складають зміст юриспруденції представлені на рисунку 1.6.

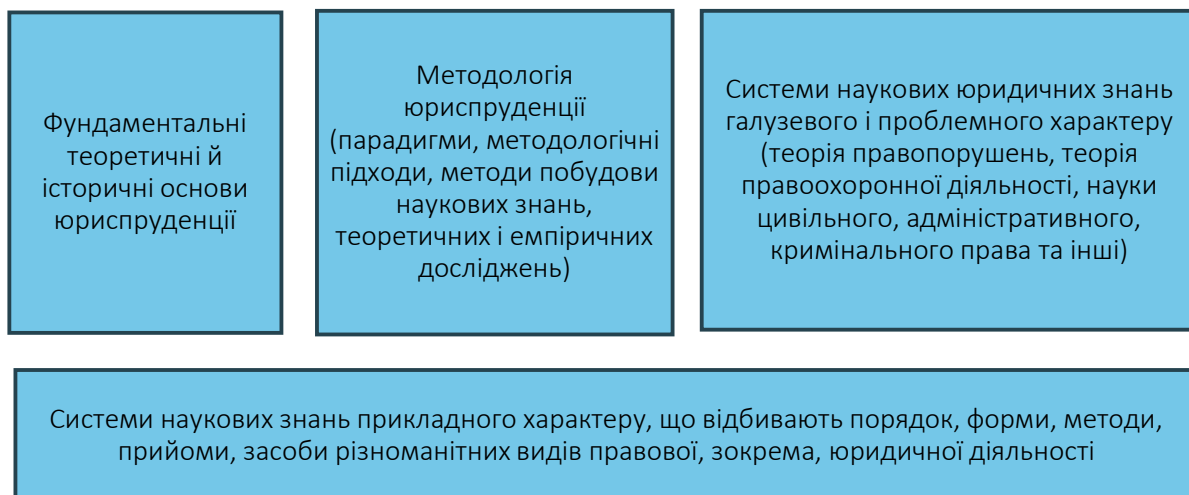

Рис. 1.6. Зміст юриспруденції

9 Зміст системи наукових юридичних знань складають такі елементи (Рис. 1.7).

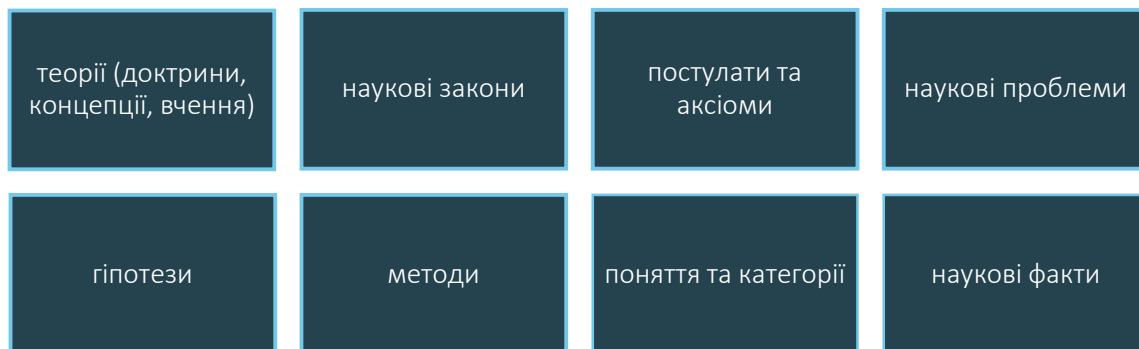

Рис. 1.7. Елементи змісту системи юридичних знань

Характеристика елементів змісту системи наукових юридичних знань:

1. Теорії (доктрини, концепції, вчення)

Теорії (доктрини, концепції, вчення) – комплекси поглядів, уявлень, ідей, які спрямовані на тлумачення та прояснення будь-якого явища, форма організації наукового знання, яка дає цілісне уявлення щодо закономірностей та сутнісних зв'язків певної області дійсності ⁷.

⁷ План-конспект проведення лекційного заняття з теми 3. Порівняльно-правові дослідження сучасних правових учень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/lekcii3-UK.doc> (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

Власне, теорії як найбільш розвинуті сукупності наукових знань є внутрішньо диференційованими, але цілісними системами знань, що характеризуються логічною залежністю одних елементів від інших, можливістю виведення змісту теорій з певної сукупності тверджень (вихідного базису теорій) за певними логіко-методо-логічними принципами та правилами ⁸.

2. Наукові закони

Наукові закони – це суттєві зв'язки або відношення, що володіють загальністю, необхідністю і повторюваністю за даних умов ⁹

На практиці, теорії це сукупність наукових знань, які внутрішньо диференційовані, та водночас утворюють цілісні системи. Елементи в цих системах є взаємозалежними, де одні елементи впливають логічно з інших. Крім того, зміст теорій має вихідний базис тверджень, який спирається на певні логіко-методологічні принципи та правила.

Підстави та види наукових законів юриспруденції представлені на рисунку 1.8.

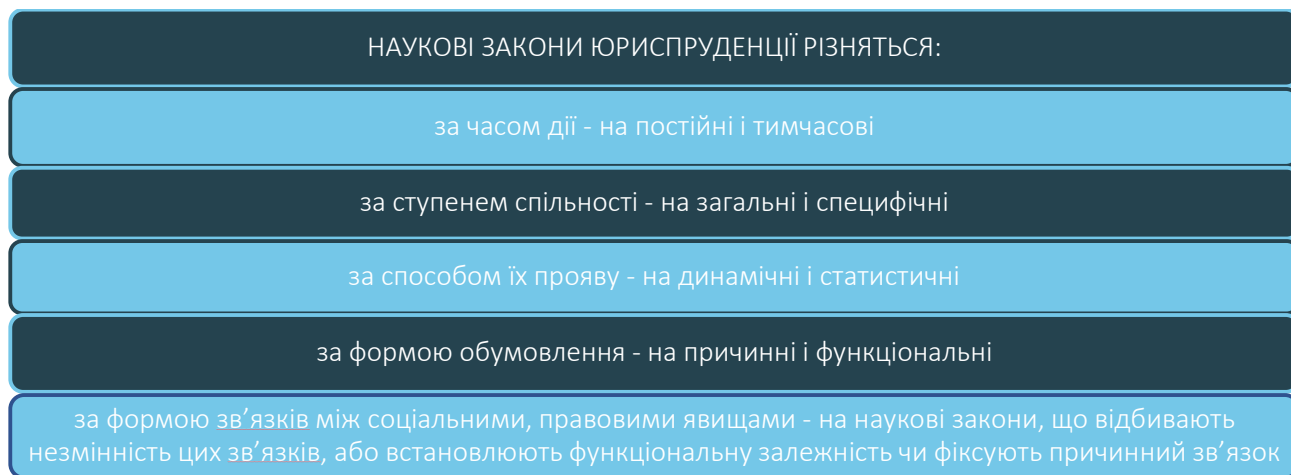

Рис. 1.8. Класифікація наукових законів юриспруденції

Правові діяння, як і інші соціальні дії, мають випадковий характер, що може бути представлено як набір випадкових величин. Однак, ці випадкові величини утворюють певну середню рівнодіючу величину, яка виступає формою прояву соціального закону. Для виявлення цієї величини необхідно провести спостереження за діями багатьох суб'єктів, зокрема:

- Спрямованість дій групи суб'єктів, що знаходяться в однакових умовах.
- Систему зв'язків, що обумовлюють цю діяльність.
- Частоту і сталість дій та взаємодій групи суб'єктів у межах даної системи функціонування.

3. Постулати та аксіоми

Постулати та аксіоми – вихідні, несуперечні і повні твердження або положення наукових теорій, що приймаються за істинні при аксіоматичній або дедуктивній побудові теорій, та з яких

⁸ План-конспект проведення лекційного заняття з теми 3. Порівняльно-правові дослідження сучасних правових учень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/lekci3-UK.doc> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁹ Методологія та організація наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право», Полтава, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

виводяться всі інші положення (основні абстракції). Істинність аксіом і постулатів доводиться не в рамках даних теорій, а в інших теоріях¹⁰.

4. Наукові проблеми

Наукова проблема як суб'єктивне уявлення об'єктивної дійсності є вид знання, яке виявляє і межі незнання. У цьому розумінні наукова проблема є «знання про незнання».

Давньогрецькому філософу Сократу приписують вислів: «Я знаю, що нічого не знаю» (лат. scio me nihil scire або scio me nescire)¹¹. У деяких цитатах зустрічається в трохи зміненій формі — «Чим більше я знаю, тим більше я розумію, що нічого не знаю» і «Я знаю тільки те, що нічого не знаю, але інші не знають і цього».

Наукові проблеми постають лише перед дослідником і тільки він може сформулювати їх, шукати шляхи для їх вирішення і дійсно розв'язувати їх. Лише вчений, свідомо сприймаючи реальність і тлумачачи її на певному рівні, формулює проблеми, що є характерними для наукового пізнання. Цей процес здійснюється дослідником в конкретно-історичній ситуації, що детермінована, тому наукова проблема виникає залежно від наявності певних необхідних умов. Оскільки постановка наукової проблеми передбачає не тільки визначення меж вже наявних знань, але й меж незнання, невідомих та невіршених аспектів об'єкта дослідження, через вивчення яких можливе отримання нових знань, сама проблема, якщо вона поставлена і сформульована правильно, визначає сферу можливих наукових відповідей та варіанти її потенційного розв'язання.

5. Гіпотези

Гіпотеза — це наукове припущення, істинне значення яких не визначено, але саме вони є найважливішою формою розвитку наукового знання¹².

Гіпотеза тоді стає науковою теорією, якщо вона задовольняє таким вимогам як: - осмисленість (є можливість визначити поняття, які входять до теорії); - логічна узгодженість та несуперечливість висловлювань; - можливість перевірки через певний досвід, правову та соціальні практики; - здатність теорії до узагальнення; - здатність теорії з'ясовувати нові факти, у тому числі шляхом модифікацій тощо.

6. Методи

Метод — це спосіб відбиття і відтворення в мисленні досліджуваного предмета. Застосування науково обґрунтованих методів є важливою умовою одержання нових істинних наукових знань¹³.

Головними елементами методу є: принципи, правила, прийоми, способи і засоби.

Класифікація наукових методів представлена на рисунку 1.9.

¹⁰ Методологія та організація наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право», Полтава, 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

¹¹ Вислів Сократа [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%8E,%D1%89%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%8E> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹² Методологія та організація наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право», Полтава, 2016. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹³ Там само [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

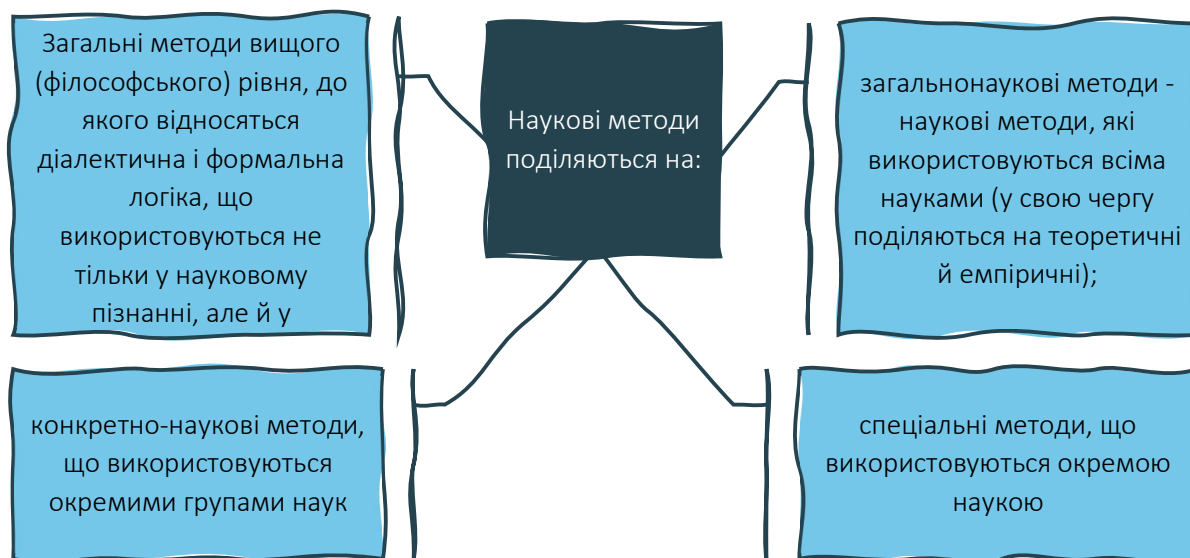

Рис. 1.9. Наукові методи

7. Поняття та категорії, якими оперує правознавство

Поняття та категорії, якими оперує правознавство, є логічним вираженням знань про предмет.

Правові наукові поняття – це змістовні, предметні уявлення, що відтворюють у мисленні (ідеально) об'єктивну суть реальних процесів правової дійсності і відношень, що існують у ній, виражають специфічну правову якісну визначеність даних процесів і явищ¹⁴.

Правові категорії граничні за рівнем узагальнення, фундаментальні абстрактні поняття теорії правознавства.

Понятійний апарат правознавства, який складається з різних понять, є засобом організації наявних знань. Він виконує не лише логічну і пізнавальну функцію, але й світоглядну, оскільки допомагає усвідомлювати правильний спосіб мислення при вирішенні правових проблем. Однак самі поняття і категорії, окремо взяті, не утворюють ні теорії, ні науки, оскільки вони не мають достатньої доказової сили і не можуть відображати конкретну істину.

Об'єктивна і конкретна істина досягається, коли поняття і категорії правознавства представлені у системі, взаємозв'язані між собою і утворюють наукову систему знань (теорію, концепцію).

8. Наукові факти

У науці об'єкт дослідження розкривається як сукупність наукових фактів, тобто наукових описів його фрагментів, складових. Самий термін «факт» походить від латинського «fac-tum», що означає «зроблене».

Науковий факт – це певна форма знання, більш-менш логічно оброблений факт, тобто та сторона або частина дійсності, що перетворилася на об'єкт дослідження і уточнена суб'єктом пізнання за допомогою засобів виміру, опису й ін¹⁵.

¹⁴ Методологія та організація наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право», Полтава, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

¹⁵ Там само. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

Науковий факт - це відображення у висловлюванні реальності.

Взагалі, будь-яка інформація стає науковим фактом лише після того, як її зафіксовано шляхом використання прийнятих у відповідній науці методів (наприклад, запис у протоколі у вигляді висловлювань або формул, фотографія, магнітофонний чи відео запис тощо).

Кожен науковий факт має складну структуру з багатьох аспектів (у гносеологічному значенні), і можна виділити чотири рівні цієї структури (Рис. 1.10).

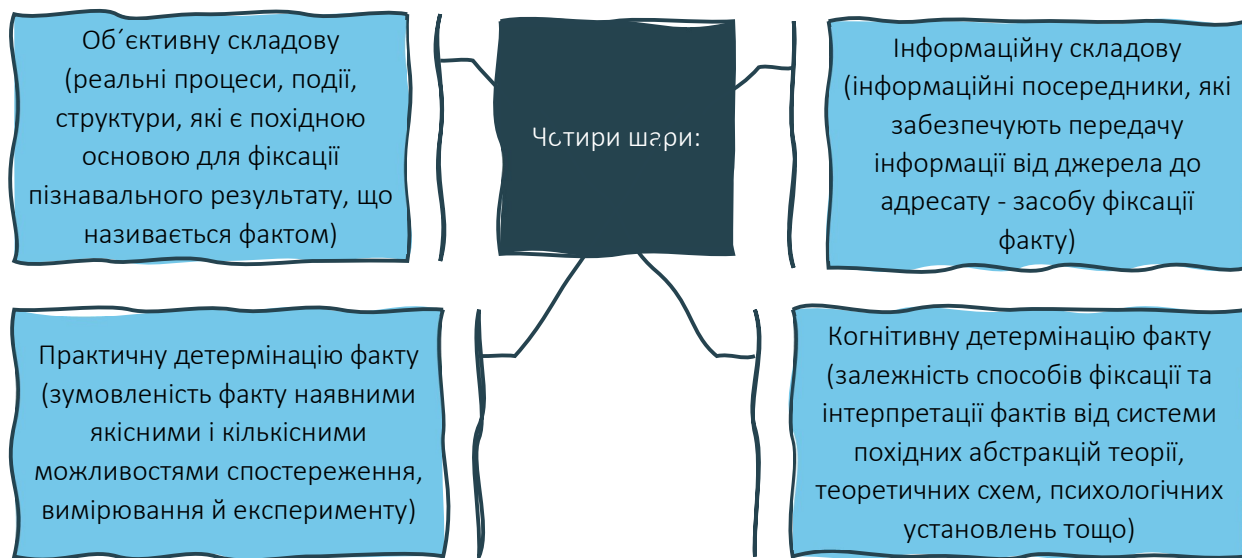

Рис. 1.10. Структура факту науки

1.3. Юридичне дослідження, аналіз та письмо як навчальна дисципліна: її спрямування та мета

Практична діяльність юристів пов'язана з виконанням значної кількості завдань, пов'язаних з обробкою, аналізом та підготовкою великого обсягу юридичної інформації і документів, а також обміном інформацією у письмовій і усній формі. Це передбачає вміння використовувати правову термінологію, методи юридичного дослідження, а також знання особливостей офіційно-ділового стилю викладу різних нормативно-правових актів, процесуальних документів (кримінальних і цивільних), адміністративно-правових документів та інших. Крім того, важливим є володіння правилами та нормами літературної мови в юридичній сфері.

Навчальна дисципліна «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» спрямована на підготовку фахівців-правників, які здатні використовувати знання правових принципів та норм і володіти такими здібностями, як: мовні та комунікативні навички, аналітичне й критичне мислення, повага до етичної поведінки; на набуття практичних умінь і навичок, у тому числі, збору інформації, аналізу юридичної проблеми, побудови юридичної аргументації; складання проектів юридичних документів. НД підготує здобувачів вищої освіти до практичної діяльності, зокрема, до консультування з юридичних питань в [юридичній клініці «PRO BONO»](#).

[Відео 1 Ганна Баранова про ЮК «PRO BONO»](#)

[Відео 2 Вікторія Гніденко, керівниця ЮК «PRO BONO»](#)

[Відео 3 Поліна Рязанцева та Олександр Подрез про роботу проекту Media club «Pro bono»](#)

На сьогодні пріоритетним напрямом розвитку юридичної професії є наближення її до європейських стандартів юридичної діяльності, що відображається як у нормативному забезпеченні так і у повсякденній діяльності юристів. Сучасний правник має розуміти суспільну місію, цінності та значення правничої професії для утвердження верховенства права у сучасному демократичному суспільстві.

Метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти здатності до юридичних досліджень, юридичного аналізу та письмового оформлення документів.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення юридичної науки.
2. Яким ще терміном можна визначити юридичну науку?
3. Поміркуйте, яка структура юридичної науки. Чи може вона змінюватися?
4. Що є предметом юридичної науки?
5. Що вивчають галузеві юридичні науки?
6. Назвіть елементи змісту системи наукових юридичних знань.
7. Що є «правове наукове поняття»?
8. Яке спрямування навчальної дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо»?
9. Визначте мету навчальної дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо».

Практичні завдання до теми 1

Практичне завдання 1: кожна команда має:

Представити систему юридичних наук (з розгорнутою характеристикою деяких юридичних наук (не менш 3-х).

Форма для виконання: підготовка презентації (командна робота).

Завдання 2: підготувати 2 терміну з теми для власного глосарію.

Форма для виконання: формування власно підібраного глосарію (індивідуальна робота).

Тестові завдання

Оберіть 1 правильне твердження:

1. Юриспруденція – це спеціалізована галузь знань у сфері....:

1. кодексознавства
2. суспільствознавства
3. природознавства
4. матеріалознавства

2. До міжгалузевих юридичних дисциплін відноситься:

- 1 юридична герменевтика
- 2 конституційне право
- 3 судові та правоохоронні органи
- 4 кримінологія

3. Цивільне право як юридична дисципліна належить до групи:

- 1 теоретико-історичних дисциплін
- 2 галузевих дисциплін
- 3 міжгалузевих дисциплін
- 4 прикладних дисциплін

4. До прикладних юридичних дисциплін належить:

- 1 теорія держави і права
- 2 цивільне право
- 3 юридична герменевтика
- 4 криміналістика

5. Кримінальне право як юридична дисципліна належить до групи:

- 1 теоретико-історичних дисциплін
- 2 галузевих дисциплін
- 3 міжгалузевих дисциплін
- 4 прикладних дисциплін

В ході самостійної роботи над темою 1 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);
- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації (командна робота); підготовку власно підібраного глосарію, який має включати не менш 2 термінів.

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе, а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 1

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Концепція розвитку юридичної освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема. Вступ до дисципліни) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — С. 13-19, 36-46. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 13-19. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія». — К.: Національна академія внутрішніх справ, 2015. (Тема 2. Юридична наука та юридична практика) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Методологія та організація наукових досліджень. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право». — Полтава, 2016. — С. 13-37. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016/mo_03.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів, 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Додаткова література:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. — Київ : ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. — 1052 с.
Курс лекцій з юридичної деонтології: Навчальний посібник / За заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків: ХНУВС, 2022. — 184 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 19.09.2023). — Назва з екрана.
2. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.
3. Судові та правоохоронні органи України : підруч. / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. — 400 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2914/1/2021%20%D0%A1%D0%9F%D0%9E.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — Київ: НАВС, Освіта України, 2017. — С. 14-19. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 11.09.2023). — Назва з екрана;

Інформаційні ресурси:

- Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
- Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>
- Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://court.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>
- Council of Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://help.elearning.ext.coe.int/>
- Наукова бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>
- Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 2. ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПРАКТИКА

Ключові поняття, терміни: соціальна діяльність, правова діяльність, юридична діяльність, юридична практика

Основні теоретичні положення

2.1. Юридична діяльність як різновид соціальної діяльності

В літературі з юридичної науки існує кілька підходів до розгляду явища юридичної діяльності. Вони включають розгляд юридичної діяльності з різних аспектів, таких як виконання правових норм у практиці, її роль у формуванні правової системи, її роль як правової форми соціальної діяльності та інші.

Соціальна діяльність (як узагальнююче поняття) – це спосіб або форма існування соціального організму, в процесі чого відбувається перетворення та споживання навколишнього середовища, задовольняються потреби та інтереси соціальних суб'єктів ¹⁶.

Основні види соціальної діяльності: економічна, політична, духовна, виховна, виробнича, організаційна, правова тощо.

Здійснення правової діяльності пов'язується з існуванням права – одного із потужних регуляторів суспільних відносин, феномену, в якому втілюються ідеї свободи, рівності та справедливості.

Правова діяльність – це різновид соціальної діяльності, що має свідомо-вольовий, цілеспрямований характер, а також характеризується рисами соціальної корисності, справедливості, відповідності вимогам права, здійснюється з метою реалізації правових норм ¹⁷.

Здійснення правової діяльності відбувається як за допомогою всіх членів суспільства, зацікавлених в цьому, так і за участю спеціально підготовлених для цього фахівців – юристів, які виконують свою роботу по забезпеченню правореалізаційних процесів на професійній основі ¹⁸.

Юридична діяльність – це різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права ¹⁹.

Характеристика юридичної діяльності (Рис. 2.1).

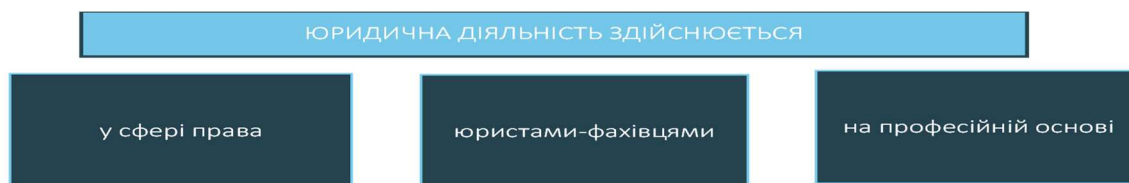

Рис. 2.1. Характерні ознаки юридичної діяльності

¹⁶ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁷ Там само [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁸ Там само [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁹ Там само [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Сфера права – це всі структурні рівні та види суспільних відносин, де право реально здійснює свій вплив. Це різноманітні сфери соціального життя, найрізноманітніші життєві ситуації, в яких люди для отримання позитивного результату керуються приписами правових актів²⁰.

Юридична діяльність здійснюється юристами-фахівцями на професійній основі.

Це означає, що у сфері юридичної діяльності працюють фахівці – експерти, які мають спеціалізовані юридичні знання, відповідні навички роботи, виконують кваліфіковані юридично важливі дії, що визначають зміст їхньої праці.

Вивчення законодавства України, яке регулює функціонування органів прокуратури, суду, адвокатури та інших юридичних установ, дозволяє встановити одну з основних вимог до кандидатів на посаду – наявність вищої юридичної освіти. Крім цього, законодавство передбачає інші критерії, які необхідні для здійснення певної юридичної діяльності, такі як рівень професіоналізму та значний досвід юридичної практики (стаж роботи) та інші.

Для цілей Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6] вважається:

вищою юридичною освітою - вища юридична освіта ступеня магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), здобута в Україні, а також вища юридична освіта відповідного ступеня, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку;

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [7] адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Для цілей статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [7]: Повна вища юридична освіта означає отримання повної вищої юридичної освіти в Україні або в іноземних державах, яка визнається в Україні згідно з установленим законом порядком. Стаж роботи в галузі права означає стаж роботи особи за спеціальністю після отримання нею повної вищої юридичної освіти.

Юридична діяльність спрямована на організацію діяльності інших суб'єктів права. Усі суб'єкти права мають однакові формальні права, оскільки право впливає на них формально однаково відповідно до правових приписів. Проте існує спеціальна група суб'єктів, які, крім виконання своїх статусних обов'язків, мають визначати правове положення інших осіб, контролювати дотримання ними правових норм, допомагати їм у реалізації їх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, створювати належні умови для ефективної реалізації правових норм.

Юристи своєю діяльністю створюють закони і підзаконні акти, які регулюють життєдіяльність значної частини населення. Крім того, фізичні та юридичні особи звертаються до юристів за допомогою у вирішенні конкретних життєвих ситуацій на підставі цих актів.

Відкритий перелік життєво важливих ситуацій, які вимагають свого вирішення за участю іншої сторони, роль якої виконують юридичні установи та окремо взяті фахівці права, спрямовуючи свою роботу у зовнішнє середовище: розподіл майна, отримання спадщини, реєстрація шлюбу, написання позову до суду тощо.

Метою юридичної діяльності являється впорядкування та узгодження суспільних відносин.

Право - встановлює певні межі можливостей людини, за які не можна виходити, тому що порушується межа свободи іншої особи, відбувається втручання у сферу прав іншого суб'єкта.

²⁰ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

В ході здійснення юридичної діяльності використовуються як правові, так і неправові засоби.

Правові засоби - норми права, правові відносини, права та обов'язки, юридично значущі документи та вчинки, індивідуально-правові вказівки, розпорядження, правова свідомість, акти реалізації права тощо ²¹.

Неправові явища виконують роль супутніх або допоміжних засобів, що використовуються в практичній діяльності юристів та сприяють підвищенню ефективності їх роботи ²².

Поєднання правових і неправових засобів.

Наприклад, під час складання протоколу про адміністративне правопорушення окрім фіксації юридично значущих дій або рішень також проводиться пояснення прав та обов'язків, сутності вини, протиправних дій та можливих негативних наслідків. Це означає, що одночасно з юридичною фіксацією використовується інформування суб'єкта, яке не є правовим засобом і не призводить до правових наслідків для суб'єкта. Крім того, можуть використовуватись організаційні або виховні заходи, які в поєднанні з правовими дозволяють досягти певної мети.

2.2. Правова регламентація юридичної діяльності

Право – є потужним інструментом, що пояснюється його державно-владним походженням. Застосування права до інших осіб виступає однією з форм вияву влади.

Юристи здійснюють певні дії правового характеру, які мають певні наслідки для інших суб'єктів. Саме тому діяльність юристів чітко регулюється нормами права.

Можна казати про цілу систему норм, законів, які регулюють діяльність суду, прокуратури, адвокатури, поліції, нотаріату, а також про належну регламентацію правової процедури діяльності цих органів. Кожна компетенція посадових осіб і юридичних установ, незалежно від того, чи вони державні чи приватні, здійснюється у визначеній формі, за певною процедурою та відповідним строком.

Норми процесуального права вказують, як звернутися до установи, які відомості про особу або подію фіксуються і в якій формі, який орган здійснює попереднє вирішення справи, у який термін можна оскаржити рішення і так далі. Проте така чітка регламентація юридичної процедури вимагає знання та дотримання нею не лише юристів-фахівців, а й всіх інших осіб, чиї справи підлягають правовому вирішенню.

Юридична діяльність здійснюється у наступних формах (Рис. 2.2).

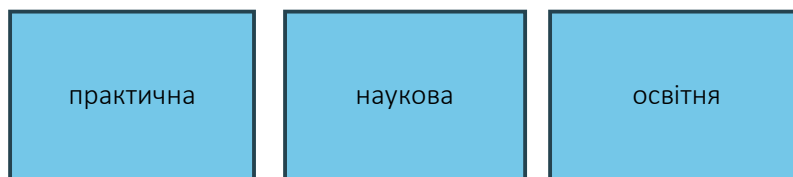

Рис. 2.2. Форми (або сфери) здійснення юридичної діяльності

Ці три різні сфери юридичної діяльності існують та розвиваються з урахуванням їх власних специфічних закономірностей і виконують свої власні соціальні функції. Взаємодія між ними є тісною, оскільки вони мають спільне походження, і їх існування слід розглядати в комплексі, враховуючи функціональну специфіку кожної з окремих форм.

Зміст юридичної діяльності в кожному конкретному випадку складається з конкретних дій, перелік яких впливає на визначення обсягу, сфери та форм юридичної діяльності. Умови соціального прогресу та

²¹ Афанасенко С.І. Лекція до теми «Природа юридичної діяльності: поняття та сутність», 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lekcija_2.pdf (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

²² Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lekcija_2.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

складність соціальних зв'язків призводять до відповідних змін у змісті та формах соціальної практики, а відповідно і юридичної практики. На підставі проведеного аналізу ми можемо пояснити цю закономірність.

Професійна діяльність (prudentes) знавцями римського права поділялася на три основні види (Рис. 2.3).

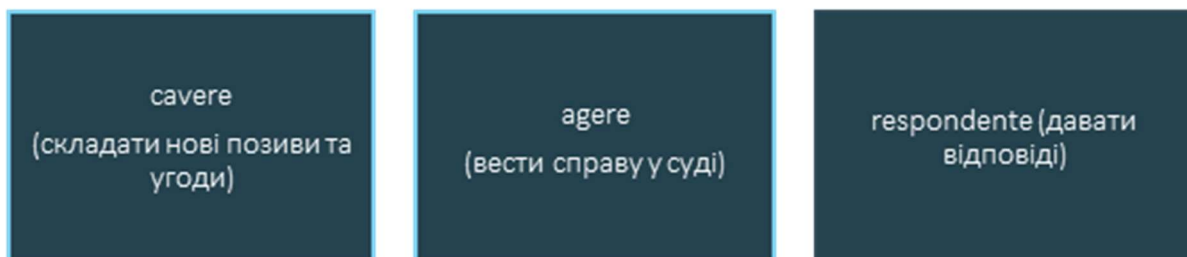

Рис. 2.3. Види професійної діяльності

Найтиповішою функцією юрисконсультів було «respondente» – висловлювання думок стосовно запитів приватних осіб або їх представників.

В ході вивчення римського права ми згадували про судові засідання, в яких дуже значима була думка римських юристів (могла вплинути на рішення суддів).

Цицерон порівнював роль юриста у суді з роллю латинського флейтиста, який супроводжував виступ актора на сцені (Рис. 2.4).

Рис. 2.4. Латинський флейтист та юрист у суді

З виростанням вимог суспільного розвитку, практика застосування права постійно еволюціонує, розширюючи свій спектр, ускладнюючи структуру та використовуючи нові способи і форми виконання. В сучасних умовах, до поняття юридичної практики належать не лише такі аспекти, як створення документів, надання консультацій та участь у судових засіданнях. Також вона включає в себе безліч інших важливих юридичних дій. До вже відомих дій можна додати: превентивні заходи, припинення та дослідження правопорушень, відповідальність перед законом, виконання покарань, розробку та прийняття нормативних актів, правову освіту та наукові дослідження, реєстрацію та статистичний облік юридичних явищ і результатів юридичної практики.

Дії, які є основою юридичної діяльності (Рис. 2.5).

Характеристика дій, які складають основу юридичної діяльності та вимагають наявності спеціальних знань, навичок та професіоналізму:

1) Ведення юридичної справи, яка включає в себе проведення різних процесуальних дій, пов'язаних з вирішенням конкретних життєвих ситуацій, наприклад, вирішення питання про відкриття провадження, проведення обшуку, допиту свідків, проведення експертного дослідження та складання відповідного висновку, перевірка доказів, формулювання версії щодо справи тощо.

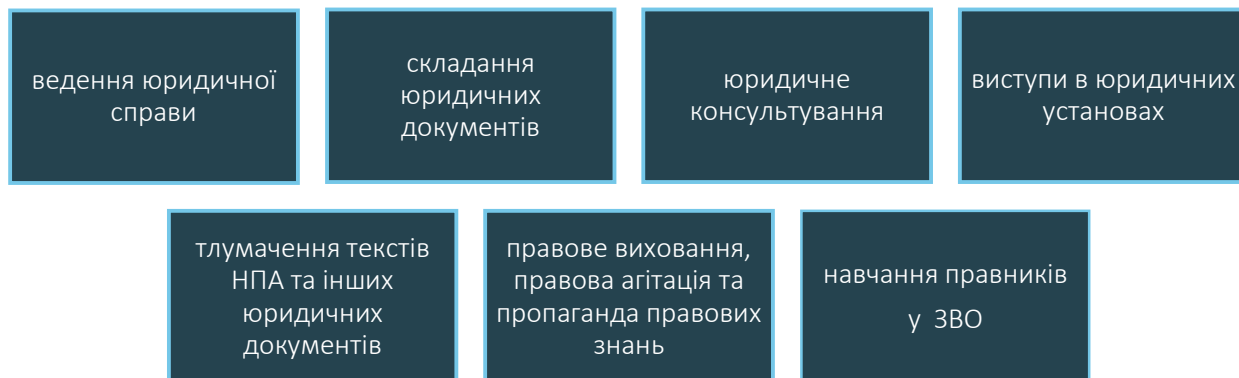

Рис. 2.5. Види дій, які складають основу юридичної діяльності

2) Складання юридичних документів, які відображають або посвідчують інформацію, що має правове значення. Це можуть бути такі документи, як позов до суду, протокол про адміністративне правопорушення, нотаріально засвідчений договір дарування або купівлі-продажу.

3) Надання юридичних консультацій, яке включає в себе надання порад, рекомендацій, визначення обсягу повноважень, роз'яснення правового статусу, перспектив судового вирішення справи тощо. Цим способом передається необхідна інформація зацікавленим особам, враховуючи наявність спеціальних правових знань та практичного досвіду юриста-фахівця.

4) Виступи в юридичних установах, де в офіційній формі подаються заяви, клопотання, вимоги, аналітичні висновки та експертні документи, які мають прямий вплив на вирішення юридичної справи.

5) Тлумачення текстів нормативно-правових актів та інших юридичних документів, за текстуальною формою яких криється істинний зміст норми або воля законодавця. Шляхом роз'яснення окремих теоретичних конструкцій, термінів їх словосполучень, конкретизуються вимоги правової норми або рішення уповноваженого органу, визначається коло суб'єктів даного правовідношення, що стало предметом, розгляду по справі тощо;

6) Здійснення правового виховання, правової агітації та пропаганди правових знань. Ці дії спрямовані на бажаний вплив на свідомість суб'єктів права і їхню поведінку, спрямовану на дотримання правових норм і здійснення правомірних дій.

7) Здійснення правового навчання в закладах вищої освіти юридичного спрямування. Це окремий вид дій, пов'язаних з процесом отримання спеціальних правових знань, набуття навичок практичної діяльності, формування юридичного світогляду та інших процесів, передбачених освітніми програмами певного рівня і кваліфікаційними характеристиками, що дозволяють підготувати юриста-фахівця на високому професійному рівні.

Види юридичної діяльності – окремі складові її сукупної структури, що визначаються на теоретичному рівні шляхом проведення розумових операцій із застосуванням різноманітних критеріїв. Кількість видів залежить від рівня розвитку теорії юридичної діяльності та ступеня досвідченості явища ²³.

Визначення видів юридичної діяльності залежить певною мірою від того, який критерій взяти за основу класифікації.

Види юридичної діяльності за основними формами (або сферами) її здійснення – практична, наукова, освітня, що дуже важливо для її загальної характеристики.

²³ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Однак, є й інші критерії, використання яких надає змогу охарактеризувати юридичну діяльність в іншій площині, або іншому аспекті через призму науково-дослідницького інтересу.

Так, наприклад, виділяють (Рис. 2.6).

Найбільшого практичного значення має проведення класифікації видів юридичної діяльності за спеціальностями, які історично склалися в межах юридичної професії та значною мірою відбивають зміст окремих професійних напрямів юридичної роботи.

Рис. 2.6. Класифікація видів юридичної діяльності

2.3. Специфіка професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності

Будь-яка діяльність, яка відбувається в соціальному середовищі та має певну спрямованість, повинна аналізуватися не лише з точки зору її змісту або контексту, в якому вона здійснюється, але й з інших аспектів, які дозволяють розглянути її як соціальне явище та визначити її практичну цінність для конкретної групи суб'єктів (суспільства в цілому). Отже, при характеристиці юридичної діяльності слід мати на увазі, що вона відбувається в специфічному соціальному контексті і має вплив лише на об'єкти, що підлягають захисту правом як системою соціальних цінностей.

Юридична діяльність є одним з проявів соціальної діяльності, яка володіє рядом характерних ознак, що дозволяють виділити її як окремий напрям або вид соціальної діяльності. Крім того, юридична діяльність є явищем правового походження. Тому, окрім вивчення взаємозв'язків з іншими соціальними явищами, слід приділити особливу увагу зв'язку юридичної діяльності з явищами правової системи, такими як правові відносини, верховенство права, законність, система законодавства та інші.

Іншим важливим питанням є напрями впливу юридичної діяльності на конкретні сфери соціального середовища, в яких проявляється характер, практична цінність і спрямованість юридичної діяльності. Такі напрями впливу прийнято називати функціями. Виокремлюючи різні складові, які значною мірою визначають порядок здійснення, ефективність, спрямованість та причинно-наслідкові зв'язки юридичної діяльності, можна говорити про існування певної системи юридичної діяльності, яка нагадує загальну картину різних теоретичних напрямів осмислення явища і становить цілісне уявлення про досліджуваний предмет. Це стосується, наприклад, визначення форм, методів, об'єктів, елементів змісту юридичної діяльності та деяких інших складових системного підходу.

На складність та багатоплановість юридичної діяльності вказує те, що її розглядають як вид соціальної діяльності, як спосіб втілення правових норм у реальне життя, як зміст правовідносин або правопорядку тощо.

На нашу думку, саме майбутній правник має починати теоретичне вивчення саме поняття юридичної діяльності, основних ознак, особливостей її певних видів, тощо. Вивчення певних аспектів юридичної діяльності дає можливість орієнтуватися у професійному просторі, обрати професійну спеціалізацію чи напрям професійного розвитку.

Зазначимо, що практична діяльність юриста пов'язана із великої кількості інформації, її пошуком, знаходженням та аналізом, а також з підготовкою й оформленням великої кількості юридичних документів, з обміном інформацією в усній і письмовій формі. Це вимагає належного володіння юридичною термінологією, методами, юридичним дослідженням, знаннями особливостей офіційно-ділового стилю викладу матеріалу різноманітних нормативно-правових актів, процесуальних (кримінальних і цивільних), адміністративно-правових документів тощо, а також правил і норм літературної мови в юридичній сфері.

Саме ця навчальна дисципліна й спрямована на підготовку фахівців-правників, які здатні використовувати знання правових принципів та норм і володіти такими здібностями, як: мовні та комунікативні навички, аналітичне й критичне мислення, повага до етичної поведінки; на набуття практичних умінь і навичок, у тому числі, збору інформації, аналізу юридичної проблеми, побудови юридичної аргументації; складання проєктів юридичних документів.

Вважаємо, що на сьогодні пріоритетним напрямом розвитку юридичної професії є наближення її до європейських стандартів юридичної діяльності, що відображається як у нормативному забезпеченні так і у повсякденній діяльності юристів. Сучасний правник має розуміти суспільну місію, цінності та значення правничої професії для утвердження верховенства права у сучасному демократичному суспільстві.

Необхідність практичної реалізації юридичних приписів в процесі регулювання визначає необхідність дослідження категорії юридична практика.

Юридична практика – це діяльність певних суб'єктів, змістом якої є прийняття, тлумачення, реалізація та охорона правових приписів, що з однієї сторони враховує соціально-правовий досвід, а з іншої – сприяє його накопиченню.

Саме це визначення є найпоширенішим в юридичній літературі та характеризує юридичну практику як самостійну юридичну категорію та визначає наступні її риси ²⁴.

Риси юридичної практики:

1. Є видом суспільної практики та має прояв в різних сферах суспільного життя.
2. Ця діяльність спеціальних суб'єктів та учасників регламентується нормами права.
3. Має стабільний характер, тому що спирається на приписи норм права.
4. Є складовою правової культури суспільства.
5. Впливає на розвиток правової системи суспільства, забезпечуючи єдність нормативного та індивідуального регулювання суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а також можливостей реалізації інтересів суб'єктів суспільних відносин.
6. Результатом є прийняття певних формально-визначених рішень, які надають можливість забезпечувати вирішення певних питань (конфлікту).
8. Завжди породжує юридичні наслідки.
9. Визначає межі та можливості державно-владного втручання в суспільну життєдіяльність.

Юридична практика є самостійним різновидом суспільної діяльності, самостійним елементом правової системи суспільства, елементом механізму правового регулювання, основною метою якого є реалізація, охорона правових приписів та створення правового досвіду в юридичній сфері

²⁴ Юридична практика. Правова інформація та її джерела [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/fihbq> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

²⁵ Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Основні види юридичної практики.

Для правової системи суспільства характерним є одночасне функціонування різноманітних типів, видів і підвидів юридичної практики:

1) залежно від змісту розрізняють наступні практики (Рис. 2.7).

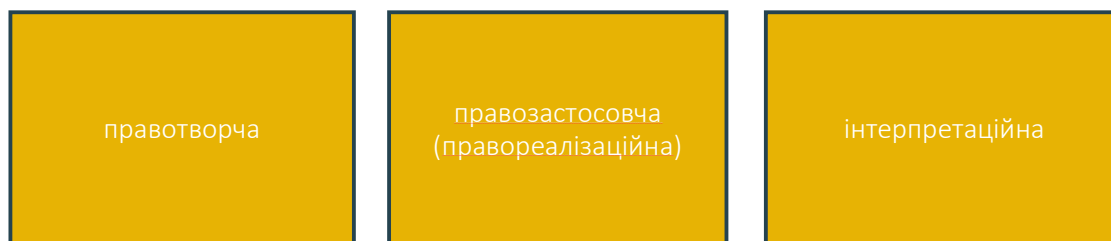

Рис. 2.7. Види юридичної практики за змістом

В процесі правотворчої практики формуються нормативно-правові засоби (норми, принципи тощо) впливу на суспільні відносини та інші форми поведінки людей.

Правозастосовча практика є владною діяльністю компетентних органів, спрямованою на винесення індивідуально-конкретних приписів, і виробленим в ході такої діяльності правовим досвідом.

Суть інтерпретаційної практики зводиться до формулювання правових роз'яснень і правових положень;

2) за суб'єктами юридична практика розмежовується на (Рис. 2.8).

Рис. 2.8. Види юридичної практики за суб'єктами

За цим же критерієм можлива і детальніша класифікація. Так, до судової практики належить практика Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції. Приймаючи за підставу класифікації об'єкти практики і категорії вирішуваних юридичних справ, можна говорити про судову практику у цивільних, кримінальних та інших провадженнях;

3) залежно від функціональної ролі юридична практика є (Рис. 2.9).

Рис. 2.9. Види юридичної практики за функціональною роллю

Наприклад, діяльність органів реєстрації актів цивільного стану та органів нотаріату має переважно регуляторний характер. Діяльність прокуратури та органів внутрішніх справ має переважно охоронний характер. Судова практика поєднує в собі регулятивні (наприклад, визнання права власності на нерухоме майно в суді, поділ майна) та охоронні аспекти (наприклад, винесення судових рішень у кримінальних провадженнях).

Кожен вид, тип і підтип юридичної практики є специфічним з точки зору характеру, елементів змісту і форми, функцій та інших важливих аспектів.

Аналізуючи характер пізнавальних процесів, що мають місце в діяльності юристів, Г.Ю. Одинцова аналізує праці вчених в цій області²⁶, які виокремлюють деякі характерні особливості: чітку законодавчу регламентацію процесу пізнання (як самої процедури пізнання, так й фіксацію її плину і результатів); ретроспективний характер процесу пізнання, об'єктом вивчення якого є не тільки реальні події, а й події минулого; негативний характер об'єктів пізнання у вигляді результатів злочинної діяльності; уявне моделювання подій минулого, послідовність процесу пізнання; доказово-засвідчувальний характер процесу пізнання з фіксацією результатів пізнання з урахуванням доказових фактів; дефіцит, невпорядкованість, різноманітність отриманої інформації (дезінформації); протидія зацікавлених осіб процесу об'єктивного встановлення істини; примусовий характер методів пізнання, які застосовуються із використанням владних повноважень; емоційно-вольові характеристики ситуації, вплив стрес-факторів, які нерідко викликають надлишкове емоційно-психічне напруження, зокрема, суспільний резонанс щодо професійної діяльності працівників правоохоронних органів та її результатів.

Наголошуючи на важливості комунікативного аспекту і специфічності професійного юридичного спілкування, вчені зазначають²⁷, що комунікація – один з ключових елементів у роботі юристів. По-перше, юристи (слідчі, адвокати тощо) повинні мати відмінну здатність переконувати інших. Це пов'язано з тим, що, як правило, професіонали ведуть свої бесіди в особливо складних і часто екстремальних умовах. Можна виокремити комунікативну діяльність як одним з найважливіших аспектів юридичної професії. Однією з особливостей професійної діяльності юристів є широкий спектр різних професій з юридичною освітою в юридичній сфері, таких як слідчі, прокурори, судді, адвокати, юрисконсультанти, нотаріуси, а також їхні помічники та секретарі.

Подивись на картинки. Чи можливо визначити професію юриста, його спеціалізацію? Яка/які деталі на це вказують? Поміркуй та створи в думках власний образ юриста.

²⁶ Одинцова Г. Ю. Роль установки у формуванні креативного мислення юриста : thesis. 2016. — С.20-21 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/166280/1/Дис.Одинцова%20pdf.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

²⁷ Івашкевич І.В. Особливості юридичної діяльності та структура професійної компетентності фахівця. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/32.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

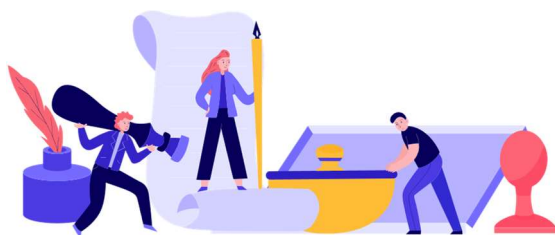

Фото та картинки з відкритих джерел VectorStock²⁸

Проаналізувавши наукову літературу, узагальнимо основні характеристики юридичної діяльності.

По-перше, юридичні професії відрізняються надзвичайним різноманіттям завдань, які розв'язуються, а найбільш узагальнено можна окреслити їх як розпізнавання відхилень у соціальній поведінці людей і прийняття юристом відповідних рішень, які є істотними для долі індивіда.

По-друге, юридична діяльність, що вирізняється складністю та різноманітністю, цілковито піддається правовому регулюванню. Плануючи власну діяльність, юрист подумки зіставляє майбутні дії з нормами законодавства, які регламентують ці дії.

По-третє, діяльність фахівців багатьох юридичних професій припускає наявність у суб'єкта цієї діяльності особливих владних повноважень, прав та обов'язків застосовувати владу від імені закону.

Особливості професійної діяльності юриста представлені на рисунки 2.10.

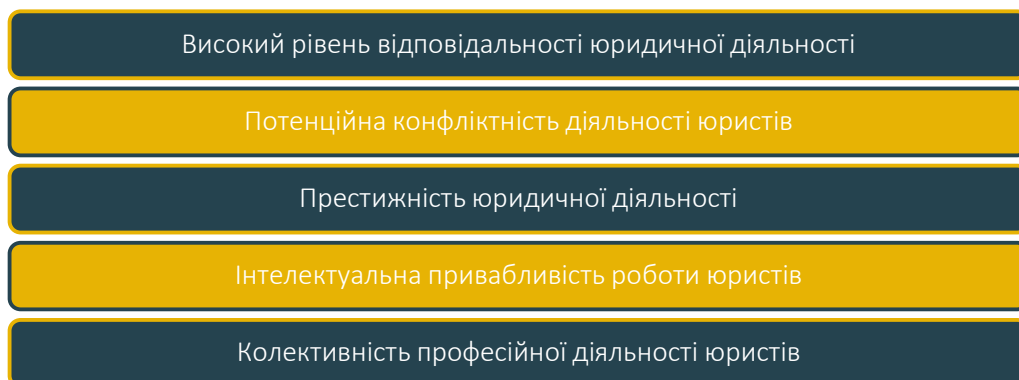

Рис. 2.10. Характерні ознаки професійної діяльності юриста

²⁸ Фото та картинки з відкритих джерел freepik [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.freepik.com/free-vector/law-justice-flat-set-with-civil-code-books-crime-investigation-courthouse-judge-trial-balance-imprisonment-vector-illustration_26760397.htm#page=4&query=lawyer%20justice%20law%20set&position=15&from_view=search&track=ais (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

У психологічних дослідженнях визначені особливості професійної діяльності юриста.

1. Високий рівень відповідальності юридичної діяльності проявляється в двох аспектах: перед іншими (зовнішня відповідальність) та перед собою (внутрішня відповідальність). Рішення та поради юристів мають велике значення для долі людей, їхніх майнових та особистих відносин, стабільності економіки, інтересів суб'єктів та загального порядку в суспільстві. Помилки юристів можуть негативно вплинути на стан законності та правопорядку, а також на благополуччя громадян. Ця особливість суттєво впливає на технологію професійної діяльності юристів, їхні взаємини та психологічний стан.

2. Потенційні конфлікти в діяльності правників, які часто перебувають у стані когнітивного дисонансу. Правники та їхня професійна діяльність, як відомо, перебувають під постійним тиском різних соціальних сил та інтересів. Особиста робота правників, діяльність судової системи та правоохоронних органів, функціонування державної правничої спільноти перебувають у постійному конфлікті з соціальним середовищем. В ідеалі суспільство прагне до верховенства права і законності, але завжди існують сили, які цьому протидіють. Громадяни хочуть ефективної роботи юристів, такої як повне розкриття злочинів, швидке правосуддя і доступ до правової допомоги, але вони також хочуть захистити свої реальні або уявні права і тому прагнуть обмежити повноваження адвокатів. Це створює серйозний конфлікт між суспільними та особистими інтересами і особливостями правничої професії та вимагає компромісу. Правоохоронні органи (прокуратура, МВС), діючи на основі і в межах Конституції, як суб'єкти публічного права мають на меті захистити інтереси суспільства. Адвокатура, правові служби, відображуючи публічні інтереси, спрямовані на захист, передусім, приватних інтересів. Традиційна побудова кримінального та цивільного процесів також експлікують їхню суперечливість і, отже, – неабиякі протиріччя у юридичній діяльності.

3. У юридичній професії існує особливість, яка відноситься до престижу. Ця особливість має два аспекти. З одного боку, юристи, як правило, користуються високим визнанням у своєму соціальному оточенні. Про їхню діяльність зазвичай говорять з повагою. З іншого боку, окремі громадяни та суспільство загалом можуть мати упереджене ставлення до юристів. Їхню працю не завжди відповідно оцінюють, враховуючи витрачені нервові та фізичні зусилля. Поведінку юристів ретельно аналізують та критично оцінюють. Помилки юристів, як правило, призводять до суворой, іноді навіть несправедливої критики.

4. Інтелектуальна привабливість роботи юристів. Професійна діяльність нерідко викликає у юристів досить сильне самозадоволення. Вона мотивує фахівця шукати істину, досягати успіху, бути кращим, вміти розв'язати задачу, навіть у дуже складних соціальних умовах. Як і в будь-якій іншій професійній діяльності, одні фахівці готують себе до труднощів, стійко витримують повсякденні нервові стреси, страхи. Для інших юристів розв'язання складних інтелектуальних задач може виявитися доволі неприємною стороною професії. Але все ж таки у більшості випадків володіння професійними знаннями, вміння застосувати їх на практиці, знайти вихід із складної ситуації приносять юристу радість, дозволяють йому відчувати себе потрібним, корисним, справжнім професіоналом²⁹.

5. Колективність професійної діяльності юристів. На перший погляд, професійна діяльність юриста може здатися індивідуальною. Юрист самостійно готує необхідні матеріали і приймає рішення. Однак, насправді, юристи, незалежно від своєї посади, залежать від співпраці з іншими фахівцями. По-перше, їхню діяльність у правовій сфері підтримується різними органами. По-друге, рішення, зокрема судові, формуються за участю адвокатів, юрисконсультів, слідчих та прокурорів. Тому некомпетентність або неефективність будь-якого зв'язку у системі або окремого сегмента професійної діяльності юриста може негативно вплинути як на його індивідуальну професійну роботу, так і на загальну сферу діяльності професії в цілому³⁰.

²⁹ Івашкевич І.В. Специфіка професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності / І.В. Івашкевич // Збірник наукових праць РДГУ. — 2016. — № 7. - С. 80-83.

³⁰ Завізон О.С. Основні напрями діяльності юриста у контексті компетентнісного підходу. — В зб. Професійна компетентність юриста: перспективні напрями та тенденції формування: Матер. Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Дніпро, 28 березня 2018 р.). — Дніпро: ДДУВС, 2018. — С. 53-56 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1820/1/%d0%97%d0%91%d0%86%d0%a0%d0%9d%d0%98%d0%9a%2020.06%20%20%281%29.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Професійна компетентність представлена через наступні компоненти (Рис. 2.11).

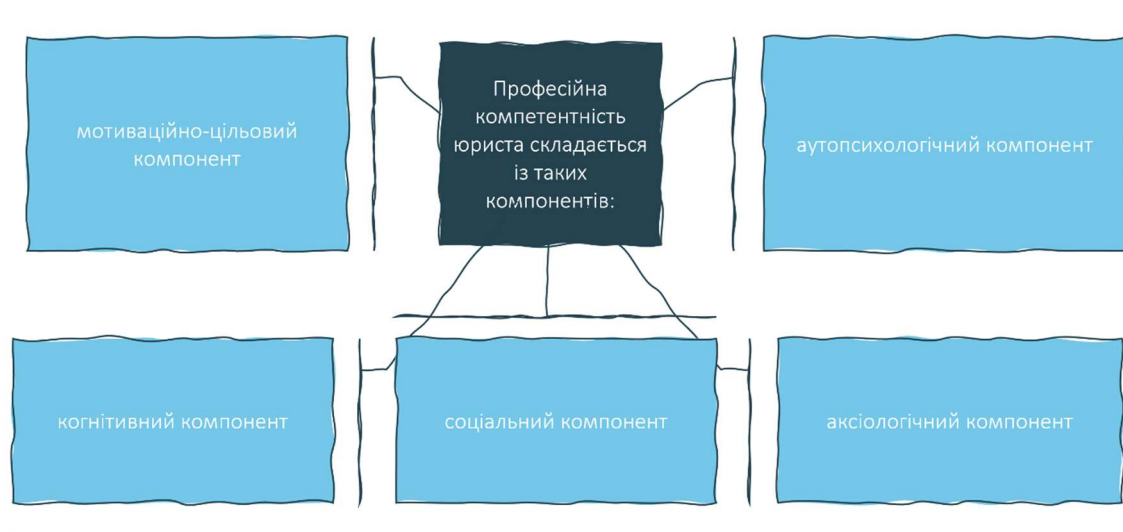

Рис. 2.11. Компоненти професійної компетентності

Ми підтримаємо позицію І.В. Івашкевич, та вважаємо, що професійна компетентність майбутнього юриста є особистісним новоутворенням особистості студента/здобувача вищої освіти, що структурно складається з компонентів, які, у свою чергу, вміщують складові, що у своїй сукупності визначають певну психологічну категорію, яка так чи інакше детермінує становлення професійної компетентності фахівця³¹.

Розглянемо кожен з цих компонентів більш детально. До компонентів мотивації та цілеспрямованості належать: мотивація до здійснення юридичної діяльності, мотивація досягнення успіху, вміння ставити та досягати цілі своєї діяльності, професійне самовизначення як критерій успішної професійної діяльності, професійна спрямованість як психологічна спрямованість студента на професійну діяльність, що включає змістовний та мотиваційний аспекти, науково-теоретичну, психологічну, юридичну, фізичну готовність тощо, психологічну спрямованість студента на професійну діяльність, що включає змістовно-мотиваційні аспекти, науково-теоретичну, психологічну, правову, фізичну готовність тощо, як стан студента, що характеризується науково-теоретичною, психологічною, правовою, фізичною готовністю та ін.

Наступним компонентом професійної компетентності юристів є когнітивний елемент, який стосується сформованості знань, умінь, навичок, компетенцій, професійного значущого досвіду тощо, а також наголошує на розвитку професійної компетентності щодо використання цих знань, умінь та компетенцій, фрейму в практичній діяльності професійного значущого досвіду. Когнітивний компонент включає як загальнопрофесійні знання, уміння та навички, якими повинні володіти всі фахівці, а не лише фахівці у сфері права, так і спеціальні знання, уміння та навички, характерні для фахівців у сфері права.

Юристи мають знати наступне.

- Види правопорушень та вимоги юридичної відповідальності;
- Поняття та склад адміністративних правопорушень, порядок притягнення до адміністративної відповідальності та види адміністративних стягнень
- Поняття та склад кримінальних правопорушень, підстави кримінальної відповідальності;
- Порядок укладення цивільно-правових договорів; вимоги до змісту договорів; види договорів; принципи виконання цивільно-правових договорів; форми захисту прав громадян та юридичних осіб.
- Види та порядок цивільного судочинства; основні стадії цивільного судочинства;

³¹ Івашкевич І.В. Функціональний підхід до визначення змісту та структури професійної компетентності майбутніх юристів // Проблеми сучасної психології. — 2016. — Випуск 32. — С. 174 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1948/Problemy-suchasnoi-psykholohii-Vyp.32.pdf;jsessionid=3AC1F4884A320054BB528367CA0BCD7C?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

- Трудові права та обов'язки працівників і роботодавців; види трудових договорів; зміст трудової дисципліни; порядок вирішення трудових спорів;
- Процедури примусового виконання рішень;
- Основні правила професійної етики та методи ділового спілкування в колективі;
- Системи документації для підтримки управління;
- Основи бізнес-планування.

Як зазначається в літературі юрист має вміти:

- працювати з нормативно-правовими актами та іншими інформаційними джерелами; застосовувати їх в професійній діяльності;
- застосовувати на практиці норми різних галузей права;
- оперувати юридичними поняттями і категоріями;
- складати різні види цивільно-процесуальних та кримінально-процесуальних документів;
- аналізувати і готувати пропозиції щодо вдосконалення правової діяльності установ, підприємств, організацій;
- складати організаційно-розпорядчі документи; складати і оформляти претензійно-позовну документацію;
- здійснювати обробку вхідних, внутрішніх та вихідних документів, контроль за їхнім виконанням;
- реалізувати права і обов'язки юриста в конкретних умовах професійної діяльності;
- використовувати інформаційно-комунікативні технології, комп'ютерну техніку в режимі користувача³².

Опис предметної області вивчення бакалавром спеціальності «Право» представлено у Стандарті вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень галузь знань 08 "Право" спеціальність 081" Право". Наказ МОН 20.07.2022 року № 644³³.

В Стандарті зазначено, що:

Об'єкт вивчення: право як соціальне явище. Вивчення права та його джерел ґрунтується на правових доктринах, цінностях і принципах, в основі яких покладені права та основоположні свободи людини.

Цілі навчання: набуття здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі у сфері права з розумінням природи і змісту основних правових інститутів, а також меж правового регулювання різних суспільних відносин.

Теоретичний зміст предметної області становлять знання про: основи поведінки індивідів і соціальних груп; творення права, його тлумачення та застосування; правові цінності, принципи, а також природа і зміст правових інститутів, етичні стандарти правничої професії³⁴.

Наступним компонентом професійної компетентності юриста є соціальний. До даного компоненту належать комунікативна компетентність, емоційно-експресивні особливості особистості та моторно-вольові якості фахівця³⁵.

Підтримаємо позицію І.В. Івашкевич та виокремимо також компетенції, які входять до соціального компоненту професійної компетентності та характеризують працівника юридичної сфери діяльності. Такими компетенціями є³⁶:

³² Івашкевич І.В. Особливості юридичної діяльності та структура професійної компетентності фахівця — С. 238 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/32.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

³³ Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень галузь знань 08 "Право" спеціальність 081" Право". Наказ МОН 20.07.2022 року № 644 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

³⁴ Там само — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf>. (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

³⁵ Івашкевич І.В. Особливості юридичної діяльності та структура професійної компетентності фахівця. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/32.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

³⁶ Там само [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/32.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

соціально-особистісні компетенції – громадянська позиція;

розуміння необхідності здорового способу життя;

здатність і готовність навчатися самостійно, професійно спілкуватися (в т.ч. – іноземними мовами);

здатність приймати правильні рішення в ситуаціях когнітивного дисонансу;

організаційно-управлінські компетенції – здатність та готовність оцінити результати своєї юридичної діяльності, застосовувати знання організаційно-правових основ, організовувати роботу колективу, приймати оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях;

загальнонаукові компетенції – здатність і готовність продемонструвати на практиці знання права, знання юридичної психології, вміння проведення юридичної консультації та організації експертизи законопроектів та інших нормативно-правових актів;

загальнопрофесійні компетенції – здатність і готовність тлумачити і застосовувати закони й інші нормативні правові акти; забезпечувати дотримання законодавства в діяльності державних органів, фізичних і юридичних осіб, юридично правильно кваліфікувати факти й обставини, розробляти документи правового характеру, здійснювати правову експертизу нормативних актів, давати кваліфіковані юридичні висновки і консультації, приймати правові рішення і здійснювати інші юридичні дії відповідно до законів, розкривати і встановлювати факти правопорушень, визначати міри відповідальності і покарання винних, вживати необхідні заходи щодо поновлення порушених прав;

спеціальні компетенції – здатність і готовність застосовувати навички професійної етики, загальної (грамотність і доброзичливість) правової та психологічної культури, виявляти глибоку повагу до закону і дбайливе ставлення до соціальних цінностей правової держави, розуміння сутності і соціальної значущості своєї професії;

здатність співпрацювати з людьми, впорядкувати своє робоче місце та організувати діяльність юриста відповідно до профілю організації; чітко працювати з законодавством та інформаційно-довідковими системами, систематично підвищувати свою професійну кваліфікацію, вивчати законодавство і практику його застосування, опановувати спеціальною літературою.

І, нарешті, наступним компонентом професійної компетентності юриста є аутопсихологічний. Базовими підструктурними елементами даного компоненту є професійне самовизначення та самоактуалізація юриста, які в загальному вигляді можуть бути описані як тривалий процес розвитку ставлення людини до своєї професії і до самого себе як (потенційного або реального) суб'єкта професійної діяльності або професіоналу.

Вважаємо, що саме професія юриста заснована на мультизадачності, що є особливістю професії та вимагає постійного росту по вертикалі, вдосконалення, а також постійного горизонтального розширення знань, вмінь та навичок, оскільки юрист не перестає працювати в жодній з функціональних іпостасей.

Серед проблемних аспектів, з якими зіштовхується юрист – це професійне вигорання через мультизадачність, емоційно-напружений характер роботи, комунікацію з великою кількістю людей тощо.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення юридичної діяльності.
2. Поміркуйте, які види юридичної діяльності.
3. Що характеризує юридичну діяльність?
4. Що є «юридичною практикою»?
5. Які види юридичної практики існують?
6. Визначте компоненти професійної компетентності юриста.

Практичні завдання до теми 2

Практичне завдання 1: кожна команда має:

Визначити специфіку професійної діяльності юриста та структуру його професійної компетентності.

Форма для виконання: підготовка презентації (командна робота).

Завдання 2: підготувати 2 терміну з теми для власного глосарію

Форма для виконання: формування власно підібраного глосарію (індивідуальна робота).

Індивідуальні завдання 1

1 Напрями розвитку юридичної науки.

2 Співвідношення юридичної науки та юридичної практики.

Форма для виконання: підготовка есе/або реферату .

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

1 Напрями розвитку юридичної науки;

2 Співвідношення юридичної науки та юридичної практики

Форма для виконання: аналітичний огляд

Тестові завдання

Встановіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

1	Поняття «юридична діяльність»		Відповідник 1 Врегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що складається у підготовці, прийнятті та документальному закріпленні юридичних рішень загального або індивідуального характеру
2	Поняття «юридична практика»		Відповідник 2 Життєва обставина, з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин
3	Поняття «юридичний процес»		Відповідник 3 Система свідомо-вольових конкретних дій з охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів особи, що здійснюються юристами на професійній основі у межах права і мають юридичні наслідки
4	Поняття «юридичний факт»		Відповідник 4 Нормативно закріплена система діяльностей юристів із прийняття, тлумачення, використання і застосування правових приписів, яка сполучає накопичений і накопичуваний соціально-правовий досвід

Правознавство як галузь знань є системою взаємозалежних юридичних наук, яка за сферами прояву може бути диференційована на цикли наук. Встановіть відповідність між циклами та науками, що входять до циклу:

1	Поняття «історико-теоретичні науки»		Відповідник 1 цивільне право, цивільне процесуальне право, сімейне право та ін.
2	Поняття «науки управлінського циклу»		Відповідник 2 теорія держави і права, історія держави і права, теорія та історія права та ін.
3	Поняття «цивільні науки»		Відповідник 3 кримінальне право, кримінальне процесуальне право та ін.
4	Поняття «криміналістичні науки»		Відповідник 4 конституційне право, адміністративне право та ін.

В ході самостійної роботи над темою 2 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);
- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації (командна робота); підготовку власно підібраного глосарію, який має включати не менш 2 термінів.

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе; а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

32

Джерела до теми 2

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.2003 № 3425-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

10. Концепція розвитку юридичної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita/visha-osvita/konceptciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема. Юридична діяльність та практика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — С. 391-401 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — Київ: «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 248-257 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» Київ.: Національна академія внутрішніх справ, 2015. (Тема 2. Юридична наука та практика) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/index.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. — 2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://meگو.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

33

Додаткова література:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. — Київ : ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. — 1052 с.
2. Курс лекцій з юридичної деонтології: Навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків: ХНУВС, 2022. — 184 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.
4. Судові та правоохоронні органи України : підручник / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. — 400 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://85.198.129.37/bitstream/123456789/6713/1/%D0%A1%D0%9F%D0%9E.pdf>; <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2914/1/2021%20%D0%A1%D0%9F%D0%9E.pdf>
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — Київ: НАВС, Освіта України, 2017. — С. 14-19. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Чернуха Н.М., Рижиков В.С. Професійна діяльність юриста: теоретичні засади // Трипільська цивілізація . — 2012. — № 7 (10). — С. 45-48.
7. Черновський О.К. Професійна компетентність юриста // Право і суспільство. — 2017. — № 6. — С. 35-40.

Інформаційні ресурси:

Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
 Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>
 Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://court.gov.ua/>

Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>

Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: HELP <http://help.elearning.ext.coe.int/>

Наукова Бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>

Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu>

Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини. Сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>

Центр розвитку українського законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 3. ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЙОГО МЕТОДИ

Ключові поняття, терміни: аксіологія правової науки, метод, методи правового дослідження, методологія пізнання права, нормативна модель юридичної процедури, правовідносини, юридична (правова) процедура

Основні теоретичні положення

3.1. Правове дослідження, його методи та методологія

Отримати адекватні результати будь-якого, у тому числі, правового дослідження можна якщо вживати дієву методологію. Актуальність правових досліджень зростає в ХХІ столітті, це пов'язано зі зміною парадигми праворозуміння (зміна теоретичного та філософського підґрунтя), що впливає на формування методології дослідження правових явищ, а також зі зміною самої правової реальності (предмету юриспруденції), що обумовлює пошук нових методологічних інструментів пізнання.

Більш детально про методологію дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій можна дізнатися із праць вчених, таких як: В. Копча³⁷, В. Братасюк³⁸, А. Фальковський³⁹, М. Кельман⁴⁰ тощо.

Зазначимо, що розуміння «методології права» і «правових методів» не є однозначним.

Власне, **метод дослідження** найчастіше розуміється як «шлях до чогось», процедура дослідження. Йдеться про певні дії, які спрямовані певними принципами на досягнення поставленої мети.

Натомість поняття **«методології»** сприймається як наука про методи, вчення про способи пізнання. У широкому сенсі – це наука про обґрунтування наукових знань та побудови наукових систем.

Методологія права є складовою юридичної науки, виходячи з того, що вона є системою знань, яка включена до певної пізнавальної системи

Методи правового дослідження – це система розумових і/або практичних операцій, принципів, прийомів і правил, які націлені на вирішення певних пізнавальних завдань у сфері права з урахуванням певної пізнавальної мети, яка зумовлена духовними і матеріальними потребами суспільства і/або внутрішніми потребами самої правової науки⁴¹.

Методи правового дослідження повинні включати в себе: сформульовану мету; описання об'єктивної ситуації, в межах якої вирішується практичне або теоретичне завдання; процедуру або перелік операцій, які необхідно здійснити для досягнення мети в заданих умовах.

Методам правового дослідження повинні бути властиві такі ознаки (Рис. 3.1).

³⁷ Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій // Теорія та історія держави і права. Філософія права. – 2020. – С. 54–58 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/254/239/>

³⁸ Братасюк В. Особливості методологічного аналізу правової реальності. Електронний ресурс. Вісник Академії управління МВС. 2008. – № 1–2. – С. 74–87.

³⁹ Фальковський А.О. Поняття та функції методологічних підходів у сучасних правових дослідженнях. Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 45. – С. 40–44

⁴⁰ Кельман М.С. Методологічна ситуація у сучасному правознавстві та тенденції розвитку його методології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету // Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 4–8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_3 (дата звернення : 20.09.2023). – Назва з екрана.

⁴¹ Дзьобань О.П., Яроцький В.Л. Герменевтичний метод у сучасних цивілістичних дослідженнях: до питання про доцільність застосування. Інформація і право. – 2017. – № 2(21). – С. 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ippi.org.ua/sites/default/files/3_4.pdf (дата звернення : 20.09.2023). – Назва з екрана.

Методологія пізнання права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий погляд на розуміння сутності даного явища. Тим самим методологія сприяє розвитку теорії і практики реалізації права, у тому числі його трансформації та удосконалення»⁴².

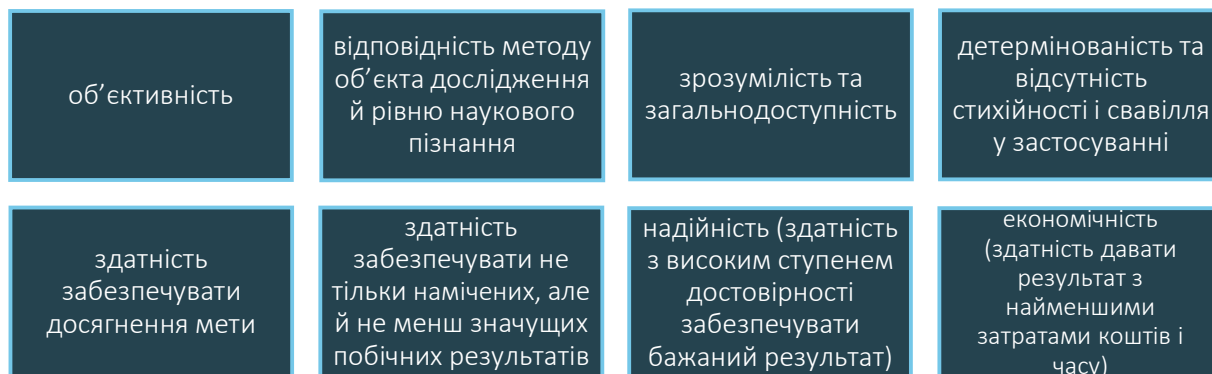

Рис. 3.1. Характерні ознаки методів правового дослідження

У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як⁴³:

- 1) вчення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософська, теоретична основа;
- 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Методологія виконує такі функції (Рис. 3.2)⁴⁴.

Рис. 3.2. Функції методології

Під **методологічною основою дослідження** розуміють основне, вихідне положення, на якому ґрунтується наукове дослідження.

⁴² Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці// НАУКОВИЙ ВІСНИК Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – № 4. – 2011. – С.33-34.

⁴³ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. –1728 с.

⁴⁴ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці// НАУКОВИЙ ВІСНИК Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – № 4. – 2011. – С.35.

«Метод – це спосіб досягнення поставленої мети. Метод об'єднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання. Метод є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність та її взаємозв'язки.

Отже, метод є програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості»⁴⁵.

Сучасна система методів наукового пізнання, у тому числі які використовуються у дослідженнях правової реальності, відзначається високою складністю й диференційованістю.

Критерії наукового метода (Рис. 3.3).

Рис. 3.3. Критерії наукового метода

Кожен науковий метод має відповідати таким критеріям⁴⁶:

- ясність – загальнозрозумілість методу;
- детермінованість – суворя послідовність використання методу;
- націленість – підпорядкованість методу досягненню певної мети, розв'язанню певних конкретних завдань;
- результативність – здатність методу забезпечувати досягнення певної мети;
- надійність – здатність методу з великою ймовірністю забезпечувати отримання бажаного результату;
- економічність – здатність методу добиватися певних результатів із найменшими витратами засобів і часу.

Підстави класифікації методів пізнання: за ступенем спільності, за функціональною роллю, за механізмами розумового процесу тощо.

Багаторівнева концепція, в якій усі методи наукового пізнання розділені на 3 основні групи (рівні) (Рис. 3.4).

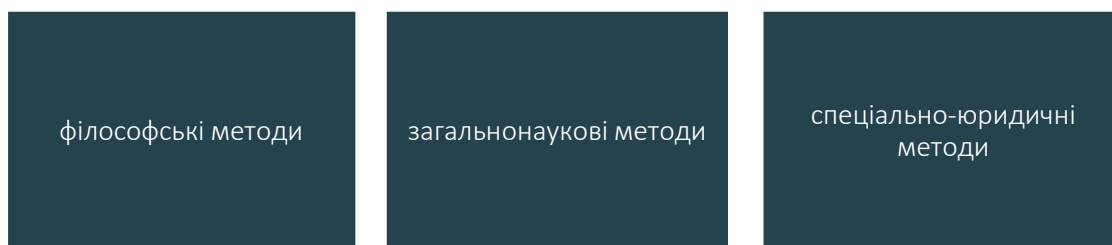

Рис. 3.4. Групова класифікація методів

⁴⁵ Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.

⁴⁶ Педагогіка вищої школи. Навчальний портал НУБІП України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=473221&chapterid=171564> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Філософські методи (найбільш загальні принципи і методи наукового пізнання, що виконують регулятивну функцію стосовно наукового пізнання).

Сучасний філософський рівень методології не обмежується вивченням методів і прийомів наукового пізнання, а досліджує також підвалини, структуру і властивості наукового знання, його генезис і функції закономірності розвитку та трансформації у сфері права.

Для створення методології правового дослідження, на думку Василя Копчи ⁴⁷ важливими є декілька важливих аспектів.

1. Поступовий перехід юридичних досліджень від національного контексту до наднаціонального характеру. Останніми роками, разом із процесами інтернаціоналізації, європеїзації та глобалізації, юридичні дослідження суттєво змінилися, заохочуючи поєднання коментування (аналізу) правил (проектів), прецедентів та подій у національних юрисдикціях з аналогічними процесами з міжнародно-правової точки зору. Крім того, юриспруденція зосереджується на тому, як найкраще розвивати законодавство і як слід застосовувати правові норми в конкретних випадках, наприклад, з точки зору однаковості практики та правової визначеності

2. Для того, щоб методологічно визнати правові реалії, важливо розуміти сам закон, особливо у взаємозв'язку з іншими основоположними нормативно-правовими актами. У цьому контексті слід дотримуватися позиції, що національні та міжнародні системи цінностей впливають із загальних і спільних цінностей, таких як гідність, рівність і свобода. Ця позиція стверджує, що ці цінності лежать в основі дотримання основоположних прав людини. Це відображається у визнанні того, що право є кодифікацією моральних цінностей суспільства.

3. Вибір конкретного методу дослідження на емпіричному рівні (описового, герменевтичного чи нормативного) відображає дилему юридичної науки. З одного боку, розуміння того, що судова наука не може ігнорувати занадто складні предмети (реальність права та його контекст), а з іншого боку, що занадто широкі предмети можуть вторгтися в інші наукові дисципліни (з якими судова наука може бути просто не в змозі впоратися).

4. Нарешті, ще одним аспектом методології правових досліджень є необхідність пошуку оптимального співвідношення між емпіричними та теоретичними дослідженнями. Донедавна в юриспруденції спостерігався акцент на емпіричних дослідженнях у розвитку та оцінці права, а також у політиці та практиці правових органів. Однак особливо цінним є використання не лише емпіричних методів дослідження, але й теорії соціальних наук для оцінки існуючої політики та практики. Теоретичні дослідження створюють основу для уяви та тестування різних моделей функціонування правових систем.

На філософському рівні створюються умови визначення аксіології правової науки.

Аксіологія правової науки – це системи критеріїв і оцінок наукової діяльності та її результатів, таких як істинність, об'єктивність, раціональність тощо ⁴⁸.

На цьому рівні правової методології здійснюється понятійне наповнення та обґрунтування таких понять, як: «правова парадигма», «стиль мислення», «картина світу», «архетип правового мислення», «філософсько-правова рефлексія».

Загальнонаукові методи (цей рівень представлений структурою і змістом окремих галузей знання зокрема і їх сукупністю загалом).

На цьому рівні, по-перше, відбувається узагальнення конкретно-наукової методології на основі певної філософської системи, філософського підходу та, по-друге, на загальнонауковому рівні може відбуватися конкретизація філософських принципів, законів і категорій в їх методологічній якості.

Спеціально-юридичні методи (це сукупність способів, дослідницьких прийомів, вживаних у сфері правознавства).

⁴⁷ Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій // Теорія та історія держави і права. Філософія права. – 2020. - С. 54-58 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/254/239/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁴⁸ Філософія глобальних проблем сучасності: Навч.-метод. Посібник / Арутюнов В.Х., Свінцицький В.М. - Київ: КНЕУ, – 2003. – 80 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3043.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Цей рівень відрізняється від філософського і загальнонаукового більшою очевидністю, більш явним характером функціонування. Він є самостійним у тому сенсі, що виходить із самого конкретно-наукового пізнання права, його вимог, але самостійно відносно, оскільки опирається також на філософські погляди й уявлення, які панують у рамках тієї або іншої наукової картини світу, парадигми.

Зупинимось більш детально на класифікації у середині загальнонаукових методів.

У структурі загальнонаукових методів найчастіше виділяють 3 рівні, кожен з яких успішно використовуються для дослідження права (Рис. 3.5).

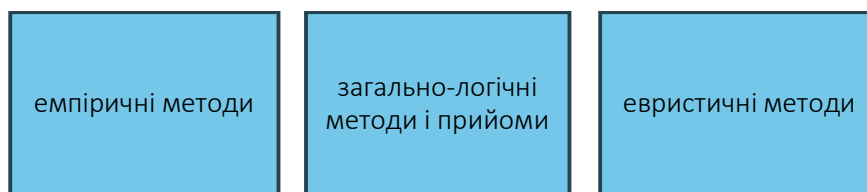

Рис. 3.5. Рівні загальнонаукових методів

Для дослідження правової реальності використовуються такі емпіричні методи ⁴⁹:

Спостереження – цілеспрямоване пасивне вивчення правових феноменів, що спирається в основному на дані органів чуття. Зазвичай спостереження включається як складова частина у процедуру експерименту і обов'язково потребує інтерпретації результатів (описання).

Експеримент – активне й цілеспрямоване втручання у перебіг процесу, що досліджується, відповідна зміна досліджуваного об'єкта або його відтворення у спеціально створених і контрольованих умовах, визначених цілями експерименту. У сучасній правовій науці широке розповсюдження отримав уявний експеримент – система розумових процедур, які здійснюються у вигляді операцій не з реальними предметами, а з їх концептуальними образами.

Порівняння – пізнавальна операція, яка виявляє тотожність або відмінність об'єктів або ступенів розвитку одного і того ж об'єкта. Порівняння є основою аналогії як логічного методу і слугує вихідним пунктом порівняльно-правового методу, який дозволяє шляхом порівняння виявити спільне й відмінне в історичних та інших. явищах, пізнати різні ступені розвитку одного й того ж правового феномену або різних співіснуючих феноменів.

Описання – пізнавальна операція, яка полягає у фіксації результатів досвіду (спостереження або експерименту) за допомогою певних систем позначення, прийнятих у правовій науці.

Серед загально-логічних методів у правовій науці найбільшого поширення отримали такі методи (Рис. 3.6).

Рис. 3.6. Приклади загально-логічних методів

⁴⁹ Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Аналіз - поділ предмета на складові з метою їх дослідження;
Синтез - об'єднання раніше виділених частин у єдине ціле;
Індукція - пізнання загального через дослідження одиничного;
Дедукція - пізнання окремого на основі знань про загальне;
Абстрагування - уявне відособлення предмета від зв'язків з іншими;
Узагальнення - поширення загальних ознак предметів на всі предмети цієї множини;
Аналогія - правдоподібний висновок про схожість двох предметів за певними ознаками;
Ідеалізація - утворення понять, реальні прототипи яких можуть бути вказані приблизно;
Формалізація - узагальнення форм різних за змістом процесів шляхом опису їх у знаковій формі.

Про дедуктивний метод (Конан Дойл [Етюд у багряних тонах](#)):

«По одній краплі води людина, що вміє мислити логічно, може зробити висновок про можливість існування Атлантичного океану або Ніагарського водоспаду, навіть якщо він не бачив ні того, ні іншого і ніколи про них не чув. Усяке життя – це величезний ланцюг причин і наслідків, і природу його ми можемо пізнати по одній ланці».

Серед евристичних методів при дослідженні правової реальності застосовуються (Рис. 3.7):

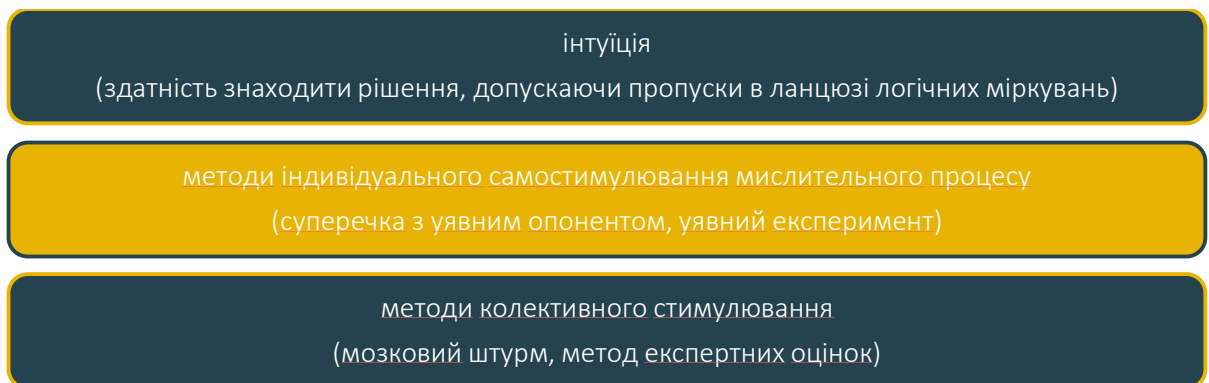

Рис. 3.7. Приклади евристичних методів

На рівні спеціально-юридичних методів дослідження найбільшого поширення набули такі методи⁵⁰.

Метод конкретно-соціологічних досліджень – переробка та відбір необхідної інформації про той аспект правової реальності, який досліджується. При використанні цього методу застосовуються різноманітні прийоми: аналіз документів, офіційних повідомлень, усні й письмові опитування (інтерв'ю, співбесіди, анкетування), вивчення матеріалів судової практики, суспільної думки про діяльність правоохоронних органів тощо.

Важливе значення у правових дослідженнях має **метод контент-аналізу**, який застосовується при вивченні джерел, інваріантних щодо структури або суті змісту досліджуваного об'єкта. Смісл контент-аналізу полягає у сходженні від різноманіття текстового матеріалу до абстрактної моделі змісту тексту (понятійно-категоріальний апарат, колізії, парадокси). Контент-аналіз поєднує у собі дослідницькі процедури з ідіографічними процедурами.

⁵⁰ Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Статистично-математичні методи дають можливість отримання й обробки кількісних показників державно-правових явищ і процесів. Вони у найбільшій мірі застосовуються для характеристики масових явищ, що відрізняються повторюваністю, наприклад для виявлення динаміки злочинності.

Методи математичної статистики широко застосовуються для аналізу соціологічної статистичної інформації – офіційно документованих відомостей, що дають кількісну характеристику соціальним масовим подіям і явищам. До таких явищ у правовій сфері належать: злочинність чи кримінальні правопорушення, адміністративні правопорушення, масив кримінальних і цивільних справ тощо. Правова статистика на основі кількісних даних дозволяє отримати безперечні докази наявності або відсутності зв'язків між аналізованими прав. явищами; провести аналіз факторів, що впливають на це правове явище.

Метод соціально-правового експерименту – спосіб перевірки наукових гіпотез або проекту будь-якого рішення. Соціально-правий експеримент – це метод вивчення соціально-правових явищ і процесів, що здійснюється шляхом спостереження за зміною досліджуваного об'єкта під впливом чинників, які контролюють і спрямовують його розвиток. Соціально-правий експеримент передбачає: внесення змін у сформовані соціальні відносини; контроль за впливом змін на діяльність і поведінку особистості і соціальних груп як суб'єктів права; аналіз і оцінювання результатів цього впливу.

Кібернетичний метод – це сукупність прийомів, що дозволяють пізнати правові явища за допомогою системи понять, законів і технічних засобів кібернетики. Він зводиться головні чинники до використання не тільки технічних можливостей кібернетики, а й її понять – прямий і зворотний зв'язок, оптимальність тощо. Кібернетичний метод використовується для розробки автоматизованих систем отримання, обробки, зберігання та пошуку правової інформації, для визначення ефективності правового регулювання, для систематизованого обліку нормативно-правових актів тощо.

Порівняльно-правовий метод полягає в зіставленні різних державних і правових систем, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними. В результаті порівняння встановлюється якісний стан правової системи в цілому або окремих правових інститутів і норм. Широке застосування порівняльного методу у правознавстві і юридичній практиці призвело до формування в складі юридичної науки відносно самостійного напрямку порівняльного правознавства (юридичної компаративістики).

Виникнення **юридичної компаративістики** як юридичної дисципліни дослідники відносять до кінця 19 - початку 20 століття і пов'язують із заснуванням Французького товариства порівняльного права у 1869 році та Першого міжнародного конгресу порівняльного права у 1900 році, які визнали необхідність порівняльно-правових досліджень та порівняльних методів дослідження і ввели в науковий обіг термін «порівняльне право»⁵¹. В Україні порівняльне правознавство вперше набуло широкого застосування в славістиці, коли всі слов'янські країни переживали піднесення національних рухів у першій половині 19 століття. Почалися систематичні порівняльні дослідження слов'янської мови, культури, етнографії, звичаїв і навіть державно-правових явищ. Одним з перших, хто застосував порівняльне правознавство для вивчення історії слов'янського права, був професор Київського університету М.Д. Іванішев. У своїх працях «Про плату за вбивство в стародавньому російському і слов'янському праві, в порівнянні з германським» (1840) та «Міркування про ідею особистості в стародавньому чеському праві» (1842) він поглибив уявлення про національне право, а також про те, що

⁵¹ Мультимедійний навчальний посібник «Юридична компаративістика», Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_comparativistics/nm/lec1.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

цілі норми і правові джерела (форми) запозичувалися з інших країн. Для з'ясування застосовувалися порівняльно-правові методи.

Формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод є традиційним для юридичної науки і становить необхідний ступінь у наукове пізнання права, оскільки дозволяє вивчати внутрішню будову держави і права, їх найважливіші властивості, класифікувати головні ознаки, визначати юридичні поняття і категорії, встановлювати прийоми тлумачення правових норм і актів, систематизувати державно-правові явища⁵².

Його суть полягає в тому, що предметом дослідження у цьому випадку є право в чистому вигляді – його категорії, визначення, ознаки, структура, конструкції, юридична техніка. Формально-юридичний метод серед інших спеціальних методів можна з найбільшою підставою назвати спеціальним, оскільки він застосовується виключно при вивченні права. Користуючись цим інструментом, можна з'ясувати, з яких елементів складається юридична норма, як повинна будуватися її санкція, які складові є обов'язковими для кожного нормативно-правового акта тощо.

Логіко-юридичний метод включає засоби і способи логічного вивчення та пояснення права і є заснованим на формах мислення і законах формальної логіки. Використання логічних засобів при вивченні й поясненні права дозволяє уникнути суперечностей при побудові законодавства, побудувати логічно несуперечливу і тим самим більш ефективну систему права, узгодити позитивне право з вимогами природного права, нарешті, правильно і грамотно застосовувати юридичні норми⁵³.

Метод альтернатив – вирішення наукових проблем шляхом зіставлення і критики протилежних одна одній теорій⁵⁴. Стосовно права, метод альтернатив – це виявлення суперечностей між різними гіпотезами про державно-правові явища. Суть методу альтернатив: завжди важливо відшукати у пізнанні об'єкта альтернативи вже наявним гіпотезам про нього, а потім, піддаючи їх критиці і тим самим зіштовхуючи між собою альтернативи, виявляти нове знання про об'єкт.

Крім зазначених методів у правих дослідження широко застосовується **історико-правовий метод** як спосіб дослідження і вивчення державно-правових явищ в їх історичному розвитку, а також низка інших спеціальних методів.

Для того, щоб дослідити правову реальність максимально повно і всебічно, необхідно використовувати широкий спектр наукових методів, які взаємодоповнюють один одного та базуються на принципі єдності. Такий підхід передбачає знаходження правильного співвідношення між традиційними для юриспруденції методами та новими, що виходять за рамки юридичного підходу, для більш глибокого розуміння правової реальності.

Сучасна методологія права постійно розвивається. Необхідність такого розвитку обумовлена як ускладненням і динамізмом об'єкта пізнання – правових феноменів, так і самого процесу пізнання і його засобів.

⁵² Сибірна Р.І. Сучасні підходи до проведення наукових досліджень у юриспруденції // Право.ua. - 2021. - № 3. – С. 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4200/1/Pravo_ua_2021_3%20%284%29-28-34.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁵³ Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁵⁴ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Техніко-юридичний аналіз - це прийоми пізнання які дозволяють здійснити дослідження правових явищ за допомогою засобів юридичної техніки⁵⁵.

Види юридичної техніки:

1. правотворча техніка
2. правозастосовна техніка
3. правореалізаційна техніка

Залежно від сфери застосування юридичні техніки можна поділити на два види.

До першого належать методи, які мають загальне значення і використовуються не тільки в юриспруденції, а й у всіх інших видах діяльності. До них відносяться розмножувальна техніка, організаційна техніка та комп'ютерна техніка. Другий - спеціальна техніка - використовується лише в юридичній діяльності. Тут можна виділити два підвиди: техніка, запозичена з неюридичної діяльності та адаптована до юриспруденції (наприклад, криміналістична техніка); техніка, розроблена безпосередньо криміналістичною наукою та юридичною практикою; техніка, корисна для підготовки проектів нормативних та індивідуальних правових актів.

Серед усіх видів юридичної діяльності провідну роль відіграє діяльність, пов'язана з правотворчістю та правозастосуванням. Результатом цієї діяльності є видання нормативних та індивідуальних правових актів. Через ці акти право набуває зовнішнього вираження та адаптується до конкретних життєвих ситуацій. Тому ми вважаємо логічним називати прийоми, що використовуються при створенні нормативно-правових актів, юридичною технікою, а не іншими прийомами. Тим більше, що таке розуміння юридичної техніки глибоко вкорінене в мові права і знайоме всім, хто вивчає право, створює правові норми та застосовує їх. Різне розуміння юридичної техніки може призвести до плутанини та невизначеності при вирішенні питань, пов'язаних з цією технікою в юриспруденції, правотворчості та правозастосуванні.

Розрізняють юридичну техніку у правотворчості та юридичну техніку у правозастосуванні. Юридична техніка у правотворчості включає нормативні акти (техніко-юридичні прийоми і правила підготовки проектів законів і постанов), а у правозастосуванні - індивідуальні акти (техніко-юридичні прийоми і правила підготовки судових актів і договорів). Високий рівень законодавчої майстерності необхідний для забезпечення верховенства права та його ефективного застосування. Законодавча техніка у правотворчості включає: методи роботи над текстом нормативно-правового акта; найбільш досконалий спосіб викладу думки законодавця (та інших законодавців) у тексті нормативно-правового акта; вибір найбільш доцільної структури відповідного тексту; термінологію та мову; способи реєстрації змін, доповнень, повного або часткового скасування та консолідації нормативно-правових актів. Це забезпечує юридичну цілісність нормативно-правових актів. Необхідно мінімізувати кількість нормативно-правових актів з одного і того ж питання, а також спеціальних правових інструментів (організаційних заходів, стимулів, заходів контролю тощо) для забезпечення дотримання нормативно-правових актів.

Найзагальнішими прийомами і правилами юридичної техніки є⁵⁶:

- 1) юридична термінологія
- 2) юридичні конструкції;
- 3) форма нормативного акта, прийоми і правила викладу його змісту.

Підсумуючи, наведемо влучні зауваження науковців.

Як зазначається у науковій літературі, метою функціонування та розвитку правової науки є вироблення знань та їх організація у відповідну систему, а також створення способів та засобів

⁵⁵ Юридична техніка й технології: Курс лекцій / Д.Г. Манько— Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. — 192 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/24004/%D0%AE%D0%A2%D0%B8%D0%A2%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁵⁶ Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун. - Харків: Консум. — 2001. — 656 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1756.html>. (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

розв'язання проблем, що виникають у ході функціонування та розвитку правових явищ, зокрема і юридичної практики⁵⁷.

Традиційні дослідницькі підходи до наукового аналізу державних і юридичних явищ і процесів, мають ґрунтуватися на певних принципах, а також право повинно втілювати найважливіші цінності людського буття.

Ціннісний підхід до проблем сучасного права нерозривно з пріоритетною темою - прав людини і правових засобів їх захисту. Права і свободи людини і громадянина – це та, можливо, єдина ціннісна система, яка здатна примирити людину з оточуючим її суспільством і з державою, подолати їх взаємне відчуження⁵⁸.

Безперечно, будь-яке наукове пізнання може бути охарактеризоване як завершене у певному сенсі, але не слід забувати, що свою повноцінність теорія набуває лише тоді, коли вона застосовується до актуальних питань практичного життя. Право не зможе стати значущим чинником упорядкування суспільних відносин, поки юридична наука, усі її галузі та напрями відповідно до особливостей свого предмета не стануть чутливими до реальних суспільних проблем, передусім інтересів пересічних людей⁵⁹.

З позицій сучасного стану правової науки запровадження верховенства права в національну правову систему є надважливим та передбачає, насамперед, висвітлення правової проблематики у контексті суспільства в цілому, а не лише його державно-владної організації, що тільки й здатне створити можливості для більш повного розуміння принципу верховенства права.

Змістове тлумачення принципу верховенства права зумовлює потребу зміни акцентів й у тематиці правових досліджень. Право має розглядатися як продукт суспільства, насамперед взаємовідносин між соціалізованими індивідами, які набувають загальної значимості зі всіма їх публічно-владними атрибутами. Для цього зміст поняття права має бути поширеним не лише за межі «наказу держави», а й сукупності норм права як лише потенційних, хоча й загальнообов'язкових, правил поведінки в напрямі врахування певних ненормативних (діяльнісних) аспектів, які є необхідними складниками реалізації правових норм, розуміння права як специфічної соціальної реальності⁶⁰.

В рамках навчальної дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» ми будемо розглядати належну правову процедуру та правові відносини. Зазначимо, що саме юридичний аналіз дозволяє дати оцінку та скласти модель розвитку ситуації (визначити правові відносини, знайти правову норму, знайти правову процедуру), прорахувати можливі ризики та зменшити або виключити ймовірність їх настання, тобто розробити певні алгоритми дій.

3.2. Поняття юридичної (правової) процедури

У цивілізованому суспільстві юридичні процедури традиційно розглядаються як засоби, що гарантують дотримання законності, порядку, демократії, а також захист прав і інтересів громадян. Процедурні механізми мають особливе значення в утворенні та функціонуванні правової держави.

Суть процедурного механізму в праві полягає в тому, що він забезпечує реалізацію закону. Саме юридичні процедури мають на меті послідовно, крок за кроком визначати дії, які повинні здійснювати уповноважені суб'єкти та ті, кому ці дії адресовані, для досягнення конкретного результату.

Процедурна форма детально регламентує, яким чином та в які строки уповноважений суб'єкт має звертатися для здійснення свого права, а також як він може захистити це право в разі порушення. Логічне виконання процедурного алгоритму повинно невідворотно призводити до бажаного результату.

⁵⁷ Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи / Л. Луць // Історико-правовий часопис. – 2016. – № 2. – С. 20-26.

⁵⁸ Подковенко Т. О. Антропологічний підхід до права як основа юридичної науки / Т. О. Подковенко // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 32-38.

⁵⁹ Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки / О. Петришин // Право України. – 2010. – № 4. – С. 133-142.

⁶⁰ Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин / О. Петришин // Право України. – 2010. – №3. – С. 24-36.

Треба зазначити, що процедурна форма може мати й негативні аспекти, такі як формалізм, бюрократія, надмірна складність тощо.

Процедури є найдавнішим фактором соціального регулювання. Процедурні механізми характерні для соціально-нормативного регулювання в цілому. Процедури і процедурні норми необхідні для реалізації всіх видів соціальних норм. Різноманітні ритуали та церемонії є різновидом процедури в соціальному регулюванні.

Процедурність найповніше втілюється у правовому регулюванні, де існують цілі (кодифіковані) процедурні галузі права: цивільне процесуальне право і кримінально процесуальне право. І в цьому плані процедурно-правовий механізм виступає як невід’ємна частина, як найважливіший внутрішній («спеціально-юридичний») механізм правової системи.

Юридична (правова) процедура – це певний порядок здійснення юридично значущих дій, який втілює на практиці верховенство права шляхом застосування до кожної особи тих норм права, що цілком відповідають усім важливим об’єктивно існуючим обставинам та дозволяють недвозначно та заздалегідь спрогнозувати таке застосування і його результати ⁶¹.

Юридична процедура являє собою систему, яка:

- орієнтована на досягнення конкретного соціального результату;
- складається з актів поведінки, які послідовно змінюють один одного і внутрішньо структурованих правових відносин;
- володіє моделлю свого розвитку, попередньо встановленої на нормативному або індивідуальному рівні;
- ієрархічно побудована;
- постійно знаходиться в динаміці, розвитку;
- має службовий характер: виступає засобом реалізації основного, головного правового відношення.

Юридична (правова) процедура - це структурована правовими відносинами система актів поведінки, що володіє нормативною або індивідуальною моделлю свого розвитку і слугує засобом реалізації основного, головного для неї правового відношення ⁶².

Поняття «правова процедура» - загальне, родове поняття. За ознакою основних правовідносин (правових відносин, реалізації яких даний різновид процедури служить) юридичну процедуру можна розділити на:

- матеріальну;
- процесуальну;
- правотворчу.

При цьому матеріальна і процесуальна юридичні процедури складають один блок правореалізуючих процедур.

Для матеріальних процедур основним правовідношенням є матеріально-правове правовідношення, в якому відбувається звичайна позитивна дія учасників. Для процесуальних процедур - це насамперед матеріальні правовідносини захисту. А для правотворчих процедур - це правовідносини,

⁶¹ Новожилов В.С. Застосування належної правової процедури як завдання кримінального провадження: до питання про сутність та практичне значення // Вісник Національної академії правових наук України. – 2019. – Том 26, № 4. – С. 106. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18798/1/Novozhylov_105-129.pdf (дата звернення : 20.09.2023). – Назва з екрана.

⁶² Грищенко Р.С. Щодо проблеми визначення поняття «процедура притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності» // Юридичний науковий електронний журнал. – 2019. – № 6. – С. 181-183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/6_2019/43.pdf (дата звернення : 20.09.2023). – Назва з екрана.

в яких існує і реалізується специфічна юридична «право на правотворчість», що має спеціальну мету - формування правових норм.

Основне правовідношення являє собою базу, свого роду фундамент, на якому будується система процедурних відносин і послідовних актів процедурної діяльності та для якого юридична процедура виконує певні службові завдання.

Процедура завжди «обертається» навколо певних відносин, без урахування яких не можна зрозуміти природу юридичної процедури, характер її різновидів, нарешті, сам механізм функціонування процедури.

Матеріальна процедура стосовно до свого основного (регулятивного) відношення може бути засобом:

формування юридично-фактичної основи його виникнення (процедурою формування юридичних фактів);

встановлення реального існування відносини;

його безпосередньої реалізації;

припинення відносини.

Процесуальна процедура (юридичний процес) має два завдання:

виявлення (встановлення існування в дійсності) охоронних правовідносини;

їх безпосередню реалізацію.

Основні правовідносини - це правові відношення, заради яких створюється і функціонує юридична процедура, вирішуючи ту чи іншу службову задачу.

Суттєвою ознакою процедури є наявність попередньо встановленої моделі (програми), відповідно до якої вона втілюється в життя, в реальну поведінку суб'єктів. Моделі юридичної процедури можуть бути як нормативними (які містяться в процедурних нормах), так і індивідуальними (встановленими правореалізуючим договором або іншим індивідуальним юридичним актом).

3.3. Вимоги до нормативної моделі юридичної процедури, її види

Вимоги до нормативної моделі юридичної процедури полягають у наступному ⁶³.

1. Виникнення основних норм (тих норм, здійсненню яких процедура служить) і процедурних норм повинно бути синхронним: створення нормативних моделей відповідних процедур не повинно відставати у часі від тих норм і відносин, реалізацію яких вони покликані забезпечувати. Інше призведе до бездіяльності регулятивних або охоронних норм.

2. В ідеалі процедурні норми повинні бути того ж законодавчого рівня, що й основні. Наприклад, якщо норми, які процедура повинна забезпечувати, закріплені законом, то і процедура повинна бути встановлена законом.

3. У процесі розробки проєктів основних і процедурних нормативних актів слід вживати заходів до їх змістовного погодження, тобто стикування їх норм, використання єдиної термінології з тим, щоб не було повторів, протиріч тощо.

4. Процедурні норми не повинні торкатися змістовної сторони основних норм, а тим більше суперечити їм. Доля процедури - порядок реалізації.

5. Процедурні норми слід по можливості поміщати в тих же нормативних актах, в яких містяться їх основні норми, тобто ті норми, на реалізацію яких процедури спрямовані.

У законодавстві широко практикується вирішення процедурних питань за допомогою формули «у встановленому законом порядку». Для матеріальних процедур такий підхід взагалі не допустимий: матеріальні процедурні норми повинні викладатися тут же, в цьому ж нормативному акті, про реалізацію норм якого йде мова. Що ж стосується процесуальних процедур, то у відсильній нормі повинно бути

⁶³ Шаповалова І.О. Лекція до теми «Юридичний процес», Одеса, Одеський державний університет внутрішніх справ, — 2016. — 10 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/21_lecii.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

зазначено, які конкретно процесуальні нормативні акти маються на увазі. В іншому випадку за формулою «у встановленому законом порядку» може нічого реального і не виявитися.

6. Правові процедури повинні по можливості повніше володіти якостями багатоваріантності і диспозитивності, тобто процедура повинна пропонувати різні варіанти реалізації основної норми і надавати суб'єктам право самим вибрати той чи інший порядок здійснення своїх прав і обов'язків або встановити її самим у договорі.

7. Юридична процедура має відповідати вимозі доступності. Тут є два аспекти.

Перший - це доступність інформаційної моделі процедури, доступність інформації про порядок реалізації тих чи інших юридичних норм. Учасники правовідносин найчастіше не реалізують свої права або не можуть їх захистити з тієї простої причини, що не знають відповідних процедурних форм, не знають як, в якому порядку вони могли б здійснити суб'єктивне право або захистити його від порушення.

Другий аспект - доступність реальних фактичних процедур, яка залежить від простоти звертатись до компетентного органу, механізмів «запуску» юридичної процедури. Порядок звернення повинен бути простим, без зайвих формальностей, що можуть ускладнити звернення. При цьому повинен існувати вичерпний перелік підстав, за якими громадянину може бути відмовлено в прийомі скарги до судового чи іншого владного розгляду.

Доступність юридичного процесу залежить і від величини грошових витрат громадян на його здійснення. Стосовно, наприклад, досудового процесу ця величина визначається сумою державного мита і витрат, пов'язаних з розглядом справи.

8. Нормативні моделі процедури повинні відповідати вимогам закону. Дана вимога лежить в руслі проблеми законності самого законодавства. Нормативна модель процедури зобов'язана відповідати нормативним актам більшої юридичної сили (законність «по вертикалі») і не втручатися у зміст основних норм, не суперечити їм (законність «по горизонталі»),

9. Для матеріальних процедур основним правовідношенням є матеріально-правове регулювання, в якому відбувається звичайна позитивна дія учасників. Для процесуальних процедур - це насамперед матеріальні правовідносини захисту. А для правотворчих процедур - це правовідносини, в яких існує і реалізується специфічна юридична "правотворча влада", що має спеціальну мету - формування правових норм.

10. Юридична процедура повинна забезпечувати необхідну для досягнення правового результату ступінь деталізації поведінки і в той же час бути раціональною, відповідати вимозі достатності.

11. Особливе значення для процедури має якість надійності. У роботі процедури неприпустимі збої, вона зобов'язана з високим ступенем імовірності забезпечувати наступ результату, гарантувати досягнення поставленої мети. Надійність нормативної моделі процедури залежить від забезпеченості її правовими та іншими гарантіями, від того, наскільки в ній враховані зовнішні умови її функціонування, але найголовніший специфічний фактор для цього параметра - це відпрацьованість нормативної моделі.

Для нормативної моделі процедури цей момент має особливе значення в силу того, що:

- в процесі правотворчої розробки процедури більш велика ймовірність помилки законодавця, оскільки в детальній регламентації поведінки важко передбачити всі обставини;
- ці помилки сприймаються більш болісно, оскільки порушується поведінковий алгоритм, призупиняється процес реалізації основних відносин.

Тому процедура вимагає, особливо на перших порах свого існування, особливої уваги з боку законодавця, його швидкого реагування на можливі зриви в роботі її нормативної моделі.

12. Гарантованість юридичної процедури. Гарантованість - один з обов'язкових параметрів нормативної моделі юридичної процедури.

Процедура, будучи за своєю природою засобом досягнення правового результату, свого роду гарантом правової діяльності, сама потребує правового захисту і в засобах забезпечення.

Правові засоби забезпечення юридичної процедури можна поділити на: а) специфічні заходи «самозахисту»; б) заходи правового примусу.

Заходи процедурно-правового самозахисту - такі юридичні наслідки ігнорування приписів процедурних норм, які виражаються в недосягненні бажаного правового результату. У порушника, наприклад, не виникає необхідного йому суб'єктивного права, або він не може реалізувати те право, яке у нього є.

3.4. Види юридичних процедур

Принциповим є розподіл юридичних процедур на матеріальні, процесуальні і правотворчі за ознакою їх основних відносин, тобто тих відносин, для яких вони створені, які покликані «обслуговувати».

У свою чергу, процесуальна процедура відповідно до охоронних правовідносин ділиться:

1) на цивільно-процесуальну (цивільний процес) - юридична процедура виявлення і реалізації громадянських охоронних правовідносин;

2) на господарсько-процесуальну (господарський процес) - юридична процедура, за якою здійснюється розгляд справ за позовними заявами підприємств і організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав і інтересів, що охороняються законом;

3) кримінально-процесуальну (кримінальний процес) - юридична процедура виявлення і реалізації кримінальних правовідносин;

4) адміністративно-процесуальну (адміністративний процес) - юридична процедура виявлення в дійсності і реалізації адміністративних охоронних правовідносин.

Матеріальні юридичні процедури за ознакою їх зв'язку з правозастосування можна розмежувати на процедури:

1) позитивного застосування права;

2) не пов'язані з правозастосування.

Процесуальні процедури опосередковують інший вид правозастосування - юрисдикційне застосування права.

Прикладом матеріальних юридичних процедур, не пов'язаних із застосуванням права, є процедури цивільного права, що регламентують, наприклад, порядок укладення договорів, порядок спадкування тощо.

Структура правовідносин

Проаналізуємо кілька ситуацій.

Школяр запізнився до школи.

Жінка придбала хліб у магазині.

Чоловік влаштувався на роботу на завод.

Юнаки брутально лаялися, а коли їм зробили зауваження, розпочали бійку.

Що об'єднує ці несхожі ситуації?

По-перше, те, що в усіх випадках люди вступають у певні відносини між собою, з якимись органами чи установами, тобто у суспільні відносини. Школяр - зі школою, жінка - з магазином, чоловік - із заводом, юнаки - з тими, з ким почали битися.

По-друге, в усіх цих випадках їхні дії регулюються тими або іншими нормами права.

Чи всякі суспільні відносини можна назвати правовідносинами?

Сусіди, зустрівшись біля будинку, обговорюють останні новини.

Дівчата, що їдуть в автобусі, «не помітили» бабусю, що стояла поруч, і не поступилися їй місцем.

Хоча в цих випадках виникають певні відносини між людьми, але норм права, що їх регулюють, не існує.

Отже, суспільні відносини, що регулюються нормами права, називають правовідносинами.

Правовідносини — це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права і юридичні обов'язки, що забезпечуються державою ⁶⁴.

⁶⁴ Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун. — Харків: Консум. — 2001. — 656 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1756.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Для більш ґрунтового усвідомлення змісту названого визначення слід розглянути структуру правовідносин.

Структуру правовідносин становлять такі елементи: суб'єкти; об'єкти; юридичний і фактичний зміст ⁶⁵.

Суб'єкти правовідносин можуть бути класифіковані на наступні категорії:

а) Фізичні особи: громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства. Фізичні особи можуть бути поділені на приватні особи, посадові особи та спеціальні суб'єкти.

б) Юридичні особи: організації, які мають відокремлене майно і можуть володіти майновими та особистими немайновими правами, виконувати обов'язки, бути позивачами у суді та нести юридичну відповідальність за свої дії.

в) Державні та громадські організації: різні установи та організації, що представляють державу або громадські інтереси.

г) Різні спільноти: такі як трудові колективи, нація, народ, населення відповідного регіону та інші групи людей. Отже, суб'єкти правовідносин охоплюють широкий спектр учасників, включаючи фізичних та юридичних осіб, державні й громадські організації, а також різні спільноти.

Для того, щоб брати участь у правовідносинах, суб'єкти повинні бути наділені правосуб'єктністю. Правосуб'єктність – це передбачена нормами права здатність особи бути носієм прав і обов'язків, здійснювати їх від свого імені та нести юридичну відповідальність за свої дії. Елементами правосуб'єктності виступають правоздатність та дієздатність. Водночас, окремі науковці вважають, що у складі правосуб'єктності можна виділити і третій елемент – деліктоздатність, як елемент, що визначає здатність суб'єкта нести відповідальність за вчинені правопорушення. Натомість, переважна частина фахівців вважає, що деліктоздатність є складовою частиною дієздатності ⁶⁶.

Правоздатність – це здатність особи мати юридичні права і обов'язки. Правоздатність фізичної особи настає з моменту народження і припиняється з моменту смерті.

Дієздатність – це здатність своїми діями набувати і здійснювати юридичні права, а також виконувати юридичні обов'язки. Складовими частинами дієздатності є правочиностдатність та деліктоздатність.

Правочиностдатність – це здатність особи самостійно укласти правочини (угоди).

Деліктоздатність – це здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення. Деліктоздатність не завжди співпадає з дієздатністю. В різних правовідносинах і в різних галузях права дієздатність настає з різного віку ⁶⁷.

Об'єкти правовідносин – це матеріальні, духовні та інші соціальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини та здійснюють свої юридичні права та обов'язки ⁶⁸.

Матеріальними благами або майновими об'єктами правовідносин є: речі, гроші, цінні папери, майнові права, дії (в тому числі послуги), результати дій.

Нематеріальними благами або немайновими об'єктами правовідносин є: результати інтелектуальної, творчої діяльності людини (твори, відкриття, винаходи тощо), інформація, особисті немайнові блага (честь, гідність, ділова репутація тощо).

Зміст правовідносин умовно поділяється на матеріальний (фактичний) та юридичний ⁶⁹.

⁶⁵ Мультимедійний навчальний посібник «Теорія держави та права», Київ: Національна академія внутрішніх справ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/vstup.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁶⁶ Правознавство: Підручник для студентів ВНЗ/ Кол. авторів. — Черкаси, 2019. — С. 70 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.cdu.edu.ua/1977/1/pravozn21.04.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁶⁷ Там само - С. 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.cdu.edu.ua/1977/1/pravozn21.04.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁶⁸ Там само - С. 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.cdu.edu.ua/1977/1/pravozn21.04.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁶⁹ Правознавство: Підручник для студентів ВНЗ/ Кол. авторів. — Черкаси, 2019. — С. 70-71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.cdu.edu.ua/1977/1/pravozn21.04.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Юридичний зміст правовідносин – це ті права та обов’язки, що виникають у суб’єктів на основі норм права, які регулюють у загальній формі даний вид суспільних відносин (Наприклад, право особи розпорядитися своїм майном шляхом укладання договору дарування).

Матеріальний (формальний) зміст правовідносин – це безпосередня фактична поведінку суб’єктів у якій реалізують суб’єктивні права та юридичні обов’язки (Наприклад, дії громадянина А. щодо укладання договору дарування на користь громадянина Б.).

Таким чином, юридичний зміст правовідносин визначає те, як правовідносини повинні відбуватися, а фактичний зміст правовідносин показує те, як вони відбулися у реальній дійсності. Змістом правовідносин виступають суб’єктивні права та юридичні обов’язки сторін.

Юридичні факти – конкретні життєві обставини, передбачені правовою нормою, що викликають виникнення, зміну чи припинення правовідносин ⁷⁰.

Серед юридичних фактів розрізняють дії, настання яких залежить від суб’єктів, та події, тобто обставини, що виникають незалежно від волі суб’єктів правовідносин (стихійне лихо тощо).

Правова норма реалізується шляхом правовідносин лише після її усвідомлення суб’єктами права. Тому правовідносини пов’язуються з поняттям правосвідомості.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення «методи правового дослідження».
2. Поміркуйте, які ознаки притаманні методам правового дослідження.
3. Що характеризує методологію правового дослідження?
4. Що є «аксіологією правової науки»?
5. Які загально-логічні методи у правовій науці є найбільш поширеними?
6. В чому сутність порівняльно-правового методу?
7. Навіщо юристу потрібна юридична техніка? Які найзагальніші прийоми і правила юридичної техніки Вам знайомі?

Практичні завдання до теми 3

Практичне завдання 1: кожна команда має обрати по одному питанню з блоку А та Б:

А.

1. Охарактеризувати методи юридичних наук.
2. Визначити перелік найбільш важливих дій, які складають основу юридичної діяльності, вимагають наявності спеціальних знань, навичок та професіоналізму (надати характеристику) (наприклад, виступ у суді або юридичне консультування).

Б.

1. Поняття та види правовідносин.
2. Характеристика елементів структури правовідносин.

Форма для виконання: підготовка презентації (командна робота, або індивідуальна робота).

Завдання 2: підготувати 2 терміну з теми для власного глосарію

Форма для виконання: формування власно підібраного глосарію (індивідуальна робота).

Індивідуальні завдання 1

1. Методологічний принцип: визначення поняття та зміст.
 2. Системний підхід як загальнонауковий метод пізнання права.
- Форма для виконання: підготовка есе/або реферату

⁷⁰ Юридичний факт: поняття та ознаки. Освіта.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/10524/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

Праворозуміння: поняття та типи.

Методологія дослідження правового явища.

3 Антропологічний підхід до права як основа юридичної науки.

Форма для виконання: аналітичний огляд

Тестові завдання

Оберіть 1 правильне твердження:

1. Спосіб пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою різних конкретних засобів та прийомів це:

- 1 тактика дослідження
- 2 метод дослідження
- 3 прийом дослідження
- 4 методологією дослідження
- 5 методика дослідження

2. Комплекс конкретних способів, прийомів і принципів пізнання загальних і окремих закономірностей виникнення, структури, розвитку і функціонування держави і права є:

- 1 предметом теорії держави і права
- 2 методом теорії держави і права
- 3 об'єктом теорії держави і права
- 4 функціями теорії держави і права

3. Назвіть 3 рівня методів пізнання права:

- 1 філософські методи, загальнонаукові методи та спеціально-юридичні методи
- 2 філософські методи, загальнонаукові методи та творчі методи вивчення права
- 3 філософські методи, загальнонаукові методи та власні правові методи
- 4 спеціальні та комплексні методи пізнання права

4. Метод дослідження права/правової дійсності, що включає засоби і способи логічного вивчення та пояснення права і є заснованим на формах мислення і законах формальної логіки:

- 1 формально-юридичний метод
- 2 порівняльно-правовий метод
- 3 логіко-юридичний метод
- 4 метод альтернатив
- 5 кібернетичний метод

5. Під юридичною компаративістикою розуміють:

- 1 загальне порівняльне правознавство
- 2 загальне правознавство
- 3 загальне прикладне правознавство
- 4 загальне теоретичне правознавство

6. Метод вивчення соціально-правових явищ і процесів, що здійснюється шляхом спостереження за зміною досліджуваного об'єкта під впливом чинників, які контролюють і спрямовують його розвиток:

- 1 формально-юридичний метод
- 2 метод соціально-правового експерименту
- 3 логіко-юридичний метод

- 4 метод альтернатив
- 5 кібернетичний метод

7. До складу правовідносин входять наступні елементи:

- 1 закони, положення, статuti
- 2 гіпотеза, диспозиція, санкція
- 3 суб'єкти, об'єкт, зміст правовідносин, юридичні факти
- 4 суб'єкти, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона

8. Підставами виникнення, зміни і припинення правовідносин є:

- 1 юридичні акти
- 2 правопорушення
- 3 юридичні факти
- 4 договірні правовідносини

В ході самостійної роботи над темою 3 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);
- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації (командна робота); підготовку власно підібраного глосарію, який має включати не менш 2 термінів.

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе, а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 3

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема 3. Правове дослідження, його методи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — С. 25-35, 334-350, 401-404 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — Київ: «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 22-25, 140-144, 169-179, 254-257 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. - 2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Мультимедійний навчальний посібник «Юридична компаративістика» [Електронний ресурс]. — К.: Національна академія внутрішніх справ, 2018. — Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_comparativistics/nm/lec1.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Мультимедійний навчальний посібник «Теорія держави та права» [Електронний ресурс]. — К.: Національна академія внутрішніх справ. — Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/tdp-new/info/vstup.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
7. Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій / Копча В.В. // Теорія та історія держави і права. Філософія права. — 2020. — С. 54-58 <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/254/239/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Додаткова література:

1. Курс лекцій з юридичної деонтології [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків: ХНУВС, 2022. — 184 с. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки / О. Петришин // Право України. — 2010. — № 4. — С. 133-142.
3. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин / О. Петришин // Право України. — 2010. — №3. — С. 24-36.
4. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — К.: НАВС, Освіта України, 2017. — 320 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.
6. Братасюк В. Особливості методологічного аналізу правової реальності / Братасюк В. // Вісник Академії управління МВС. — 2008. — № 1–2. — С. 74–87.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. — Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. —1728 с.
8. Кельман М.С. Методологічна ситуація у сучасному правознавстві та тенденції розвитку його методології [Електронний ресурс] / Кельман М.С. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. — 2013. — Вип. 5. — С. 4–8.. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_3
9. Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці / Лук'янова Г.Ю. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. - 2011. — № 4. — С. 33-35.

10. Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи / Л. Луць // Історико-правовий часопис. – 2016. – № 2. – С. 20-26.
11. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
12. Подковенко Т. О. Антропологічний підхід до права як основа юридичної науки / Т. О. Подковенко // Право і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 32-38.
13. Поняття та функції методологічних підходів у сучасних правових дослідженнях / Фальковський А.О. // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 45. – С. 40-44.

Інформаційні ресурси

- Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
- Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>
- Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>
- Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://help.elearning.ext.coe.int/>
- Наукова Бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>
- Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu>
- Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини. Сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>
- Центр розвитку українського законодавства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>
- Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 4. МІСЦЕ ПРАВОВОЇ НОРМИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ, ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМАХ

Ключові поняття, терміни: гармонізація, звичайна норма, міжнародна нормотворчість, міжнародно-правові норми, право, правові норми, принцип ієрархічності, системи англо-саксонського права, системи романо-германського права, юридична сила

Основні теоретичні положення

4.1. Місце правової норми в національній, європейській та міжнародній системах

Право представлено комплексом правових норм, що мають нерівну юридичну силу, які підпорядковуються принципам ієрархічності та гармонізації. Таким чином, необхідно завжди стежити за тим, щоб будь-яка норма не вступала в протиріччя з принципом права, що володіє більшою юридичною силою.

В національному праві:

Місце норми в ієрархії, залежить від повноважень законодавчого органу, який видав цю норму. У різних країнах типи правових норм і їх ієрархія можуть істотно відрізнятися, в залежності від характеру національно-правової системи. Існують щонайменше дві основні категорії норм. Одні відносяться до системи романо-германського права (civil law, цивільне право), інші - до англо-саксонського праву (common law, загальне право). Для систем, що відносяться до ісламської системи права, характерне використання посилання на Коран в текстах Конституцій. Дане посилання необхідно також відтворити в законах і текстах, які фіксують зміст і точні тлумачення різних правил, що застосовуються до окремих осіб. У зв'язку з цим загальну ієрархію норм у внутрішньому правовому порядку встановити важко. Однак важливо завжди перевіряти, чи не вступає дана норма в протиріччя з будь-якої іншої, ієрархічно вищою, і не обмежує вона можливість користуватися будь-яким правом або будь-якої свободою, які знаходяться під захистом іншої норми більш високого рівня.

Як показовий приклад наведемо список джерел правових норм в порядку убутання пріоритету (Рис. 4.1).

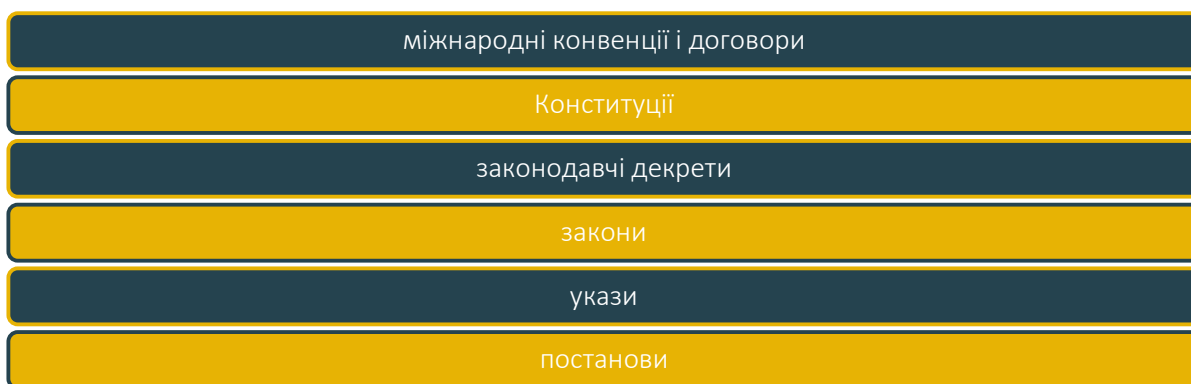

Рис. 4.1. Класифікація джерел права

Європейське право — одна з самих динамічних правових систем сучасності, яка охоплює правові установки європейської системи захисту прав людини та європейське інтеграційне право з урегулюванням взаємовідносин, що складаються у процесі європейської інтеграції. Європейське право є більш ширше поняття ніж «право Європейського Союзу»⁷¹.

Європейське право вміщує: право Європейських спільнот та право Європейського Союзу, а також галузі права, що формуються у процесі становлення та еволюції європейських інтеграційних утворень.

Європейський Союз (ЄС) є унікальним міжнародним утворенням, яке становить яскравий приклад успішного політичного та правового співробітництва та економічної інтеграції⁷².

Право Європейського Союзу — це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС⁷³.

Структура права Євросоюзу включає дві основні категорії: первинне право і вторинне право.

Первинне право ЄС включає норми міжнародних договорів, які є правовою основою функціонування всіх елементів Євросоюзу. Це право встановлює правові засади для ухвалення законодавчих та інших правових актів Євросоюзу.

Вторинне право ЄС є складнішою системою норм, яка включає норми, закріплені в актах органів Євросоюзу та міжнародних угодах, укладених європейськими співтовариствами та іншими суб'єктами міжнародного права. Вторинне право не може суперечити первинному праву, яке є основою правового порядку ЄС.

Право ЄС поєднує елементи континентального права та загального права (common law). Хоча право континентальної системи є превалюючим, воно також включає елементи загального права, такі як судовий процес (adversary system), прослуховування обох сторін (audi alteram partem), сприйняття способу ведення судового діалогу та перевагу позасудового врегулювання спорів.

Напрямок до уніфікації та інтеграції права в межах ЄС передбачає не побудову абсолютно нової правової системи, а спирається на культурні традиції, сформовані раніше. Право ЄС виявляє значну динаміку розвитку, з одного боку, звертаючись до минулих зразків, а з іншого боку, враховуючи сучасні потреби. Це правовий порядок, який постійно змінюється. У цьому контексті право ЄС утворює цілісність, відокремлену від національних правових систем (континентальної та англійської культури) і міжнародного права.

Це означає, що право ЄС має свою унікальну природу, яка поєднує елементи різних правових систем, забезпечуючи єдність і специфіку європейського правового простору.

Цілком зрозуміло, що утворення правових відносин в Євросоюзі базується на цих двох основних категоріях - первинному та вторинному праві. Ця поділка дозволяє забезпечити правову стабільність, зберігаючи основні принципи та цінності, закладені в первинному праві, а також враховувати змінні потреби та виклики шляхом прийняття актів вторинного права.

Основний принцип усієї системи права ЄС - це забезпечення її ефективності та спроможності відповідати на реальні потреби європейського суспільства. Це досягається шляхом поєднання різних правових традицій та методів, а також постійного вдосконалення правового порядку для забезпечення його актуальності та відповідності вимогам сучасності.

Право ЄС утворює таким чином наднаціональну правову систему і правову культуру загальноєвропейського зразка. Воно утворює організовану і структуровану систему правових норм, з її джерелами, власними інституціями, процедурами творення, інтерпретації і застосування, створюючи свого роду конгломерат норм держав-учасниць і міжнародних норм,

⁷¹ Правова система європейського союзу: джерела, принципи, структура, 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukrainepravo.com/international-law/european-union-law/pravova-systema-evropeys%60kogo-soyuzu-dzherela-pryntsy-structura/> (дата звернення : 10.09.2023). — Назва з екрана.

⁷² Право Європейського Союзу: Мультимедійний навчальний посібник, Київ: НАВС. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec1.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁷³ Там само [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec1.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Право ЄС характеризується низкою ознак:

- це правові норми, породжені інтеграційними процесами, які знайшли свій вираз у джерелах права Європейської Співтовариства та Європейського Союзу;
- це правові норми, які об'єднують те, через що вони повинні забезпечити досягнення його цілей і вирішення завдань.

Більш повне уявлення про систему права ЄС та закономірності її формування може дати класифікація його норм, яку ми дослідили, використовуючи лекції, підручники з права Європейського Союзу ⁷⁴. Для більшої наочності матеріалу представляємо його в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Класифікація правових норм ЄС

за соціально-правовою характеристикою та роллю у здійсненні інтеграції			
основні		допоміжні	
функціонально необхідні норми становлять основу всієї системи норм, які регулюють інтеграційні відносини в рамках Євросоюзу Наприклад, ст. 238 Договору про функціонування ЄЄ. Норми установчих документів, які надають державам-учасникам Євросоюзу залежно від їхньої формату та рівня економічного розвитку різну кількість голосів при ухваленні в Раді Євросоюзу деяких постанов, що безпосередньо покладають на держави, яким вони адресовані, певні зобов'язання, без їхнього додаткового волевиявлення		додатковими є норми, які регулюють відносини держав-учасниць та самого Євросоюзу з іншими суб'єктами міжнародного права Наприклад, норми Договору про ЄЕС або договорів про асоціацію і стабілізацію з Балканськими країнами	
за юридичною силою			
імперативні		диспозитивні	
є критерієм оцінки юридичної чинності всіх інших норм і можуть бути скасовані лише наступною нормою, що має такий самий характер Наприклад, договірні, загальні, безстрокові, однозначні норми		здебільшого є договірними, двосторонніми або спільними, строковими нормами, які повинні відповідати імперативним нормам і які припускають можливість інших варіантів поведінки, ніж це передбачено їх приписами	
за змістом приписів та властивостей їх регулятивних функцій			
матеріально-правові		процесуально-правові	
є основою договірної та інституційної механізмів європейської інтеграції, що здійснюється у рамках Євросоюзу		є юридико-технічним засобом приведення матеріально-правових норм у дію	
за методами та способами здійснення (імплементції) приписів			
норми прямої дії	норми, які потребують національно-правової імплементції	норми, які вимагають міжнародно-правової імплементції	норми, які забезпечують імплементцію приписів права Євросоюзу

Види норм відповідно до особливостей предметної сфери їх дії чи об'єкта регулювання.

Предметною сферою дії правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції в рамках Євросоюзу, є вся система відносин, що існують між державами-учасниками, інтеграційним об'єднанням, фізичними та юридичними особами, задіяними у здійсненні інтеграційних заходів.

⁷⁴ Право Європейського Союзу: Мультимедійний навчальний посібник, Київ.: НАВС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec1.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Лекція з навчальної дисципліни «Право Європейського Союзу» на тему: Право Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kmp/lectures/peu/lec1-peu.doc> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

На підставі цих особливостей можна виділити такі основні групи норм (Рис. 4.2).

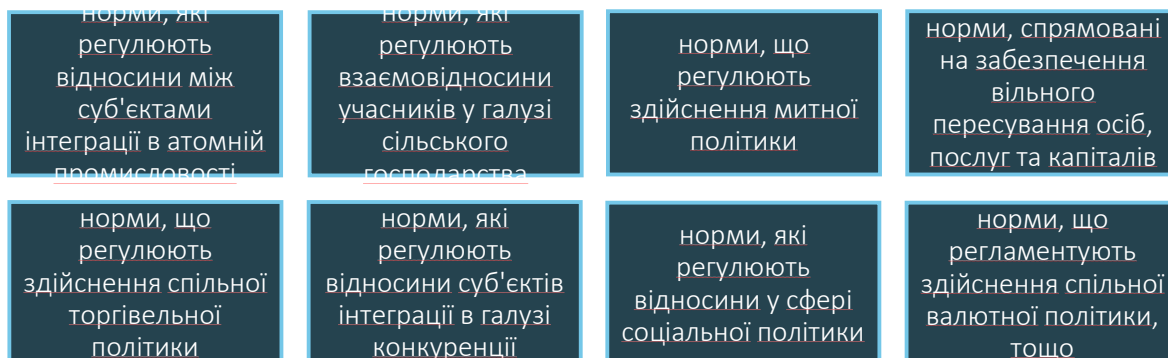

Рис. 4.2. Класифікація правових норм ЄС за предметом регулювання

Види норм за формально-юридичними ознаками.

Така класифікація віддзеркалює індивідуальні особливості різних елементів юридичної форми даних норм. Вона дозволяє пізнати особливості та можливості регулювання, які закладені у формальних характеристиках цих норм.

До числа найважливіших формально-юридичних ознак правових норм, що регулюють процеси інтеграції в системі Євросоюзу, належать такі елементи (Рис. 4.3).

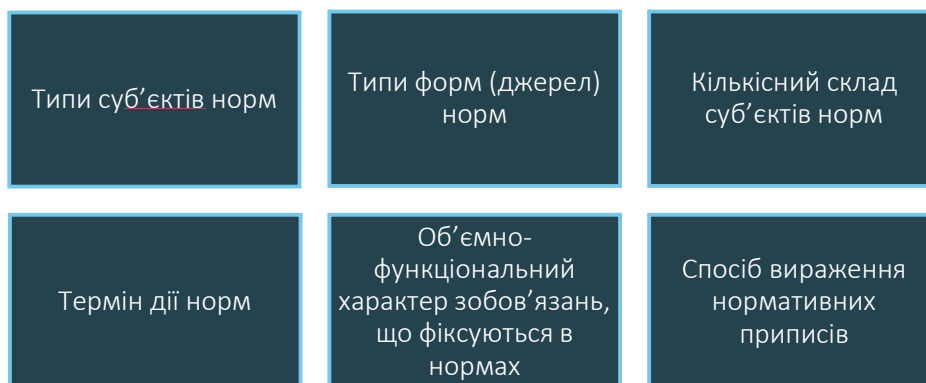

Рис. 4.3. Класифікація правових норм ЄС за формально-юридичними ознаками

Розглянемо найважливіші особливості цих груп норм.

За типом суб'єктів, що створюють норми права Євросоюзу, всі норми можна поділити на три групи:

Норми напрацьовані тільки державами.

Прикладами таких норм є (Рис. 4.4).

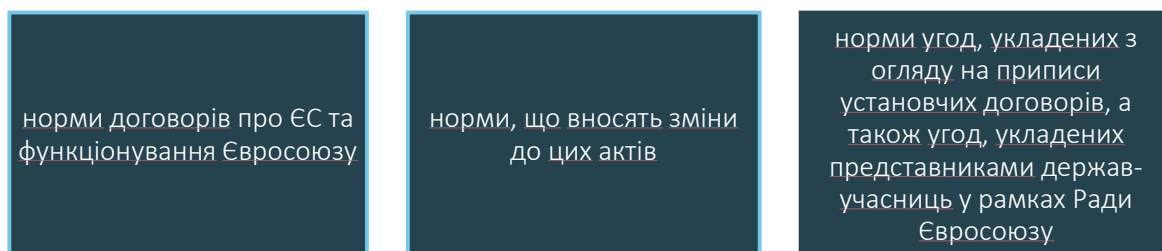

Рис. 4.4. Класифікація правових норм ЄС, які створюються державами

Норми, напрацьовані тільки інтеграційним об'єднанням.

Серед них необхідно розрізняти:

норми юридичних актів ЄС, які регулюють діяльність його органів. Вони закріплюються в правилах процедури органів Євросоюзу, постановах щодо скасування тих або інших органів та створення нових тощо.

норми юридичних актів інтеграційного об'єднання, що адресуються державам-учасникам Євросоюзу, фізичним і юридичним особам. До них можна віднести норми більшості постанов інститутів Євросоюзу та ЄС.

норми угод, які укладаються між інститутами Євросоюзу (наприклад, норми міжінституційних угод про вдосконалення бюджетного процесу, фінансових прогнозів).

Норми змішаного характеру, напрацьовані державами-учасниками та ЄС. Прикладом можуть слугувати норми угод, які стосуються питань місцеперебування на території цих держав органів (інститутів) ЄС.

Відповідно до положень установчих договорів більшість інтеграційних заходів у рамках ЄС має здійснюватися за допомогою норм, що напрацьовуються органами об'єднання.

Відповідним чином зменшується значення норм, що напрацьовуються тільки державами і які становлять порівняно невелику частину всієї сукупності норм права Євросоюзу. Це посилює контроль за діяльністю суб'єктів права Євросоюзу з боку його інститутів.

За типом форм (джерел) норми, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, можна поділити на чотири групи (Рис. 4.5).

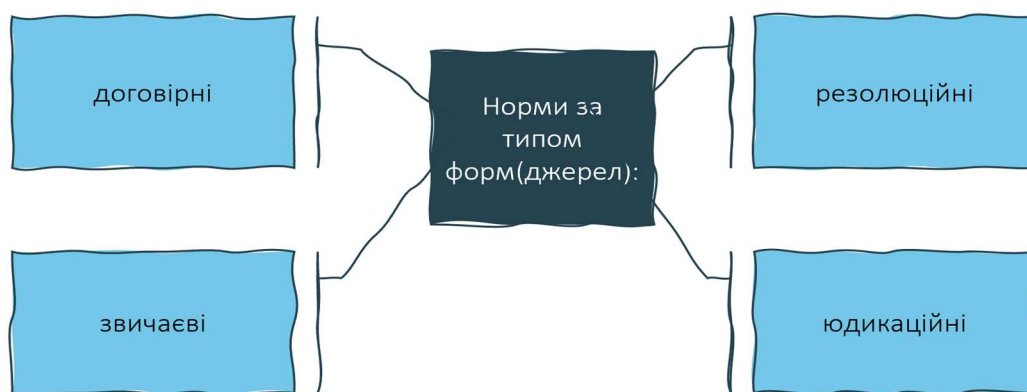

Рис. 4.5. Норми за типом форм (джерел)

Відповідно до засобів вираження нормативних приписів правових норм, які регулюють інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, серед слід вирізняти (Рис. 4.6).

Рис. 4.6. Класифікація правових норм ЄС за засобами вираження нормативних приписів

Види норм щодо організаційно-цільової спрямованості та особливостей їх регулюючого впливу.

Виходячи з організаційно-цільової спрямованості норм та особливостей їх регулюючого впливу, можна здійснити внутрішньотиповий поділ матеріальних та процесуальних норм на види та визначити характерні особливості кожного з цих видів норм права Євросоюзу.

Залежно від організаційно-цільової направленості їх приписів та особливостей їх регулюючого впливу серед визначальних норм слід виділити (Рис. 4.7).

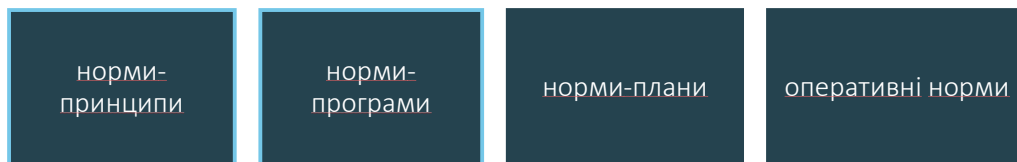

Рис. 4.7. Класифікація правових норм ЄС за організаційно-цільовою спрямованістю приписів

Норми-принципи встановлюють загальний правовий режим типу європейської інтеграції та її організаційно-правові основи.

В міжнародному праві:

Існує концепція, згідно з якою ієрархія серед міжнародно-правових норм відсутня. Вона виходить з припущення, що міжнародне право створюється виключно державами. Всі норми міжнародного права є вираженням волі держав і тому володіють однаковою силою.

Цей аргумент не враховує наступне:

- міжнародне співтовариство представлено не тільки державами. У створенні міжнародних прав і обов'язків поряд з державами беруть участь і інші суб'єкти. Нерідко говорять про «м'яке право», маючи на увазі правила, резолюції, рішення тощо, затверджені, зокрема, міжнародними організаціями;

- в міжнародному праві визнається існування норм, які діють незалежно від волі держав. Такі норми - *jus cogens*, або «імперативні норми - обов'язкові для дотримання, навіть якщо вони не закріплені в документі, складеному і підписаному державами.

- крім того, всі держави, що приєдналися до [Статуту ООН](#) [5], визнають, що зобов'язання за Статутом ООН, мають переважну силу в порівнянні із зобов'язаннями по будь-якому іншому міжнародному договору (ст.103 [Статуту ООН](#)). Це означає, що угоди, які держави підписують між собою або з недержавними утвореннями, не можуть суперечити Статуту ООН.

На практиці міжнародне право являє собою сукупність різноманітних норм і правил, які пов'язують деякі держави, але не зачіпають інші і, як наслідок, застосовуються не на всьому міжнародно-правовому просторі. Збільшення кількості і різноманітності міжнародних текстів змушують шукати механізми гармонізації норм, які можуть вступати в протиріччя.

Міжнародне право – сукупність правових принципів та норм, призначених для регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного устрою ⁷⁵.

Міжнародно-правові норми можуть бути писаними або неписаними, а також приймати різні форми, а саме, в порядку убуття пріоритету (Рис. 4.8).

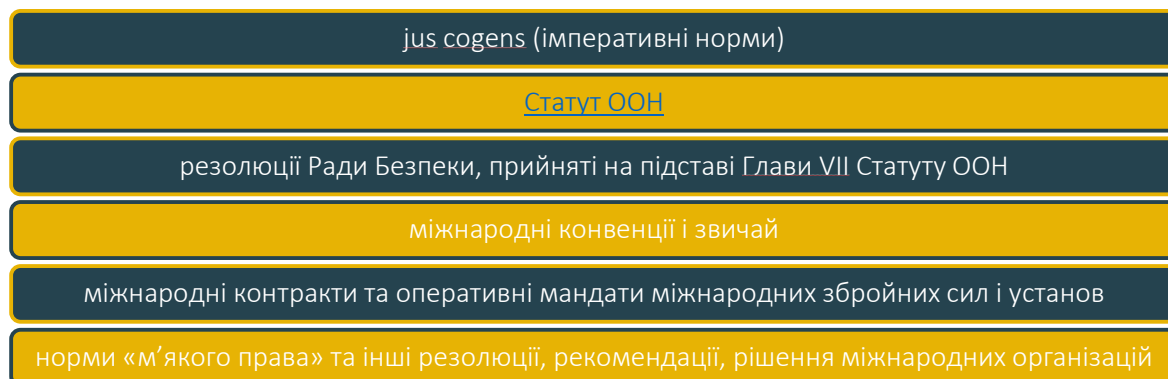

Рис. 4.8. Класифікація міжнародно-правових норм

⁷⁵ Визначення «міжнародне право». - Див. [Енциклопедія сучасної України](https://esu.com.ua/article-65137) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65137>

При винесенні судових рішень Міжнародний Суд (МС ООН) керується своєю власною ієрархією норм. Порядок їх співвідпорядкованості наступний:

- міжнародні конвенції;
- міжнародно-правовий звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми;
- загальні правові принципи, визнані цивілізованими націями;
- з оговоркою, що вказана у ст. 59, судові рішення і доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права різних націй, як допоміжний засіб для визначення правових норм (ст. 38.1 Статуту Міжнародного Суду ООН).

Відео про Міжнародний суд ООН

https://www.youtube.com/watch?v=AV77uvpx-ZU&ab_channel=UkrainianBarAssociation

Інфографіка від ЮрФем про Міжнародний суд ООН: <https://jurfem.com.ua/mizhnarodnyy-sud-onn/>

Що таке Міжнародний суд ООН? Роль і діяльність (Англomовна версія)

https://www.youtube.com/watch?v=DME-wfbt08c&ab_channel=UnitedNations

Міжнародний кримінальний суд (МКС), в першу чергу, повинен застосовувати положення свого Статуту, потім - загальновизнані принципи міжнародного права збройних конфліктів, а також загальні принципи і правові норми, взяті ним з національних законів правових систем світу, відповідно до того, як вони були витлумачені в його попередніх рішеннях (ст. 21 Статуту МКС).

Відео про Міжнародний кримінальний суд (МКС)

https://www.youtube.com/watch?v=m-sTx6m8nZA&ab_channel=UkrainianBarAssociation

Важливо давати правильне тлумачення правових норм, їх значення і юридичну силу. Чітко сформульовані положення мають, як правило, переважну силу в порівнянні з менш чіткими або більш загальними. (Ст. 30 Віденської конвенції 1969 року про право міжнародних договорів).

Контроль за дотриманням ієрархії норм

У міжнародному праві недостатньо механізмів, що дозволяють на практиці досягти «примирення» норм, що вступають в протиріччя, або здійснювати контроль за дотриманням ієрархії і відповідністю конкретних правових норм нормам вищого рангу.

- На національному рівні в деяких країнах існує система контролю за конституційністю законів, що дозволяє а priori стежити за тим, щоб закони не суперечили Конституції. Законодавчий орган країни також може ратифікувати міжнародні конвенції, підписані виконавчою владою. Це дозволяє державам не брати на себе міжнародних зобов'язань, несумісних з національними законами.

Крім таких механізмів єдина можливість здійснювати контроль полягає у винесенні судовими інстанціями рішень по конкретній справі. Такого роду контроль можливий лише а posteriori, і він діє лише в разі, коли ця справа вже передано на розгляд суду.

- На міжнародному рівні відсутність ефективної судової системи обмежує можливості контролю за дотриманням ієрархії норм. Держави і міжнародні організації можуть звертатися в Міжнародний Суд з приводу тлумачення правової норми.

Для спостереження за застосуванням конвенцій про права людини в системі ООН було створено різні комітети. Ці комітети займаються регулярною перевіркою національних законів і інших механізмів застосування конвенцій, щоб упевнитися, що останні правильно тлумачаться і застосовуються. У ці комітети можуть звертатися як окремі особи, так і НУО.

Деякі регіональні судові органи, такі як, наприклад, Європейський і Міжамериканський суди з прав людини можуть також виносити рішення про відповідність національних законів конкретним міжнародним конвенціям. Однак звертатися до цих судів можуть виключно сторони, які прямо зацікавлені в подачі скарги. Наявність важких у виконанні умов обмежує прийняття подібних скарг на розгляд.

- У сфері гуманітарної діяльності учасники повинні стежити за тим, щоб різні рішення, що приймаються державами або міжнародними організаціями, не суперечили принципам і вимогам міжнародного гуманітарного права.
- НУО повинні стежити за тим, щоб ці принципи і права дотримувалися при проведенні різних операцій з надання допомоги або при укладенні операційних угод.

4.2. Особливості міжнародної нормотворчості

Міжнародна правотворчість включає процес створення норм міжнародного права, який здійснюється його суб'єктами. Цей процес відзначається великою складністю та особливістю через відсутність єдиного законодавчого органу. Значна кількість суб'єктів - близько 200 держав - приймають участь у формуванні норм міжнародного права. Відсутність однієї загальної конституції, що регулювала б процес правотворчості, дозволяє суб'єктам самостійно визначати методи створення правових норм, що дає можливість адаптувати їх до змінних умов міжнародного співжиття.

Інститут міжнародного права прийшов до висновку, що «Держави світу можуть створювати для себе право будь-яким шляхом за своїм бажанням. Якщо всі вони згодні робити це певним чином, то ніхто не може заперечувати їх здатність або право діяти таким чином».

Усі способи створення норм міжнародного права ґрунтуються на згоді суб'єктів через відсутність наддержавної влади. *Conventio facit legem* (угода створює право). Індійський юрист Р. Патака акцентував увагу на тому, що "угода між державами утворює справжню основу системи міжнародного права". Угода може набувати юридичної форми звичаю або договору. У деяких випадках норми створюються резолюціями міжнародних організацій.

Звичайна норма і договірна норма розрізняються не по суті, а за способом досягнення угоди і формі її вираження. Договір - ясно виражена і, як правило, письмова форма. Звичай - неписана форма.

Слід зазначити, що вплив держав на правотворчий процес неоднаково. При цьому воно залежить не тільки від могутності держави, а й від її активності в цій області, від здатності висувати обґрунтовані пропозиції. Слід також враховувати, що своєчасне отримання згоди на нову норму всіх держав - справа нереальна. Тому загальні норми приймаються більшістю, що представляє основні політико-правові системи. Для створення норми і забезпечення її ефективності необхідна згода тих, хто реально контролює міжнародні відносини у відповідній сфері. Норми про використання атомної енергії не можуть створюватися без участі ядерних держав. Формально держава має право не прийняти будь-який договір або звичай. Але практично відмовитися від того, що прийнято більшістю, непросто.

Переглядаються багатосторонні договори також за згодою більшості учасників. Навіть Статут ООН, основоположний правовий акт, може переглядатися більшістю від 2/3 членів, включаючи постійних членів Ради Безпеки.

Темпи і якість правотворчого процесу багато в чому залежать від наявності спеціального органу, який розробляє відповідні проекти. Вельми показовим у цьому плані досвід Комісії міжнародного права, Комітету з прав людини, Комітету з мирного використання космічного простору. Завдяки участі в цьому процесі експертів високого класу зросла якість норм.

Створення звичайних норм

У сучасному міжнародному праві існує два типи звичайних норм.

Перша - це традиційна, неписана практика, яка визнається юридично обов'язковою.

Друга є новим типом і включає в себе правила, створені не на основі довготривалої практики, а шляхом визнання як таких правил, що містяться в конкретних актах. Другий тип правил спочатку формулюється в неправових актах, таких як договори або резолюції міжнародних конференцій чи організацій, а згодом визнається як норма загального міжнародного права.

Щоб зрозуміти процес формування звичаю, необхідно з'ясувати два основних поняття - поняття практики та поняття визнання юридичної сили (*opinio juris*).

Практика означає утримання від поведінки або дій суб'єкта чи групи суб'єктів. Це практика в процесі формування норм міжнародного права.

Дипломатія знає ще одне поняття практики. Воно стосується правил, сформованих у взаємодії суб'єктів, яких вони вважають за краще дотримуватися, навіть якщо вони не мають юридичної сили.

Найбільш чітким і авторитетним доказом саме юридичної практики служать договори.

Роль національних судів у виконанні норм міжнародного права збільшується, що призводить до зростання значення їх практики як доказу звичаєвих норм.

Новим є те, що дедалі важливішу роль у формуванні звичайних норм грають акти міжнародних органів та організацій.

У практиці [Міжнародного Суду ООН](#) вони стали одним з головних доказів звичаєвого права.

Створення договірних норм

Характерна риса сучасного міжнародного права - зростання числа і значення багатосторонніх договорів, які за останні десятиліття перетворили його основний зміст, створили в ньому нові галузі. Тільки в рамках ООН укладено понад 200 договорів. Є підстави вважати, що цей процес отримає подальший розвиток.

Як уже зазначалося, вплив на загальне міжнародне право багатосторонні договори надають не в якості прямих джерел, а сприяючи створенню звичайних норм. Пояснюється такий стан перш за все тим, що навіть договір, розрахований на загальну участь, обов'язків лише для його сторін.

Ще в меншій мірі можна вважати, що джерелами загального міжнародного права можуть бути двосторонні договори, хоча їм і належить величезна роль у правовому регулюванні міжнародних відносин. Вони створюють норми лише для учасників, на загальне міжнародне право впливають як різновид практики, при цьому вельми авторитетної.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН зіграли першорядну роль у створенні комплексу договорів з прав людини.

Вони передували укладенню і таких договорів, як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Договір про мирне використання космічного простору тощо.

Загалом, міжнародні організації вносять вклад в соціалізацію міжнародного права, з тим щоб воно відображало інтереси міжнародного співтовариства в цілому.

Роль неправових норм у міжнародному правотворчому процесі

Ми підійшли до ще однієї особливості формування сучасного міжнародного права. Мається на увазі зростаючий вплив на цей процес інших, неправових міжнародних норм. До них, крім звичаю і ввічливості, відносяться політичні та організаційні норми, традиції, рекомендаційні норми.

Особливо відзначимо посилення ролі норм міжнародної моралі. Моральний рівень міжнародного права стає вище. Юридичні наслідки цієї тенденції важливі. Закріплюють досягнутий рівень моральності й гуманності міжнародно-правові норми вважаються чинними, незважаючи на значні розбіжності з практикою. Постанови [Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р.](#) далеко не завжди дотримувалися в післявоєнних конфліктах, і тим не менше їх авторитет навіть для не беруть участі в них держав незаперечний.

Серйозне практичне значення набув принцип справедливості. [Міжнародний Суд ООН](#) обґрунтовує свої рішення посиланнями на справедливість. Зв'язок із нею все частіше зустрічаються і в договорах. Прикладом можуть служити випадки розподілу природних ресурсів і розмежування морських просторів. Виключно велика роль принципу справедливості у формуванні сучасного міжнародного економічного права.

Односторонні акти держав

Односторонні акти широко використовуються державами в міжнародних відносинах. Вони мають важливе значення, але відносяться до найменш вивченої галузі міжнародного права.

Можна запропонувати таку класифікацію односторонніх актів.

1. Односторонні акти, що мають юридичне значення і визначають позицію держави стосовно певної ситуації, повинні мати чітке формулювання, яка забезпечує визначеність у міжнародних відносинах.

Н.Л. Лехник підкреслює, що «держави, діючи в міжнародній сфері, часто здійснюють односторонні акти з метою набуття певних правових наслідків. Такі акти можуть мати різну форму, зміст і стосуватися різних питань зовнішніх зносин»⁷⁶.

Автор виділяє такі акти: «односторонні акти обіцянки чи згоди, визнання, односторонньої відмови, протесту»⁷⁷.

Тобто такі односторонні акти включають в себе визнання, протести і відмови.

Визнання — це акт, яким держава підтверджує або приймає факт, ситуацію, документ або претензію. Приклади визнання включають визнання держави та її уряду, державних кордонів, дійсності договору або судового рішення, а також спірних прав та претензій. Визнання відіграє важливу роль, оскільки після такого акту держава втрачає право суперечити цьому визнанню. Більше того, зазвичай визнання не може бути відкликаним. У деяких випадках визнання може бути надане не лише у ясній формі, але і у формі мовчазного згоди або шляхом конклюдентних дій. Наприклад, встановлення дипломатичних відносин з новою державою є дієвим визнанням її існування, що має таку ж силу, як повне визнання.

Протест — акт, за допомогою якого держава виражає намір не визнавати законними певну претензію або ситуацію. За своїм значенням протест протилежний визнанню.

Відмова — акт, що виражає намір держави відмовитися від певного права чи повноважень, від вимог чи претензій.

На відміну від визнання протест може бути тільки ясно вираженим. Більш того, він повинен підтверджуватися у всіх відповідних випадках. Міжнародний Суд ООН, вирішуючи спір між Норвегією і Великобританією про риболовецьку зону, визнав, що тривала відсутність британського протесту проти претензій Норвегії робить їх виправданими.

Н.Л. Лехник виділяє в окрему групу такі односторонні акти, зокрема, «повідомлення (нотифікації), виступи представників держав у ході розгляду в міжнародному судовому органі, мовчання держави, яке може потягнути за собою зміну позиції держави з міжнародного права чи привести до того, щоб та чи інша юридична ситуація стала протилежною йому, односторонні декларації, лінії поведінки держави, акти, що є визнанням, котре мається на увазі, тощо»⁷⁸.

2. Односторонні акти є способом держави використовувати свої суверенні права і волю відповідно до міжнародного права. Ці акти необхідні для використання можливостей, наданих міжнародним правом. Наприклад, встановлення меж територіального моря або виключної економічної зони, а також декларація про нейтралітет є прикладами таких актів. Однак, існують акти, які формально є односторонніми, але фактично мають елементи угоди. Ці акти представляють собою практику держав, на основі якої формуються звичаєві норми міжнародного права. До цієї категорії належать також акти, пов'язані з договорами, наприклад, приєднання до договору, вихід з нього або застереження. Ці акти розглядаються у контексті права договорів.

3. Односторонні акти, що породжують юридичні зобов'язання, - акти, що представляють недвозначне волевиявлення держави з метою прийняти на себе міжнародно-правові зобов'язання. За допомогою таких актів держава бере на себе зобов'язання дотримуватися певної поведінки. Головна роль в такому випадку належить наміру держави взяти на себе правові зобов'язання. Точне встановлення такого наміру - справа не проста.

⁷⁶ Лехник Н.Л. Міжнародно-правова природа одностороннього зобов'язання держави, 2004, С. 62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d227ac87-c4da-4806-b0c4-df11637020c1/content> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁷⁷ Там само. — Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d227ac87-c4da-4806-b0c4-df11637020c1/content> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁷⁸ Там само. — Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d227ac87-c4da-4806-b0c4-df11637020c1/content> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Підтримуємо висновок Н.Л. Лехник, відносно того, що «основна сутність одностороннього акта полягає в тому, що він є результатом волевиявлення однієї держави, яким держава бере на себе певні зобов'язання. І тому він своєю природою суттєво відрізняється від міжнародно-правових договорів, які передбачають узгодження волі кількох держав»⁷⁹.

Кодифікація міжнародного права

Кодифікація — процес систематизації діючих норм, що знімають суперечності, який заповнює прогалини, який заміняє застарілі норми новими⁸⁰.

Це свідчить про те, що кодифікація є процесом створення норм права.

Кодифікацію можна розподілити на два типи: офіційну, яку здійснюють держави та їх організації, і неофіційну, яку розробляють громадські організації та приватні особи.

Один з прикладів неофіційної кодифікації є робота Міжнародного комітету Червоного Хреста над проектами кодифікації гуманітарного права збройних конфліктів. На основі цих проектів були проведені дипломатичні конференції, які призвели до ухвалення чотирьох Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв війни та двох Додаткових протоколів до них, прийнятих у 1977 році.

Інформація про МКЧХ <https://blogs.icrc.org/ua/about-us/>

Ефективність кодифікації багато в чому залежить від того, що вона не руйнує і не підмінює звичайне право, а взаємодіє з ним. Одна з головних проблем права полягає в тому, щоб не відставати від ходу життя. Нове право значною мірою створюється за рахунок розвитку старого. Одним із засобів поновлення міжнародного права і є кодифікація.

Кодифікаційні процес дозволяє підсилити соціальний характер міжнародного права, відобразити в ньому соціальні цілі, що відповідають потребам міжнародного співтовариства в цілому. За допомогою кодифікації конкретні норми, інститути і галузі перебудовуються відповідно до цілей і принципів системи міжнародного права в цілому, в результаті чого система зміцнюється. У формуванні загального, звичаєвого права вирішальна роль завжди належала провідним державам. Кодифікаційні процес відкриває великі можливості для участі всіх держав у правотворчості.

65

Питання для самоконтролю

1. Від чого залежить місце норми права в національному та міжнародному праві?
2. Поміркуйте, що вміщує в себе «європейське право».
3. Які норми входять до первинного та вторинного права Євросоюзу?
4. Що є нормою «м'якого права»?
5. В чому полягає особливість міжнародної правотворчості?
6. В чому полягає кодифікація міжнародного права? Які види кодифікації існують?

Практичні завдання до теми 4

Практичне завдання 1: Презентація має містити відповідь на 3 питання:

1. Що таке норма права та нормативно-правовий акт.
 2. Зробить список національних нормативно-правових актів в порядку зменшення пріоритету (юридичної сили).
 3. Пояснить, як створюється міжнародна договірна норма.
- Форма для виконання: підготовка презентації (командна робота, або індивідуальна робота).

⁷⁹ Лехник Н.Л. Міжнародно-правова природа одностороннього зобов'язання держави, 2004. — С. 62. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d227ac87-c4da-4806-b0c4-df11637020c1/content> дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁸⁰ Кодифікація і прогресивний розвиток міжнародного права [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ni.biz.ua/10/10_26/10_260324_kodifikatsiya-i-progressivnoe-razvitie-mezhdunarodnogo-prava.html дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Завдання 2: підготувати 2 терміну з теми для власного глосарію
Форма для виконання: формування власно підібраного глосарію (індивідуальна робота).

Індивідуальні завдання 1

1. Роль неправових норм у міжнародному правотворчому процесі.
2. Роль договірної норми у міжнародної нормотворчості.

Форма для виконання: підготовка есе/або реферату

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

Визначення та класифікація міжнародно-правової норми.

Що таке «м'яке право»?

Форма для виконання: аналітичний огляд

Тестові завдання

Оберіть 1 правильне твердження:

1. Одним з елементів національного механізму правового регулювання є:
 - 1 норми права
 - 2 правовий нігілізм
 - 3 систематизація права
 - 4 правосуб'єктність
2. До структури національної норми права входять:
 - 1 заборона, дозвіл, заохочення
 - 2 санкція, наказ, веління
 - 3 стимул, обмеження, заохочення
 - 4 гіпотеза, диспозиція, санкція
3. Характерними рисами цього типу правової системи є домінування нормативно-правового акта як форми права, поділ системи права на дві підсистеми - публічну і приватну:
 - 1 романо-германський
 - 2 англо-американський
 - 3 змішаний
 - 4 релігійно-традиційний
4. Основна властивість національних нормативно-правових актів діяти та породжувати правові наслідки це:
 - 1 юридична сила
 - 2 нормативність
 - 3 законність
 - 4 справедливість
5. Перекладом якого латинського виразу є термін «міжнародне право»:
 - 1 Jus inter gents
 - 2 Jus naturale
 - 3 Jus gentium
 - 4 Jus universum

6. Назвіть, яка міжнародна організація у наведеному переліку є неурядовою:

- 1 ООН
- 2 Human Rights Watch
- 3 ОБСЄ
- 4 Економічне співтовариство країн Західної Африки

7. До складу правовідносин входять наступні елементи:

- 1 закони, положення, статuti
- 2 гіпотеза, диспозиція, санкція
- 3 суб'єкти, об'єкт, зміст правовідносин, юридичні факти
- 4 суб'єкти, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона

8. Підставами виникнення, зміни і припинення правовідносин є:

- 1 юридичні акти
- 2 правопорушення
- 3 юридичні факти
- 4 договірні правовідносини

В ході самостійної роботи над темою 4 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);
- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації; підготовку власно підібраного глосарію, який має включати не менш 2 термінів.

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе, а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 4

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Статут ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

6. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>, дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

7. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями від 25.03.1957 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text, дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема 4. Місце правової норми в національній, європейській та міжнародній системах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

2. Загальна теорія держави і права [Електронний ресурс] : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — С. 246-253 — Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

3. Курс лекцій з юридичної деонтології [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків : ХНУВС, 2022. —С. 139-159. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

4. Теорія держави і права в схемах та таблицях [Електронний ресурс] : навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — Київ: «Хай-Тек Прес», 2020. —С. 110-120. — Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

5. Юридичний словник, Збірник юридичних термінів, 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

6. Мультимедійний навчальний посібник «Юридична компаративістика» [Електронний ресурс]. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2018 (Тема 5. Взаємодія сучасних правових систем. Співвідношення міжнародного права і внутрішнього права країн світу). — Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_comparativistics/nm/lec1.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

7. Мультимедійний навчальний посібник «Право Європейського союзу» [Електронний ресурс]. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2018 (Тема 1. Право Європейського Союзу: загальнотеоретичні аспекти. Питання з Система норм права Європейського Союзу). — Режим доступу: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec1.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Додаткова література:

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник / П. М. Рабінович. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.

2. Теорія держави та права [Електронний ресурс] : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — К.: НАВС, Освіта України, 2017. — 320 с. - Режим доступу : https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

3. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу : навчальний посібник / І. А. Грицяк . — Київ: К.І.С., 2004. — 260 с.

4. Дэйвис К. Право Европейского Союза / К. Дэйвис; пер. со 2-го англ. изд. — Київ: Знання, 2005. — 406 с.

5. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навчальний посібник / М. В. Кордон. — Київ: Центр учбової літератури, 2017. — 172 с.

6. Марчук М.І. Право Європейського союзу : навч. посіб. / М.І. Марчук ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2012. — 235 с.

7. Матеріальне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, І. В. Влялькó та ін. — Київ : Ін Юре, 2015. — 456 с.
8. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В.І. Муравйова. — Київ: Юрінком Інтер, 2011. — 704 с.
9. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. Р.А. Петрова. — Київ: Істина, 2017. — 384 с.

Інформаційні ресурси

- Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
- Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>
- Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://court.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>
- Council of Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу: HELP <http://help.elearning.ext.coe.int/>
- Наукова бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>
- Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://europa.eu>
- Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства юстиції України. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>
- Центр розвитку українського законодавства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>
- Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 5. ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ СИТУАЦІЇ, ЇЇ ПРОБЛЕМАТИКА. ПРАВОВІ РІШЕННЯ

Ключові поняття, терміни: аргументація, правова задача, правове рішення, правова ситуація

Основні теоретичні положення

5.1. Поняття правової задачі

Термін «правова задача» найбільше поширений в освітньому процесі юристів.

Видання збірників завдань, наприклад з кримінального права, зазвичай призначаються для самостійного виконання практичних завдань. Очевидно, що поняття правової задачі включає в себе проблемну ситуацію (кейс) і необхідність прийняття рішення або розробки проекту такого рішення.

Типологія та перелік правових задач формулюються на основі правового підходу, аналізу та вирішення проблемних ситуацій, і вони представляють собою приватні алгоритми діяльності.

Ці алгоритми включають наступне: по-перше, уявлення про цілі, які потрібно досягти; по-друге, способи досягнення цих цілей; по-третє, умови реалізації завдання.

Очікується, що, подібно до будь-якого іншого типу мислення, знання про хід вирішення певної правової задачі дозволяє мати вихідні знання про те, що і як юрист повинен усвідомити у відповідних ситуаціях. Іншими словами, заздалегідь знати, які питання юрист повинен собі поставити, які проміжні висновки він повинен зробити, які матеріали він повинен підготувати та які результати мислення він має отримати.

Існують дві ситуації виникнення задач.

Перша полягає в отриманні нормативних вказівок про необхідність певної правової роботи.

Друга полягає, як уже зазначалося, в зверненні до проблемних правових ситуацій.

Види правових задач. Вони можуть бути виділені за різними критеріями.

За цілями можна виділити (Рис. 5.1).

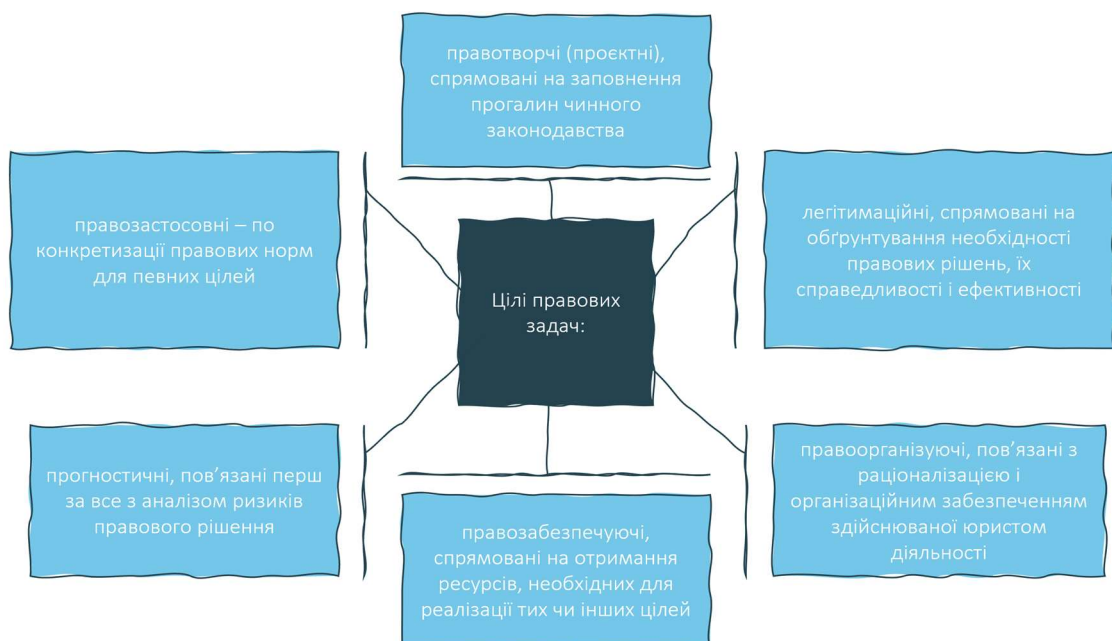

Рис. 5.1. Цілі правових задач

Кожна з цих груп правових задач може бути поділена на більш детальні підкатегорії.

Наприклад, серед правозастосовних задач можна виділити такі завдання, вирішення яких спрямоване на:

- а) надання правової кваліфікації фактичного стану (дії, події), зокрема, кваліфікацію діяння та встановлення відповідності фактичного стану вимогам правової норми;
- б) оцінку необхідної інформації, її збирання, перевірку та документування;
- в) визначення правової форми та оцінку вимоги, або знаходження аргументів проти вимоги;
- г) визначення юридичних дій, їх змісту та порядку, необхідних для досягнення певного результату;
- д) оцінку достатності підстав для прийняття певного правового рішення;
- е) оцінку відповідності прийнятих рішень та юридично значущих дій вимогам закону;
- ж) визначення можливості (ймовірності) певної поведінки, подій або інших фактів, що мають юридичне значення. Це може включати формулювання версій, що часто розглядаються юристами.

Таким чином, кожна з цих груп задач може бути поділена на більш конкретні завдання, які необхідно вирішити в процесі правової діяльності.

Зазначені типи задач у певній мірі перетинаються між собою, і при їх вирішенні можуть використовуватися подібні підходи. Наприклад, завдання з кваліфікації частіше зустрічаються в сфері кримінального права і пов'язані з порушеннями адміністративного характеру.

Отримання інформації є особливим типом завдання і найбільш характерне для кримінального та цивільного процесу. Юристи вважають, що ці два види задач краще розрізняти як питання права і питання факту. Завдання на оцінку вимоги виникають під час вирішення суперечок, перш за все у цивільному процесі, де правова оцінка фактичного стану є лише одним з аргументів, які сторони висувують.

За юридичним значенням правових задач виділяють (Рис. 5.2).

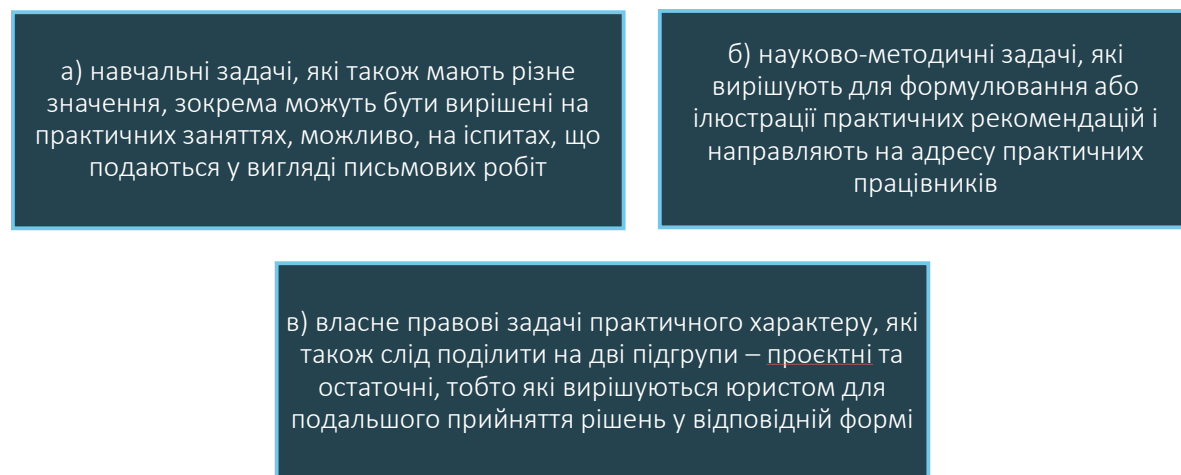

Рис. 5.2. Класифікація правових задач

Така класифікація правових задач служить для вказівки на зв'язок між умовами їх вирішення, такими як часові обмеження, робоче навантаження, відповідальність юриста, і отриманим результатом при роботі над задачею. Юрист-практик, вирішуючи правові задачі, також повинен враховувати багато аргументів, які в теорії не завжди розглядаються.

Процес розробки правових задач має два основних напрямки.

Перший напрямок включає методики вирішення типових правових задач, вибір методики для конкретної проблемної ситуації, а також ресурсне та організаційне забезпечення обраної методики. Другий напрямок полягає в конкретизації або розробці нових методик з урахуванням умов вирішення конкретної задачі, з метою досягнення бажаних результатів. При цьому враховуються нестандартність конкретної ситуації та індивідуальні особливості.

Процес розробки правової задачі може бути повним або згорнутим.

Повна розробка здійснюється в разі нових завдань або тих, які мають складність через свою нестандартність. При повній розробці правової задачі кожен етап процесу пройдений послідовно. Згорнута розробка передбачає пропуск окремих етапів і зосередження на особливостях конкретного типу задачі.

Етапи вирішення правових задач.

Виокремлення певних етапів вирішення правових задач дозволяє описати предмет діяльності юриста, його розвиток та різні сторони. Саме це дозволяє структурувати та проводити в певній послідовності, і на цій основі розвивати технологію мислення, знаходити необхідні прийоми мислення.

Вибір певної послідовності роботи з правовими завданнями робить інтелектуальну роботу юриста більш технологічною, економить його зусилля і час.

Можна виділити такі етапи ⁸¹:

а) нормативне формулювання завдання як об'єкта практичних дій, наслідком чого стане усвідомлення необхідності вирішення завдання в певні терміни і в певній правовій формі; прийняття умов завдання; оцінку наявних можливостей, труднощів, ризиків, перспектив вирішення завдання;

б) вибір вихідних положень і методики рішення задачі, що спирається на інтелектуальну перевірку і оцінку інформації, що використовується і аргументів, якими юрист має намір скористатися;

в) здійснення власне кроків вирішення завдання; зміст цього етапу найбільш специфічний – він залежить від характеру розв'язуваної задачі і зазвичай розглядається в спеціальних дисциплінах: кримінальному праві, процесі, криміналістиці, цивільному праві;

г) прийняття попереднього або остаточного рішення по задачі, його перевірка шляхом повторного розумового аналізу вихідної інформації і оцінки коректності використаних прийомів.

Результати розробки правових задач.

Під такими результатами можна розуміти різного роду висловлювання, судження, оцінки, пропозиції та висновки, обґрунтування і рішення, оформлені в передбаченій законом формі і виражені формально, які мають юридичний зміст і пов'язані із застосуванням нормативних, методичних та інших засобів.

Найбільш розроблені методики для вирішення завдань з кримінально-правової оцінки діянь (кваліфікації кримінальних правопорушень, злочинів) широко представлені у спеціальних курсах вищої юридичної освіти (Наприклад, освітня програма «Право» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля першого (бакалаврського) рівня вищої освіти передбачає курс «Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень» тощо).

Серед результатів професійної діяльності юристів, спрямованих на вплив, особливу увагу слід звернути на консультації та інші пояснення, які надаються з метою вирішення проблем.

У формальному вираженні результати професійної юридичної діяльності можуть мати різні форми, такі як проекти нормативних актів, різноманітні програми, плани, теоретико-методичні документи, проекти, в тому числі правозастосовні акти, а також самі правозастосовні акти.

Найважливішим результатом професійної юридичної діяльності є правові рішення, які мають обов'язкову юридичну силу і висувають висновки про можливість використання правових засобів для вирішення проблемних ситуацій, з урахуванням фактичного складу, причин, що породжують певні правові відносини.

Одним з поширених результатів професійної юридичної діяльності є розгорнута правова консультація, яка включає чіткий опис предмету консультації, перелік питань, що потребують пояснення, включаючи можливі варіанти питань після коригування, вказівки на можливості та джерела інформації особи, що надає консультацію, підготовку пояснень до всіх поставлених питань з обов'язковою нормативною базою, а також вибір між різними поясненнями або звернення до інших консультантів. Розгорнута правова консультація має на меті докладно пояснити сутність предмету консультації, розкрити

⁸¹ Правові завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34011.html> (дата звернення : 20.09.2023).
— Назва з екрана.

всі аспекти питання, надати необхідну нормативну базу і дати можливість вибрати оптимальний шлях вирішення проблеми.

Таким чином, результати професійної діяльності юристів можуть включати консультації, проекти нормативних актів, програми, теоретико-методичні документи, а найважливішими є правові рішення, які вирішують проблемні ситуації з врахуванням фактичного складу та причин, що породжують правові відносини. Розгорнута правова консультація є широко застосовуваним результатом професійної юридичної діяльності, яка надає детальні пояснення, нормативну базу і можливості вибору оптимальних рішень.

Правові пропозиції (рекомендації) представляють собою вказівку на можливі шляхи вирішення завдання, пристосовані до даних умов дійсності й схвалені в тій чи іншій мірі особою, яка дає рекомендації. Рекомендації можуть ставитися до вирішення разового завдання, до групи однотипних завдань або охоплювати в цілому той чи інший напрямок діяльності. Вони можуть носити нормативний і рекомендаційний характері ⁸².

Структура рекомендацій досить складна і як зазначається у літературі ⁸³, складається з вказівок на: необхідний обсяг консультацій; перелік можливих адресатів, здатних прийняти рекомендацію; опис можливих ситуацій застосування рекомендацій; опис способів конкретизації рекомендації стосовно даних умов; необхідні ресурси, щоб забезпечити реалізацію рекомендації; докладний опис рекомендованих операцій і їх послідовності; можливі наслідки реалізації рекомендації.

5.2. Правові рішення

З огляду на безліч видів правових задач, звісно існує і велика кількість правових рішень.

У своїй основі прийняття рішення – це інтелектуальна діяльність, але вона тісно пов'язана з вольовими процесами, особливо при аналізі і в зв'язку з аналізом наслідків прийняття рішення ⁸⁴.

Деякі дослідники розглядають право і як систему, і як завдання прийняття рішень, а англо-американське право в більшій мірі, ніж континентальне, орієнтується на рішення окремих проблем ⁸⁵.

Але так чи інакше, і в континентальному праві процесу прийняття правових рішень приділяється найсерйозніша увага. Стосовно професійної діяльності юриста, зокрема, розглядаються проблеми компетенції і виходу за її межі, свободи розсуду, що розрізняється залежно від статусу і кола професійних обов'язків, юридичної сили і визначеності рішення.

Правові рішення є індивідуальними, коли вони породжені окремим юридичним фактом чи фактами і регулюють пов'язані з ними відносини.

Ці рішення можуть бути і загальними (якщо вони відображають юридично не зв'язані один з одним факти), і спрямовані на регулювання певного кола відносин. Сукупність усіх правових рішень (індивідуальних і загальних) утворюють правову практику певного періоду.

Правові рішення несуть в собі інформацію, яка породжує специфічні юридичні наслідки, і, як правило, мають певну правову форму. Наприклад, кримінально-політичні правові рішення в сфері боротьби зі злочинністю не тільки опосередковують дію закону – вони ще й забезпечують його відповідність волі законодавця, втілюють режим законності, про який мало згадують останнім часом; їх якістю забезпечуються єдність, законність і стабільність соціально-правової практики; вони створюють умови ефективності дії закону. Це означає, що всі правові рішення, що приймаються професійними

⁸² Правові завдання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34011.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁸³ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34011.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁸⁴ Правові рішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34012.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁸⁵ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34012.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

юристами, повинні бути ясними, зваженими, котрі спиралися б на право, зрозумілими і обґрунтованими⁸⁶.

Цілі правових рішень визначаються правовими нормами (матеріальними і процесуальними), змінюючи владні позиції певного суб'єкта, в загальному вигляді припускають вплив на поведінку, статуси, режими, з тим щоб:

а) забезпечити своєчасність і обґрунтованість правової оцінки проблемної ситуації і її законне і обґрунтоване здійснення;

б) гарантувати ефективність, результативність і виконані норми права, тобто її зчеплення з реальною поведінкою людей, її дійсний вплив на поведінку, суспільні відносини, криміногенні ситуації.

Подальша конкретизація цілей соціально-правових рішень пов'язана з отриманням інформації про коло поставлених цілей, їх аналізом, забезпеченням відповідності умовам, що склалися, досягнення цілей і їх формуванням у вигляді, доступному для реалізації. Всі правові рішення набувають або мають набувати певну форму. Відомо, що форма найбільш важливих і суттєвих правових рішень передбачена законом: вирок, постанова, ухвала тощо⁸⁷.

Методика правового мислення при прийнятті рішень.

У правовій та управлінській літературі термін "методика" широко використовується для оптимізації різних процесів, включаючи прийняття рішень різними суб'єктами.

В правовому мисленні структура методики визначається шляхом переходу від факту до правової норми і, нарешті, до самого рішення. Визначення методик відображають специфіку робочої сфери, в якій вони застосовуються, підходи авторів до проблеми, а також зміст і особливості самої діяльності, на яку вони спрямовані.

Аналіз літератури показує, що всі методики прийняття рішень мають певні спільні риси⁸⁸. Вони:

а) являють собою спосіб організації пізнавальної та перетворювальної діяльності, взятої в їх нерозривній єдності;

б) пов'язані з аналізом розумових завдань;

в) відображають особливості об'єкта (суспільних відносин, поведінки), на пізнання і регулювання якого направлено рішення розумової задачі;

г) створюються для переробки науково обґрунтованої, достовірної та недостовірної, істинної і помилкової інформації про об'єкт на основі і з метою раціоналізації перетворювальної (предметної) діяльності, підвищення істинності і достовірності її результатів.

Саме використання методики прийняття рішень дозволяють виконувати правову роботу з найменшою витратою сил і з найбільшими результатами. Вони дають можливість обрати найбільш ефективні прийоми мислення і дій і їх оптимальну послідовність, визначити коло даних, які обов'язково повинні бути в полі зору особи, яка використовує методику, відібрати раціональні способи контролю і коригування отриманих результатів.

Науково обґрунтована і виправдана на практиці методика в будь-якому випадку полегшує роботу, підвищує надійність отриманих даних, створює умови для передачі досвіду та навчання, дозволяє простежити за ходом роботи, проконтролювати його.

Можна сказати також, що будь-яка професійна діяльність здійснюється через якісь методики; тільки вони бувають усвідомленими або неусвідомленими, добрими чи поганими, науково осмисленими або індивідуально-досвідченими. Тому проблема методик розумової діяльності фактично є проблема заміни гірших, невірних методик на кращі, вірні. Все сказане відноситься і до прийняття правових рішень.

⁸⁶ Правові рішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34012.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁸⁷ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34012.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁸⁸ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/1/1-3/1-34012.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Потреба в методиці тут визначається обсягом і складністю роботи, яка практично здійснюється для прийняття правових рішень.

Особливості мислення при прийнятті правових рішень є складною темою, яка розглядається в літературі з філософських, соціальних і правових поглядів. У даному контексті варто виокремити деякі специфічні риси, які характеризують цей етап правового мислення. Одним з них є розрізнення описового і нормативного понятійного апарату, а також відповідне відокремлення фактичного опису (фактичного складу діяння) від нормативного опису (нормативного складу діяння, заборони, припису, дозволу та ін.). Крім того, важливим є розрізнення формального і матеріального, формалізованих і оцінювальних понять. Далі, специфічною є необхідність встановлення зв'язків між відбором і тлумаченням норм, їх порівняння з фактичними складами, правовими наслідками, а також обов'язкова аргументація. Нарешті, характерною рисою мислення при прийнятті рішень є потреба у врахуванні наслідків правового рішення, яке слід розглядати не як єдиний варіант, а як можливий варіант.

5.3. Аргументація в процесі прийняття рішень

Специфіка юридичної аргументації полягає у приведенні доводів в дискурсі (можливо, уявному діалозі), наведеному на прийняття правового рішення, і передбачає дотримання щонайменше кількох найважливіших правил (Рис. 5.3).

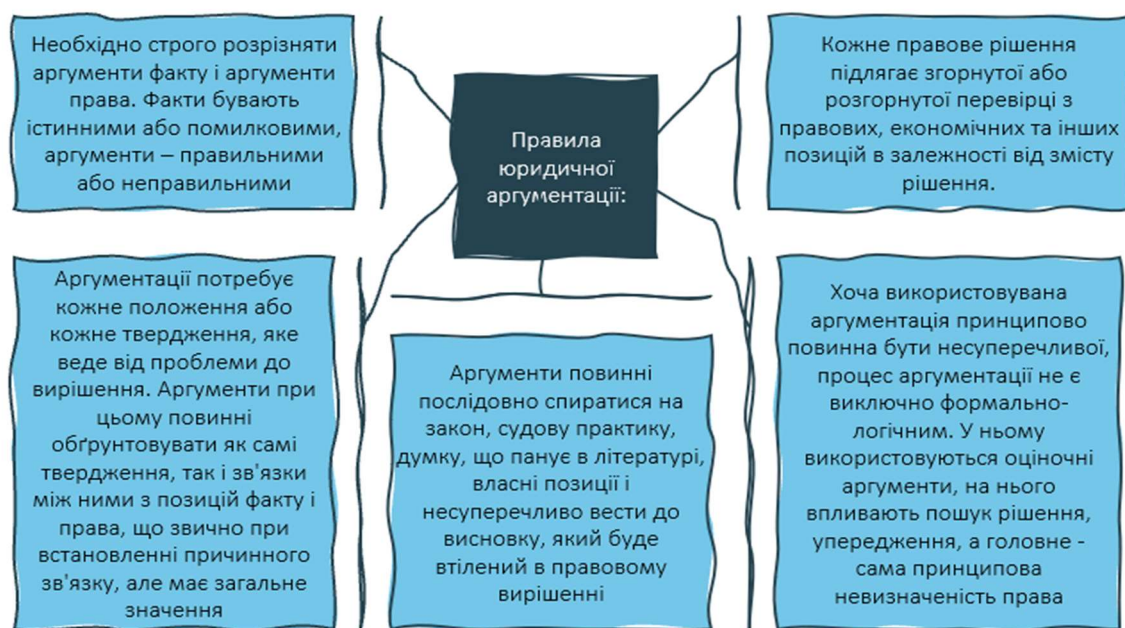

Рис. 5.3. Правила в юридичній аргументації

На думку Мар'яни Афанасьєвої найчастіше юристами використовуються наступні формати аргументації: IRAC, CRAC, CREAC, CRuPAC.

IRAC (з англ. Issue, Rule, Application, Conclusion — питання, правило, аналіз, висновок) – формат аргументації, що використовує метод юридичного аналізу, який полягає у послідовному розбиранні правового питання.

Формат IRAC здебільшого використовується в гіпотетичних питаннях, щодо вирішення навчальних правових задач та кейсів під час навчання на юридичних спеціальностях, або при складанні певних іспитів (адвокатами, суддями).

CRAC (з англ. Conclusion, Rule, Application, Conclusion — висновок, правило, аналіз, висновок) — формат аргументації, що використовує метод юридичного аналізу, який полягає у наявності певного висновку, а вже потім послідовному розбиранні правового питання.

Юридична методологія CRAC, яка використовується для переконливої аргументації в судових справах, допомагаючи структурувати апеляційний запис або переконливий судовий розгляд. Методологія надає направлення щодо того, як розпочати аргументацію з висновку, який пояснює аудиторії, чому твердження потрібно розглянути в судовому процесі. Ефективність цієї методології збільшується, якщо спочатку обговорюються найсильніші аргументи, а потім — слабші. Крім того, вона використовує повторюваний формат, що полегшує розуміння аргументації та фокусується на необхідності довести певні твердження. Варто конкретно згадати про рішення, прийняте судом на підставі наведених аргументів.

CREAC (з англ. Conclusion, Rule, Explanation, Application, Conclusion — висновок, правило, пояснення, аналіз, висновок). Це юридична методологія, яка використовується для структурування та організації аргументів у письмових судових документах, таких як меморандуми, апеляційні записи, судові розгляди тощо.

CREAC є скороченням, що означає такі елементи:

Conclusion (Висновок): Це перша частина аргументації, в якій висловлюється переконливий висновок або твердження, яке ви намагаєтеся довести перед судом.

Rule (Правило): У цій частині ви наводите чинне правило або норму закону, яка стосується вашої справи. Це може бути закон, прецедент або інша юридична норма, яка є релевантною для вашого висновку.

Explanation (Пояснення): Тут ви розширюєте правило, пояснюючи його застосування до вашої конкретної ситуації. Ви аналізуєте факти вашої справи і аргументуєте, чому дане правило повинно бути застосовано.

Application (Аналіз, застосування): У цій частині ви застосовуєте правило до фактів вашої справи, демонструючи, що воно застосовне і підтверджує ваш висновок.

Conclusion (Заключення): Остання частина CREAC є повторенням вашого висновку, підсилюючи його на основі розглянутої правової аргументації.

CREAC допомагає організувати вашу аргументацію в логічну послідовність, робить ваші доводи більш переконливими і полегшує їх сприйняття суддею або аудиторією. Він забезпечує структуровану рамку для презентації аргументів і дозволяє вам впевнено побудувати судову думку.

CRuPAC (з англ. Conclusion, Rule, Precedent, Application, Conclusion — висновок, правило, прецедент, аналіз, висновок) — формат аргументації, що дозволяє систематизувати письмові юридичні записи. Використання формату CRuPAC є типовим у закритих юридичних записах, особливо в адаптивних судових процесах, де проблема вже була належним чином сформульована та визначена заявником.

Одним з видів аргументації — є судова аргументація.

Судова аргументація є важливим аспектом під час реалізації правових положень теорії доказування, оскільки за допомогою рішень суду можна досягти бажаного та компромісного результату для всіх учасників судового процесу, яке буде відповідати принципу верховенства права. На сьогоднішній час, теорія судової аргументації поступово набирає своїх обертів не лише в Україні, яка має прагнути стати взірцем та прикладом для всього цивілізованого і демократичного світу, але й у країнах Європейської спільноти. Судова аргументація покликана забезпечувати гідне та справедливе відображення учасниками того чи іншого судочинства доказів, які б стали в нагоді для представлення своєї аргументованої відповіді щодо категорій справ по суті. Тому в сучасних умовах питання теорії та застосування судової аргументації в законодавстві країн Європейського Союзу пропонується взагалі вирішувати через призму використання європейської правової доктрини, міжнародної та національної судової практики.

На шляху до євроінтеграції було пройдено чимало випробувань в контексті проведення судових реформ, щоб адаптувати національне законодавство до європейських стандартів та до вимог сталого розвитку. Зокрема, важливим аспектом у цьому розумінні є прийняття Закону України «Про забезпечення

права на справедливий суд»⁸⁹. В ньому були зазначені цілі спектри покращених національних стандартів у сфері судочинства та вимоги до приведення судоустрою в чітке правове поле. Тож саме судова аргументація характеризується так званою «боротьбою точок зору» задля підтримання найважливіших для неї цілей та завдань.

Слід підкреслити значну увагу на тому, що судова аргументація дотримується загальних принципів правових цінностей під час реалізації процесу правотворчості, оскільки таке досягнення може бути не лише у виокремленні юридичних підходів до матеріалів справи, але й у правильній побудові способів теоретичної аргументації, яка буде відображатися під час складання судом елементів судового рішення.

Процес судової аргументації в законодавстві країн Європейського співтовариства є доволі неоднозначним, оскільки сучасне законодавство базується на відповідних принципах, тобто керівних положеннях та ідеях, які в першу чергу ставлять собі за мету утвердження та збереження правових цінностей суспільства. Як зазначає В.І. Кістяник, «закріплення цієї позиції є основним мірилом провадження правосуддя та захисту прав людини»⁹⁰. Тобто відповідно до даного твердження можна сказати, що цей ключовий аспект впливає на процес доказування в судовому порядку учасниками судового провадження, які намагаються донести власну позицію до суду щодо матеріалів справи.

Формування новітніх правових ідей, на сьогоднішній час, є важливою при дослідженні досвіду судової аргументації у романо-германської та англосаксонської правових сім'ях. Судова аргументація звісно має свої певні відмінності, оскільки вбачався вплив різних факторів, що складався в процесі розвитку права у відповідних країнах Європи.

Вважаємо, що важливою складовою судової аргументації, що відрізняє романо-германську та англосаксонську правові сім'ї, є встановлений законодавством порядок вивчення доказів⁹¹.

В англосаксонській правовій сім'ї існують власні правила в теорії доказування, що зібрані в окремий кодифікований акт щодо доказів. В романо-германській системі доказування не передбачено створення окремого закону щодо правил дослідження та аналізу доказів.

Як зазначають відомі правники з Ефіопії К. Дебесу та А. Ешету: «в англосаксонській системі права найбільшої ваги та значення мають усні показання сторін та їхніх свідків, а в системі континентального права, як у країнах Франції та Німеччині зокрема, зосереджено акцент на письмових доказах, включаючи нотаріально засвідчені записи про всі види угод, письмові формальності, реєстрацію тощо»⁹². Це говорить про те, що відмінності в розумінні значення досвіду судової аргументації є досить вагомими і кожна сторона має свою розгалужену систему доказування. Наша країна, звісно знаходиться в рамках правового поля з боку романо-германської правової системи, створюючи відповідну ідентичність. Тому для нас першочерговим джерелом є правові положення нормативно-правових актів, що містять юридичну силу.

Можна також сказати, що наведення власних та чітких аргументів в процесі судової аргументації є важливою складовою володіння правовими нормами тлумачення, оскільки тлумачення та теорія аргументації мають взаємний вплив одна на одну, що базується безпосередньо на принципах верховенства права, законності та обґрунтованості. Законодавець не може охопити юридичні факти, які потребують чіткого правового регулювання, тому в контексті досвіду судової аргументації важливим є спосіб розв'язання справи судом, що полягає в цілому комплексі засобів та методів, які застосовуються.

⁸⁹ Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

⁹⁰ Кістяник В. І. Судова аргументація: особливості, порівняльний аналіз та вітчизняна і зарубіжна практика: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, — 2021. — 215 с.

⁹¹ Михайлюк С., Котова Л. Сучасний досвід судової аргументації в законодавстві Європи // Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців. м. Київ, 10 листопада 2022 р. / За ред. проф. Розовського Б.Г. – Київ: вид-во Східноукр. нац. ун-та ім. В. Даля. 2022. — С. 97-103.

⁹² Debesu K., Eshetu A. Evidence in civil and common law legal systems. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.abysinnialaw.com/study-on-line/382-evidence-law/7362-evidence-in-civil-and-common-law-legal-systems> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

На нашу думку, одним з таких способів є усунення прогалин в законодавстві, що може послугувати нам сучасним досвідом судової аргументації з Європи, оскільки воно є складовою частиною аргументації судом своєї точки зору щодо цієї чи іншої категорії справ. Тому даний підтекст буде визначати достатність та обґрунтованість судового рішення.

Заповнення прогалин в законодавстві є дуже вагомим та найбільш поширеним елементом системи романо-германського (континентального права). Відносно даний процес зазвичай може бути реалізований лише тоді, коли відсутнє правове регулювання щодо тієї чи іншої ситуації правового або соціального характеру спрямованості. Головною причиною цієї неточності зазвичай є поступова зміна та розвиток суспільних відносин між людьми. Доречною є практика досвіду Федерального Конституційного Суду Німеччини з цього питання. Як зазначає цей суд в своєму рішенні: «Потреба забезпечення такої гарантії, як “заповнення прогалин у законодавстві”, є з огляду на те, що існують нові загрози вільному розвитку особистості, які здебільшого виникають у зв’язку з розвитком науково-технічного прогресу»⁹³. Відповідно до цього положення, система судоустрою Німеччини ґрунтує свою увагу на прийнятті чесного та цілком обґрунтованого судового рішення, враховуючи положення аргументації дій учасників судового провадження, оскільки явище виникнення прогалин в законодавстві кожної країни є неминучим та цілком нормальним з точки зору правового регулювання.

Проблемним питанням щодо застосування досвіду судової аргументації є усунення прогалин в законодавстві тоді, коли неможливо врегулювати дане питання за допомогою правових норм. Але одним зі способів та засобів вирішення цього проблемного аспекту є запозичення досвіду із прецедентної системи судових рішень, тобто цілковите використання призи судових рішень як механізм правового регулювання.

Як приклад можна навести [Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»](#) [12], де зазначається, що суди застосовують при розгляді справ [Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод](#) [13], а також практику Європейського суду з прав людини як джерело права⁹⁴. Тобто, на сьогоднішній час, незважаючи на обставини, можна помітити, що для розвитку судової аргументації, судді зазвичай звертаються до процесуальних рішень даної інстанції.

Найбільш вагому роль у процесі сучасного досвіду судової аргументації відіграє практика прийняття рішень Високим судом Великої Британії. При прийнятті законного, обґрунтованого судового рішення, а також опираючись на прецедент, який мав місце в цьому разі, судді можуть використовувати основні логічні інструменти. В цьому аспекті важливою є думка Н. Ленц, яка виділяє такі основні інструменти, відповідно до яких судді Великої Британії приймають рішення: «а) дедуктивне міркування; б) індуктивне обґрунтування за допомогою узагальнення; в) індуктивне міркування за аналогією»⁹⁵. За допомогою таких методів, суддя формує та обґрунтовує рішення, спираючись на матеріал справи, що поданий в прецеденті.

Ці методи судової аргументації зазвичай побудовані за принципом узагальнення судової практики відповідної справи з метою подальшого з’ясування правових питань. У цьому випадку на підставі обставини справи може бути виведений основний підсумок із чітким обсягом висновків, тобто застосовується поняття «суд права». Слушною є думка В. Бігуна, оскільки «суд права розглядає винятково

⁹³ Headnotes to the Judgment of the First Senate of 15 December 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/1999/12/rs19991215_1bvr065396en.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁹⁴ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

⁹⁵ Lenz N. Use Logic to Win Arguments: A Primer for Lawyers. Scotts Valley: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lexblog.com/2019/08/16/use-logic-to-win-arguments-a-primer-for-lawyers/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

юридичні питання: застосування, тлумачення права, зокрема правових норм»⁹⁶. Саме з точки розуміння цього суду може відбуватися певне переосмислення положень та функцій правової норми з різних точок зору судової аргументації, що підкріплюється відповідним змістовним доказом.

Вважаємо, що підходи у реалізації досвіду судової аргументації можуть мати своє місце лише в тому випадку, якщо будуть дотримані всі основні правила аргументування. Тож помилки, які можна допустити під час застосування норм права, є недопустимими. На нашу думку, важливим для судді є сформована така риса характеру як креативність, оскільки від неї залежить викладення власної суддівської точки зору при складанні рішення. Звісно ця суддівська точка зору ґрунтується на правосвідомості, знанні норм права та судової практики, на суддівському досвіді та дотриманні норм суддівської етики та правових принципів.

Хотілось би навести приклад досвіду аргументації рішень [Європейського суду з прав людини](#) щодо застосування положень судової аргументації. Прецедентний аспект аргументування в даному випадку простежується у рішенні «Суомінен проти Фінляндії» (Suominen v. Finland). Зокрема, у справі йдеться про критерії обґрунтованості судового рішення. Також у ньому зауважено, що «суд повторює, що згідно з усталеною судовою практикою, що веде до належного адміністрування судочинства, судових рішень судів і трибуналів, судові рішення повинні адекватно віддзеркалювати причини, на яких вони базуються. Суд зазначає, що, хоч національний суд має певну свободу оцінювання під час вибору аргументів у конкретній справі та визнання доказів на підтвердження тверджень сторін, однак судовий орган зобов'язаний обґрунтовувати свою діяльність, мотивуючи свої рішення» [8]. Такі загальноприйняті твердження закріплюють в правовому середовищі досить чітку позицію відносно того, що загальним критерієм в судовій аргументації цього рішення буде обов'язковість надання обґрунтування для його логічного прийняття.

Відео про Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)
https://www.youtube.com/watch?v=VHL_sgXVHiE&ab_channel=EuropeanCourtOfHumanRights

Відео про виконання рішень Європейського суду з прав людини (Англomовна версія)
https://www.youtube.com/watch?v=4UybulA5rSo&ab_channel=CouncilofEurope

Отже, підводячи підсумки щодо вищесказаного, вважаємо, що сучасний досвід судової аргументації в законодавстві країн Європейського Союзу підштовхує нашу державу на досить позитивний вектор розвитку задля перейняття новітніх змін при належній аргументації усіма учасниками судового процесу. Саме цей вектор розвитку принесе дуже важливу користь на шляху досягнення європейської моделі розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення «правова задача».
2. Поміркуйте, які існують правові задачі? Чому вони виникають?
3. Яка існує класифікація правових задач?
4. Що є «правовим рішенням»?
5. Яка специфіка юридичної аргументації в аспекті прийняття правового рішення?
6. Які існують правила юридичної аргументації?
7. В чому сутність судової аргументації?
8. Які формати аргументації найчастіше використовуються юристами?
9. В чому сутність формату аргументації IRAC? Хто найчастіше його використовує і де?

⁹⁶ Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія / В. С. Бігун. — Київ, 2011. — С. 22.

Практичні завдання до теми 5

Практичне завдання 1: Ми з'ясували, що найбільш важливим результатом професійної юридичної діяльності є правові рішення. Підготувати презентацію, яка має містити відповіді на питання:

1. Назвіть види правових рішень (відповідно до видів правових завдань), охарактеризуйте структуру та зміст.

Практичне завдання 2. Опишіть структуру правовідносин у названих нижче ситуаціях, а потім складіть власний алгоритм вирішення правової задачі (він має містити власні етапи (наприклад, аналіз ситуації, які правові відносини чи правопорушення, чим регулюються тощо), міркування, та інші елементи, які б допомогли здійснювати власний аналіз практичних кейсів (ситуацій).

Ситуація А. Школяр запізнився до школи.

Ситуація Б. Жінка придбала хліб у магазині.

Ситуація В. Чоловік влаштувався на роботу на державне підприємство.

Ситуація Г. Юнаки брутально лялися, а коли їм зробили зауваження, розпочали бійку.

Ситуація Д. Запропонуйте Вашу ситуацію.

Форма для виконання: підготовка презентації (командна робота, або індивідуальна робота).

Індивідуальні завдання 1

1. Роль юридичної аргументації в правовому регулюванні.

2. Аргументи та контраргументи по справі.

Форма для виконання: підготовка есе/або реферату

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

Формати правового аналізу та аргументація.

Що таке формати організації юридичного аналітичного тексту - IREC, CREC, CREAC, CRUPAC?

Форма для виконання: аналітичний огляд

Тестові завдання

Оберіть 1 правильне твердження

1. Метою юридичної аргументації є:

- 1 отримання прибутків
- 2 правова адаптація
- 3 обґрунтування чи спростування істинності правових положень
- 4 є правова гармонізація

2. Засоби, на підставі яких обґрунтовується чи спростовується істинність правових положень:

- 1 правові документи
- 2 правові аргументи
- 3 правові експерименти
- 4 правові санкції

3. Який формат аргументації найчастіше використовуються студентами в процесі навчання:

- 1 CRAC
- 2 IRAC
- 3 CREAC
- 4 CRUPAC

В ході самостійної роботи над темою 5 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);
- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації; аналіз практичних кейсів (оцінка ситуації, правовідносин, правопорушень, розробка елементів власного алгоритму).

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе, а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 5

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
7. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-21) від 07 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 22 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
11. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23.02.2006 № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
13. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема 5. Поняття правової ситуації, її проблематика. Правові рішення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна теорія держави і права [Електронний ресурс] : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — С. 405-418. — Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf
3. Курс лекцій з юридичної деонтології [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків: ХНУВС, 2022. — С. 49-82. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Теорія держави і права в схемах та таблицях [Електронний ресурс] : навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — Київ: «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 198-200. — Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. 2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Мітько В. Юридичний аналіз та написання юридичних текстів [Електронний ресурс] / Вікторія Мітько // Юридична газета online. — 2019. — С. 17-18. — Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichniy-analiz-ta-napisannya-yuridichnih-tekstiv.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
7. Alice Hsieh. Using Cases in Legal Analysis [Електронний ресурс] / Alice Hsieh. — The Writing Center at GULC, 2012. — Режим доступу : https://www.law.georgetown.edu/wp-content/uploads/2018/07/Using-Cases-in-Legal-Analysis-Revised.pdf?fbclid=IwAR10hRDOHGhz8-juwoCHu81lvzgkve5x_RN6GctHmj_VYarCt3AuchEh_dkhQ (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Додаткова література:

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посіб. / П. М. Рабінович. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.
2. Судові та правоохоронні органи України [Електронний ресурс] : підручник / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. — 400 с. — Режим доступу : <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6713/1/%d0%a1%d0%9f%d0%9e.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Теорія держави та права [Електронний ресурс] : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — Київ: НАВС, Освіта України, 2017. — 320 с. — Режим доступу : https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. — Київ, 2011. — 303 с.
5. Кістяник В. І. Судова аргументація: особливості, порівняльний аналіз та вітчизняна і зарубіжна практика : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук : 12.00.01 / Кістяник В. І. — Київ, 2021. — 215 с.
6. Diane B. Kraft, CREAC in the Real World, 63 Clev. St. L. Rev. 567 [Електронний ресурс]. — 2015. — Режим доступу: <https://engagedscholarship.csuohio.edu/clevstlrev/vol63/iss3/5> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
7. Legal Analysis: Cases. Institute of Career Development [Електронний ресурс]. — 2008. — Режим доступу: http://paralegalstudy247.com/help/help/legal_analysis.htm (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
8. Legal Analysis: There's a Template for That! [Електронний ресурс] // ALSB JOURNAL OF BUSINESS LAW & ETHICS PEDAGOGY. — 2019. — Vol. 2; Iss. 1. — Режим доступу: <https://www.jblep.com/jblep-v2-i1-white.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

9. Lenz N. Use Logic to Win Arguments: A Primer for Lawyers. Scotts Valley [Електронний ресурс] // CreateSpace Independent Publishing Platform. – 2019. – Режим доступу: <https://www.lexblog.com/2019/08/16/use-logic-to-win-arguments-a-primer-for-lawyers/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

10. Organizing A Legal Discussion (Irac, Crac, Etc.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/2021-07/organizing_a_legal_discussion.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

11. Debesu K., Eshetu A. Evidence in civil and common law legal systems [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.abysinnialaw.com/study-on-line/382-evidence-law/7362-evidence-in-civil-and-common-law-legal-systems> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Інформаційні ресурси:

Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>

Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/>

Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>

Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://help.elearning.ext.coe.int/>

Наукова бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>

Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://europa.eu>

Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини. Сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>

Тексти установчих договорів Європейського Союзу. Founding agreements [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en або https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en

Центр розвитку українського законодавства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 6. МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЮРИДИЧНИХ ЗАДАЧ

Ключові поняття, терміни: алгоритм аналізу правової ситуації, алгоритм розв'язання правової задачі (практичного кейсу), аналіз правової ситуації, правова задача (практичний кейс), юридичний (правовий) аналіз ситуації

Основні теоретичні положення

Юридичний (правовий) аналіз ситуації / або аналіз правової ситуації – процедура комплексного дослідження ситуації у будь-якій справі судового або позасудового характеру.

Будь-яка справа у будь-якій інстанції, початок нового бізнесу, купівля нерухомості, спадок, або правопорушення... Усе це потребує попереднього аналізу і стратегії подальших дій, прийняття певних рішень.

Студенти навчаються аналізувати та вирішувати правові ситуації на прикладі розв'язання юридичних задач (юридичних кейсів).

6.1. Юридичний (правовий) аналіз ситуації / або аналіз правової ситуації

Саме на прикладах розв'язування юридичних задач (кейсів) за допомогою нормативно-правових актів на підставі застосування принципів права і відбувається вивчення юриспруденції шляхом активізації у студентів умінь і навичок щодо застосування здобутих знань на практиці.

Деякі дидактичні рекомендації можна зустріти в науковій літературі.

Наприклад, О. Наровлянський пропонує здобувачам освіти здійснювати свою діяльність у три етапи ⁹⁷:

1. Перший крок – аналіз ситуації й установлення всієї юридично значимої інформації, що міститься в ній (обставинами, які матимуть значення для розв'язання задачі, як правило, є вік учасників правовідносин, розмір завданої шкоди, мотиви, якими керувалися учасники правовідносин, тощо).

Усі обставини, які викладені в задачах, приймаються (якщо інше спеціально не обумовлено в завданні) такими, що достовірно встановлені. Не намагайтеся домислювати певні обставини, які не зазначені в задачі.

2. Другий крок – установлення нормативних актів, які регулюють описані правовідносини, відповідних правових норм, що безпосередньо регулюють відносини в запропонованій ситуації.

3. Третій крок – прийняття рішення – відповідь на поставлені запитання (визначення правомірності дій або правомірного шляху виходу із запропонованої ситуації, кваліфікація подій, тощо).

Вітчизняні дослідники О. Пометун і Т. Ремех пропонують аналізувати правові ситуації за такою схемою ⁹⁸: «Факти: Що відбулося? Хто є учасниками ситуації? Що ми про них знаємо? Які факти є важливими? Які є другорядними?

Проблеми: Якими є інтереси сторін? У чому полягає конфлікт? Яке питання необхідно вирішити для розв'язання ситуації? Якими нормами закону регулюється ситуація?

Аргументи: Якими є ваші аргументи (зокрема положення законодавства) на захист інтересів кожної із сторін ситуації?

⁹⁷ Наровлянський О.Д. Правознавство: Підручн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень). – Київ: Грамота, 2010. – 272 с.

⁹⁸ Пометун О.І., Ремех Т.О. Правознавство. Практичний курс: підручник для 9 кл. / О.Пометун, Т.Ремех [Текст]. – Київ: Літера ЛТД, 2009. – 192 с.

Рішення: Хто має вирішувати ситуацію? Яким може бути рішення щодо цієї ситуації? Чому ви так думаєте? Якими можуть бути його наслідки? Які ще способи розв'язання ситуації ви можете запропонувати її учасникам?».

Таким чином, аналіз і розв'язання правових ситуацій у процесі навчання спонукає до засвоєння теоретичного правознавчого матеріалу на якісно вищому рівні; дає можливість виявляти прогалини у знаннях; розвиває логіку та критичне мислення студентів; формує предметні правові уміння.

Аналіз і розв'язання правових ситуацій у процесі вивчення навчальної дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» має спрямування на формування правових ціннісних орієнтацій студента потребує розв'язання на теоретичному та практичному рівнях низки проблем: наукового обґрунтування, розробки та апробації відповідних додаткових елементів змісту правової науки, визначення способів поєднання можливостей ціннісного змісту юриспруденції з необхідними новими методами і формами організації навчання на заняттях, їх ефективного впровадження у практику.

Психологами доведено, що знання, засвоєні без інтересу, не забарвлені власним позитивним відношенням, емоціями, не стають корисними, вони є мертвим вантажем. Цікавість може бути задана несподіваною для студентів постановкою або формулюванням питання, створенням проблемної ситуації тощо.

6.2. Застосування алгоритму аналізу правової ситуації (алгоритм розв'язання правової задачі (практичного кейсу))

Розв'язання правових ситуацій (практичних кейсів) – це найбільш ефективний засіб вироблення в студентів умінь та навичок застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці.

Студент має опанувати розв'язання юридичних задач та правових ситуацій, керуючись нормами права, щоб в подальшому аналізувати конкретні життєві ситуації, здійснювати їх аналіз та надавати відповідні рішення.

Для початку аналізу юридичної задачі необхідно скористатися алгоритмом вирішення ситуативних задач.

Існують декілька алгоритмів. Використовуючи зазначену схему маємо з'ясувати (Алгоритм А):

Факти: що відбулося? Які відносини? Чи є вони правовими? Хто є учасниками цих правовідносин?

Чи скоєно правопорушення? Хто суб'єкт правопорушення? Визначення ступеню вини, спираючись на схему (структуру) правопорушення.

Проблеми: в чому сутність питання/конфлікту/проблеми. Які питання ми маємо вирішити для розв'язання ситуації?

Аргументи: пошук норми права, яка регулює ці правовідносини. Пошук аргументів.

Рішення: яким буде рішення зі справи? Якими є причини вашого рішення?

Алгоритм 3 (Рис. 6.1).

За допомогою певної схеми (алгоритму) та набутих знань, умінь з навчальної дисципліни «Теорія та історія права», «Юридичне дослідження, аналіз та письмо», «Конституційне право та процес» студенти визначають (Алгоритм 3) : 1) питання, яке міститься в задачі (кейсі) на які потрібно знайти відповідь; 2) пошук відповідної норми права та нормативно-правового акту. Визначити нормативні умови настання наслідку, цитуються норми законодавства, дається визначення та тлумачення складних термінів, правових конструкцій. 3) Аналізуються обставини справи (чи відповідають обставини справи, описані в фабулі, нормативним умовам настання наслідку. 3.1. Описується структура правовідношення – суб'єкт, об'єкт, зміст правовідношення, юридичні факти; або 3.2. Описується структура правопорушення - суб'єкт, об'єкт правопорушення, суб'єктивну та об'єктивну сторони. Застосування НПА для вирішення виду та ступеню відповідальності кожного з учасників правової ситуації. 4) Остаточний висновок та відповіді на усі питання, які були зазначені у першому пункті.

Рис. 6.1. Алгоритм вирішення практичного кейсу

Важливо, що під час вирішення юридичної задачі розглядати та аналізувати лише факти, які вказані в умовах кейсу (ситуації). Не можна застосовувати вигадання чи припущення. Також важливо давати тільки чіткі відповіді на поставленні запитання.

Під час розв'язання юридичних задач використовується й інші ефективні алгоритми.

Також слід зауважити, що для розв'язання юридичних задач з галузі цивільного права слід застосовувати інший алгоритм – вирішення юридичних задач з цивільного права (Алгоритм Ц), а для юридичних задач з кримінального права – алгоритм вирішення юридичних задач з кримінального права (Алгоритм К).

На нашу думку, використання інтерактивних методів, у тому числі, кейс-методу, при розв'язанні юридичних задач дозволяє формувати аналітичне та критичне мислення, сприяє формуванню активної позиції правника, самостійному і відповідальному вибору певного рішення, а також вдосконалює комунікативні навички.

Алгоритми розгляду та вирішення юридичних задач (кейсів).

Алгоритм вирішення ситуативних задач (Алгоритм А1).

1. У даному випадку мають місце ... (конституційно-, адміністративно-, цивільно-, кримінально-, дисциплінарно-, сімейно-) правові відносини, а саме відносини з приводу ... (порушення права, вчинення адміністративного проступку, визнання правочину недійсним, вчинення кримінального правопорушення, застосування дисциплінарного стягнення, розірвання шлюбу).

2. Цей випадок регулюється нормами ... (конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, сімейного) права.

3. Нормативною базою для його правового регулювання є ... (Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний Кодекс України, Кримінальний Кодекс України, Кодекс законів про працю України, Сімейний Кодекс України)⁹⁹.
Загальний алгоритм розгляду юридичних задач (кейсів) (Алгоритм А) (Рис. 6.2).

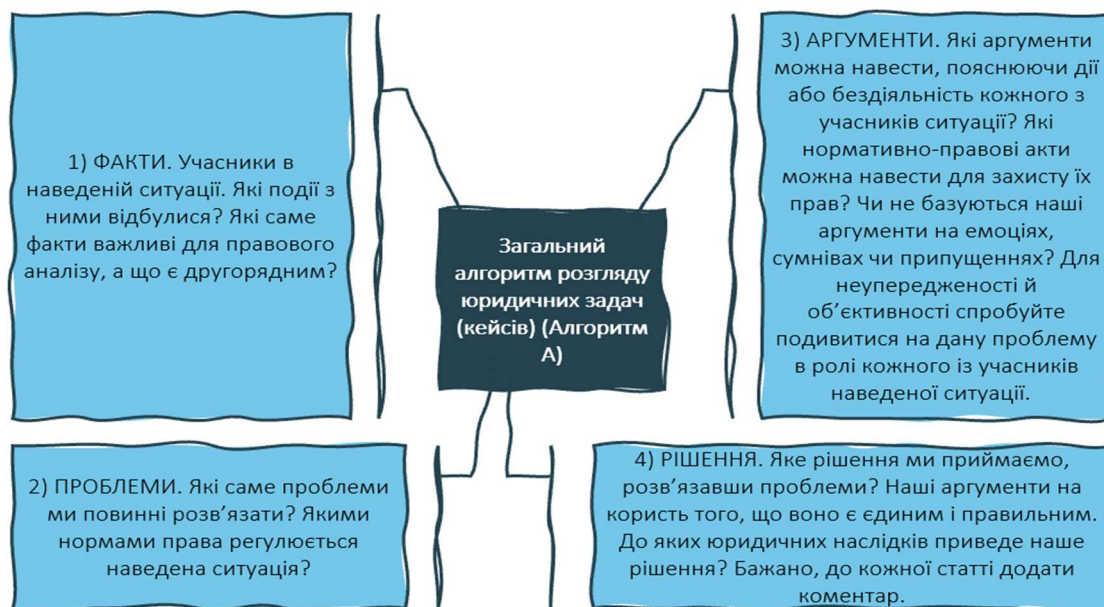

Рис. 6.2. Загальний алгоритм розгляду юридичних задач(кейсів) (Алгоритм А)

Алгоритм вирішення юридичних задач (кейсів) з цивільного права (Алгоритм Ц) (Рис. 6.3.)

Алгоритм вирішення юридичних задач (кейсів) з кримінального права /адміністративного права (Алгоритм К) (Рис. 6.4).

Приклад вирішення юридичної задачі (практичного кейсу) за алгоритмом А1

20 січня N-го року у дворі будинку № 14 по вулиці Комарова громадянин Н. розпив пляшку алкогольного напою разом з неповнолітнім М. (16 років), який проживає з ним по сусідству, в результаті чого неповнолітній в стані алкогольного сп'яніння почав чіплятись до перехожих і лаятись. Свідком цього був двірник, який і викликав дільничного уповноваженого інспектора.

Здійснити правовий аналіз ситуації.

Визначте ступінь вини і міру відповідальності кожного з учасників.

Алгоритм А1

1. У даному випадку мають місце адміністративно-правові відносини, а саме відносини з приводу вчинення адміністративного проступку.

2. Цей випадок регулюється нормами адміністративного права.

3. Нормативною базою для його правового регулювання є Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУПАП).

⁹⁹ Алгоритм вирішення ситуативних задач. Див.: Методичні вказівки щодо виконання курсових робіт з навчальної дисципліни «Цивільне право України» для студентів 3 курсу коледжу / розроб. Бабецька І.Я., Івано-Франківськ, 2018. - С. 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://college.ukd.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

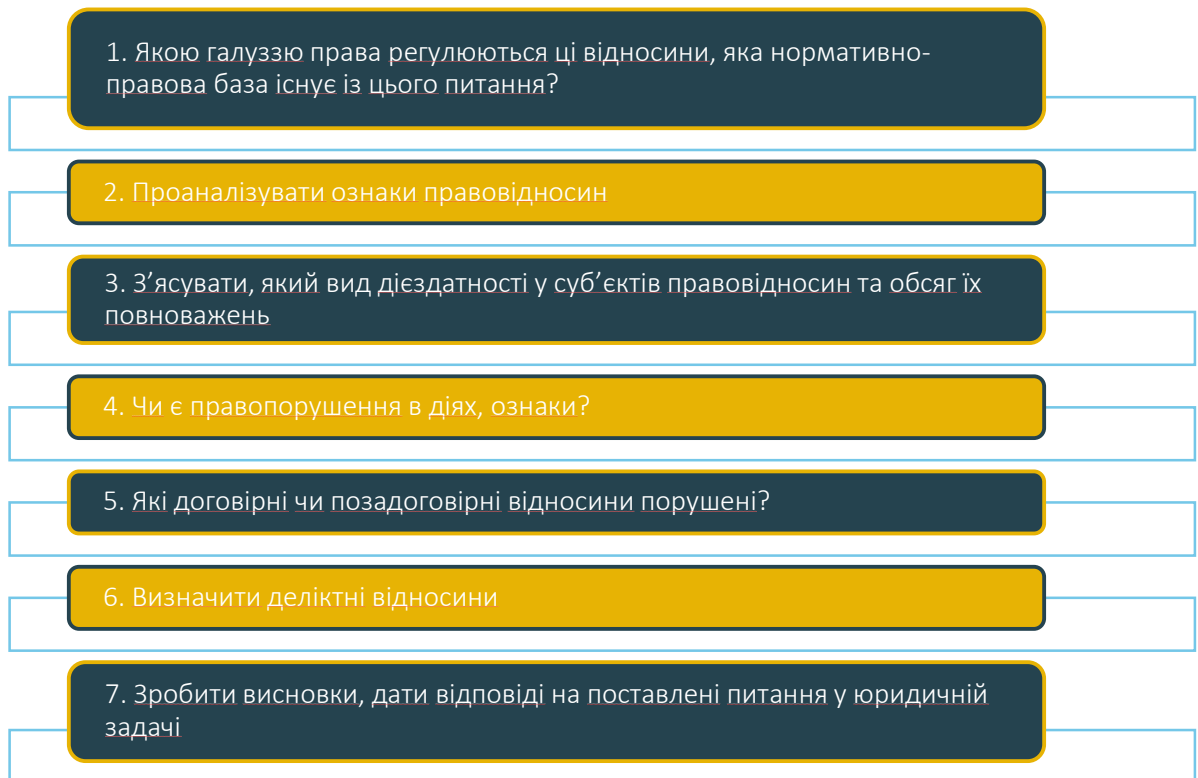

Рис. 6.3. Алгоритм вирішення юридичних задач (кейсів) з цивільного права

88

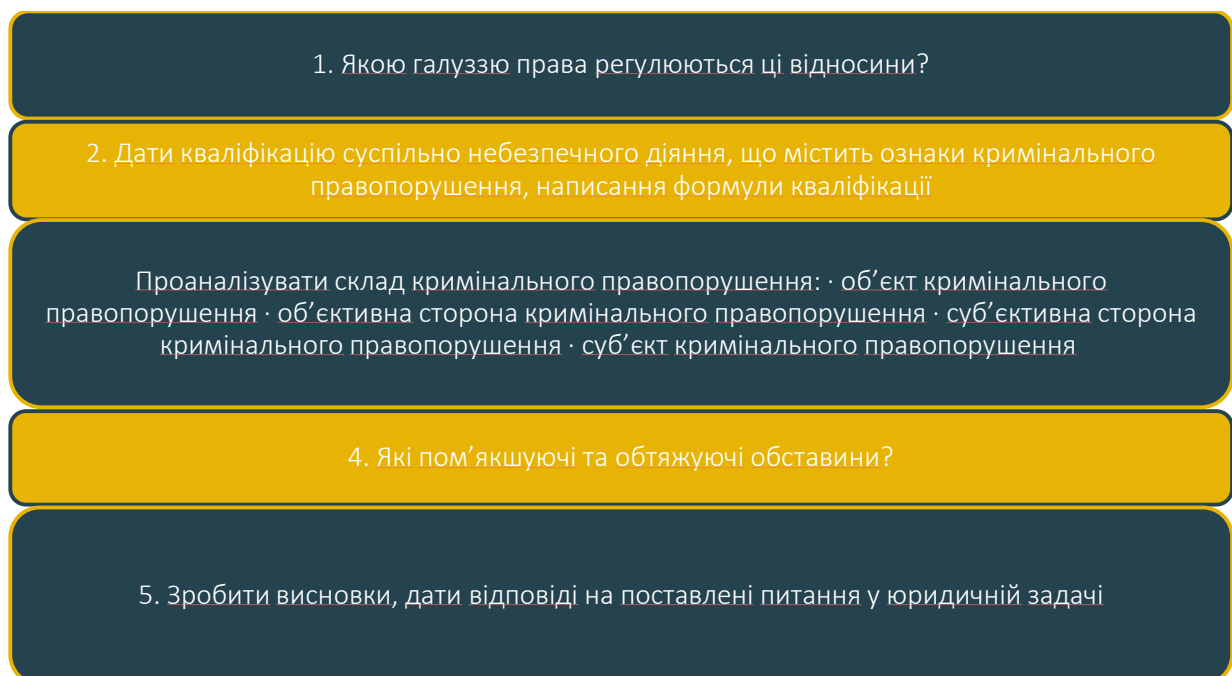

Рис. 6.4. Алгоритм вирішення юридичних задач (кейсів) з кримінального права /адміністративного права

Стаття 173 КУПАП. Дрібне хуліганство

Дрібне хуліганство, тобто нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпання до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян, - тягне за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Стаття 180 КУПАП. Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами - тягне за собою накладення штрафу від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Також можна розширити відповідь шляхом застосування Алгоритму К до кожного суб'єкта, який вчинив адміністративне правопорушення.

Стаття 173 КУПАП. Дрібне хуліганство

Об'єктом даного адміністративного проступку є *суспільні відносини у сфері охорони громадського порядку*.

Громадський порядок – це обумовлена потребами суспільства система врегульованих правовими та іншими соціальними нормами система відносин, що складаються у громадських місцях в процесі спілкування людей, і яка має на меті забезпечення спокійної обстановки суспільного життя, нормальних умов для праці і відпочинку людей, для діяльності державних органів, а тож підприємств, установ та організацій.

Суб'єктом адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство є фізична осудна особа, що на момент скоєння правопорушення досягла 16-річного віку.

За вчинення дрібного хуліганства особи віком від 16 до 18 років підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, що передбачено статті 13 [КУпАП](#), з урахуванням заходів впливу, які можуть застосовуватися до неповнолітнього (ст. 24¹ [КУпАП](#)).

За умовами задачі у нас є громадянин Н. (якому вже є 18 років) – він підлягає адміністративній відповідальності, але за інше правопорушення. А саме, за поодинокий випадок доведення неповнолітнього до стану сп'яніння тягне адміністративну відповідальність за [ст. 180 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#); Його дії розглянемо окремо.

Та неповнолітній М.

За умови задачі йому виповнилось 16 років, то він буде відповідати за свої дії - в стані алкогольного сп'яніння почав чіплятись до перехожих і лаятись та підлягає адміністративної відповідальності.

Відповідно до Статті 13 КУПАП. Відповідальність неповнолітніх

До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені [статтею 24¹](#) цього Кодексу.

У разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 89, 121-127, 130, статтею 139, частиною третьою статті 154, частиною другою статті 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190-195 КУПАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 КУПАП.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у нецензурній лайці в громадських місцях, образливому чіплянні до громадян та інших подібних діях, що порушують громадський порядок і спокій громадян. Хуліганські дії завжди мають активний характер і не можуть виявлятися у формі бездіяльності.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони правопорушення є місце його скоєння, а саме – громадське місце.

Громадське місце — частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу. Зокрема під'їзди, підземні переходи, стадіони. Перелік не є вичерпним.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу.

Особа усвідомлює, що її дії протиправні, вона передбачає, що в результаті їх здійснення будуть порушені громадський порядок і прагне цього.

Суб'єктивна сторона полягає у неповазі до суспільства, у прагненні показати свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, самоутвердитися за рахунок приниження інших осіб, протиставити себе іншим громадянам, суспільству, державі.

Елементом суб'єктивної сторони дрібного хуліганства є також мотив задоволення індивідуальних потреб самоствердження шляхом ігнорування гідності інших людей.

Стаття 180 КУПАП. Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я громадян та громадського порядку.

Охорона здоров'я населення є дуже важливим завданням, покладеним на державу, адже Конституцією України встановлюється, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також Конституцією визначається право кожного на охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Громадський порядок – це обумовлена потребами суспільства система врегульованих правовими та іншими соціальними нормами система відносин, що складаються у громадських місцях в процесі спілкування людей, і яка має на меті забезпечення спокійної обстановки суспільного життя, нормальних умов для праці і відпочинку людей, для діяльності державних органів, а також підприємств, установ та організацій.

Суб'єктами правопорушення можуть бути батьки неповнолітнього, особи, які їх замінюють, або інші особи, яким виповнилося 18 років. За умовами задачі це громадянин Н. (якому вже є 18 років)

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у доведенні неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами.

Відповідно до п. 1.1.1. Інструкції про порядок направлення громадян для огляду на стан сп'яніння в заклади охорони здоров'я та проведення огляду з використанням технічних засобів ознаками знаходження особи у стані алкогольного сп'яніння є: запах алкоголю з рота, нестійкість пози, порушення мови, виражене тремтіння пальців рук, різка зміна забарвлення шкіряного покриву обличчя, поведінка, що не відповідає обстановці. Заява громадян про вживання особою спиртних напоїв, так само визнання в цьому самої особи.

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння – це активні дії (безпосереднє розливання) чи бездіяльність (нереагування на активні дії інших осіб) сторонніх осіб, наслідком яких стало його сп'яніння.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини у формі прямого або непрямого умислу.

Стаття 184 КУПАП. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей. Проаналізуємо ч 1, 2 та 3 статті.

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей - тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, - тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, крім порушень, передбачених частинами третьою або четвертою статті 173⁴ цього Кодексу, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, - тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Далі залишається зробити висновки та відповісти на питання.

Громадянин Н. підлягає адміністративної відповідальності за статтею 180 КУПАП.

Неповнолітній М. підлягає адміністративної відповідальності за статтею 173 КУПАП якщо йому виповнилось 16 років.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть кроки розв'язання правової задачі.
2. Поміркуйте, які існують алгоритми аналізу правової ситуації?
3. Які елементи/кроки Ви застосували би у власному алгоритмі? Чому?
4. Чи співвідносяться види правових рішень з видами правових задач? Як?

Практичні завдання до теми 6

Практичне завдання 1: Підготувати презентацію (схему), яка має містити необхідні та послідовні елементи Вашого власного алгоритму вирішення правової задачі(кейсу). Обґрунтуйте чому саме вони та в такій послідовності?

1. Назвіть види правових рішень (відповідно до видів правових завдань), охарактеризуйте структуру та зміст.

2. Використовуйте запропоновані алгоритми або власний алгоритм вирішення правової задачі, та вирішити власно запропоновану практичну ситуацію (кейс, задачу) або ситуацію, яка представлена нижчі:

Громадянин України N, одружився на громадянці Німеччини. Разом з нею проживає на території України 2 роки. Дружина вирішила стати громадянкою України.

В який орган повинна вона звернутися для набуття громадянства України?

Яка процедура вирішення даного питання?

Які умови вона має виконати, щоб отримати громадянство України?

Форма для виконання: підготовка письмової відповіді (індивідуальна робота).

Індивідуальні завдання 1

1. Метод кейсів у вищій юридичній освіті в Україні.
 2. Використання кейс-методу як важливий інструмент у фаховій підготовки правника.
- Форма для виконання: підготовка есе/або реферату

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

Формати правового аналізу та аргументація.

Що таке формати організації юридичного аналітичного тексту - IREC, CREC, CREAC, CRUPAC? Приклади їх використання.

Форма для виконання: аналітичний огляд

В ході самостійної роботи над темою 6 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);

- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації; аналіз практичних кейсів (оцінка ситуації, правовідносин, правопорушень, розробка елементів власного алгоритму).

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе, а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 6

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
7. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-21) від 07 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 22 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

11. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини від 23.02.2006 № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

13. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

14. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема 6. Методи розв'язання юридичних задач) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

2. Загальна теорія держави і права [Електронний ресурс] : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Харків : Право, 2009. — 584 с. (С. 334-350, 351-374). — Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

3. Курс лекцій з юридичної деонтології [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків: ХНУВС, 2022. — С. 111-137. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

4. Теорія держави і права в схемах та таблицях [Електронний ресурс] : навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К. : «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 167-178, 202-212. — Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

5. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. 2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

6. Михайленко Я. Ю. Вимоги щодо розв'язування юридичних задач [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://vhetelsibagatova.blogspot.com/p/blog-page_45.html (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

7. Наровлянський О.Д. Правознавство : підручн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень). — К. : Грамота, 2010. — 272 с.

8. Пометун О.І. Правознавство. Практичний курс : підруч. для 9 кл. / О.Пометун, Т.Ремех. — К. : Літера ЛТД, 2009. — 192 с.

Додаткова література:

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.

2. Судові та правоохоронні органи України [Електронний ресурс] : підручник / В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. — 400 с. — Режим доступу : <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6713/1/%d0%a1%d0%9f%d0%9e.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

3. Теорія держави та права [Електронний ресурс] : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — Київ: НАВС, Освіта України, 2017. — 320 с. — Режим доступу: https://www.naiuu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

4. Diane B. Kraft. CREAC in the Real World [Електронний ресурс] / Diane B. Kraft // Clev. St. L. Rev. –2015. – Vol. 63, Iss. 3. – Режим доступу: <https://engagedscholarship.csuohio.edu/clevstlrev/vol63/iss3/5/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

5. Legal Analysis: Cases [Електронний ресурс] // Institute of Carrier Development. – 2008. – Режим доступу : http://paralegalstudy247.com/help/help/legal_analysis.htm (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

6. Legal Analysis: There's a Template for That! [Електронний ресурс] // ALSB JOURNAL OF BUSINESS LAW & ETHICS PEDAGOGY. – 2019. – Vol. 2; Iss. 1. – Режим доступу: <https://www.jblep.com/jblep-v2-i1-white.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

7. Organizing A Legal Discussion (Irac, Crac, Etc.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/writing-center/files/organizing_a_legal_discussion.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Інформаційні ресурси:

Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>

Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/>

Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>

Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [HELP http://help.elearning.ext.coe.int/](http://help.elearning.ext.coe.int/)

Наукова Бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>

Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://europa.eu>

Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>

Центр розвитку українського законодавства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 7. МОВА ПРАВА І МОВА ЗАКОНУ. ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ

Ключові поняття, терміни: мова права, професійне мовлення юриста, методика викладання мови спеціальності

Основні теоретичні положення

7.1. Визначення «мови права», галузі функціонування сучасної правничої мови, функції та стилі мови права

Мова права – функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, обумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній¹⁰⁰.

Основними галузями функціонування сучасної правничої мови є законодавство (національне і міжнародне), судочинство, нотаріат і діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація.

Мова права має свій унікальний лінгвостилістичний характер, який одночасно відповідає вимогам до сучасного юридичного тексту. Вона характеризується наступними параметрами: офіційність, що передає серйозність і формальність; ясність, що забезпечує зрозумілість; точність і однозначність, які гарантують точне тлумачення; повнота змісту і логічна послідовність, що забезпечують логічну структуру; аргументованість, яка вимагає обґрунтування; чіткість структури викладу, що сприяє логічному розмежуванню; настановчо-інформативний (директивний) характер правових приписів; кодифікованість і узагальненість; суворота нормативності на всіх мовних рівнях; високий ступінь стандартизації, що включає термінологію і синтаксичні конструкції, усталені звороти, формули, кліше; стилістична однорідність; нейтральність і беземоційність; традиційність і стабільність засобів вираження; відсутність індивідуально-авторських рис¹⁰¹.

Юридична мова є результатом соціального і історичного розвитку та включає різноманітні мовні засоби (лексичні, фразеологічні, граматико-стилістичні). Вона є поліфункціональною, відкритою і багаторівневою системою, що використовується в юридичній сфері.

Будучи складною поліфункціональною підсистемою літературної мови, мова права виконує низку функцій, серед яких є базові (загальномовні) і специфічні (Рис. 7.1).

Актуалізація певного набору базових і специфічних функцій на мовленнєвому рівні залежить від мети і призначення, змісту і форми, жанру і стильової приналежності юридичного тексту.

Відкритість мови права пояснюється не тільки природою самого права і тенденцією до розширення його сфери регулювання у всіх суспільних відносинах, але й внутрішніми мовними факторами. Зокрема, постійна взаємодія загальнолітературної та юридичної лексики призводить до відкритості мови права. У юридичному словнику постійно додаються терміни, утворені на основі загальноновживаних слів шляхом їх спеціалізації.

Процеси термінологізації і детермінологізації призводять до змінливості меж між юридичною та загальноновживаною лексикою. Співвідношення між загальноновживаною та спеціальною лексикою у юридичних текстах залежить від їхньої призначеності і жанру.

¹⁰⁰ Артикуца Н.В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України / Н.В. Артикуца [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74329/46-Artykutsa.pdf?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁰¹ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74329/46-Artykutsa.pdf?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

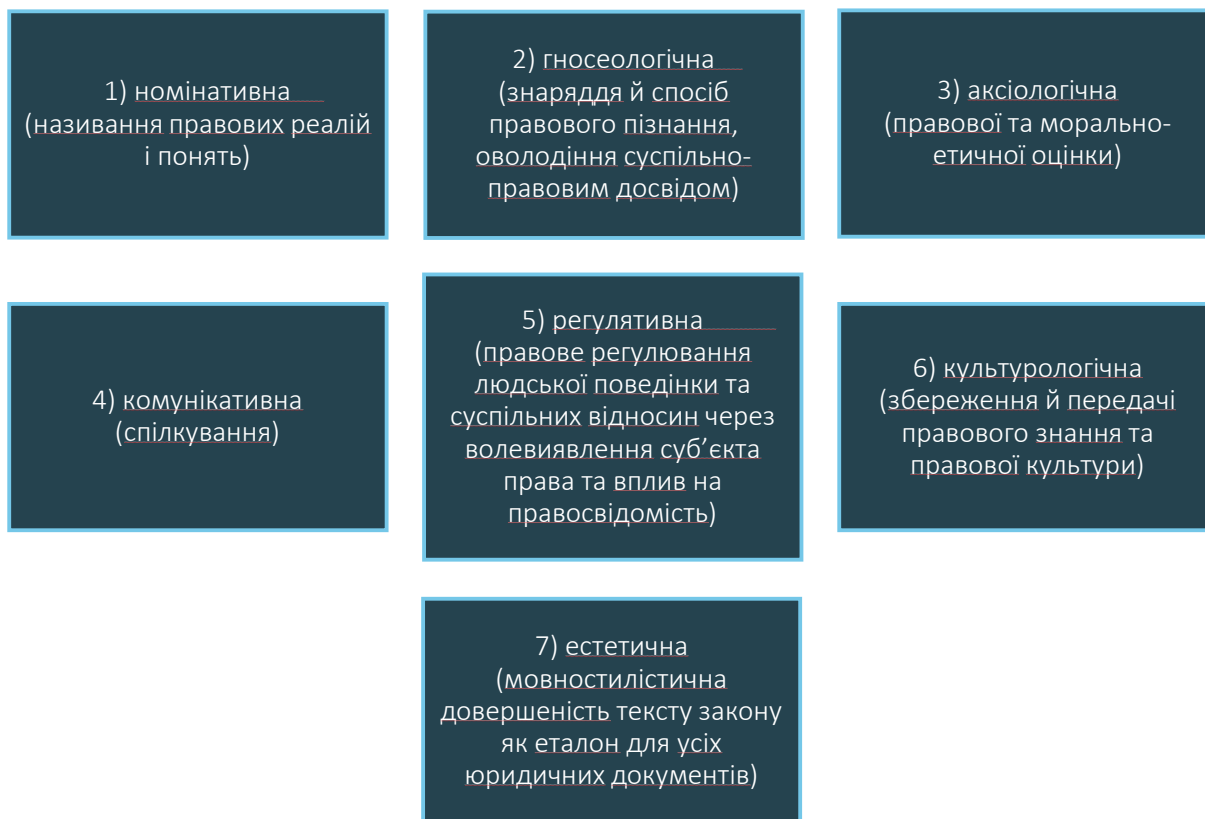

Рис. 7.1. Функції мови права

Багаторівневність мови права проявляється перш за все на функціонально-стилістичному рівні. Як система, мова права використовує різні функціональні стилі: офіційно-діловий (внутрішнє і міжнародне законодавство, правозастосування, судочинство, нотаріат, діловодство), науковий (правнича наука і освіта), публіцистичний (масова юридична інформація, правова освіта населення, судові промови) і розмовний (усне професійне спілкування юристів). Ця різноманітність стилів характеризує широке застосування мови права у різних сферах. Ці основні функціональні різновиди згідно з тематикою і жанровою класифікацією юридичних текстів поділяються на підстили.

Так, наприклад, в офіційно-діловому стилі виділяються чотири підстили, які характеризуються певним набором жанрів юридичних документів (Рис. 7.2).

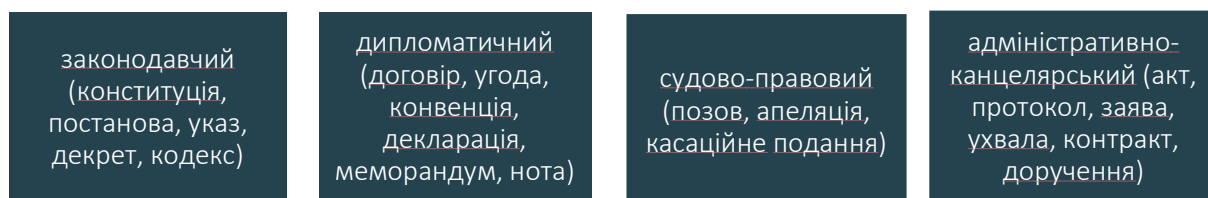

Рис. 7.2. Підстили офіційно-ділового стилю юридичних документів

Західноєвропейські вчені також структурують юридичну мову за відповідними функціональними галузями (структурами) права:

Отто Вальтер (Otto Walter) – 1) мова законів (законодавчі, абстрактні правові норми, призначені законодавцем як для фахівців, так і неюристів); 2) мова юридичної науки та експертиз (коментарі та обговорення спеціальних питань фахівцями для фахівців); 4) мова відомчого писемного спілкування

(формуляри, пам'ятки, повістки та ін.); 4) адміністративний жаргон (неофіційне обговорення спеціальних питань фахівцями);

Л. Еріксен (Lars Eriksen) – законодавство, адміністрація, судочинство; Сандріні (Sandrini) – правотворчість (договори, устави), здійснення правосуддя (судові рішення, свідчення, експертизи, позови), адміністративні тексти (відомча мова та мова відомчої кореспонденції)¹⁰².

Кожен функціонально-стильовий різновид юридичної мови має свої специфічні ознаки, норми і правила використання мовних засобів залежно від ситуації та комунікативного завдання.

Так, мова офіційно-ділових текстів, зокрема законодавчих актів, призначених регулювати суспільні відносини, характеризується (Рис. 7.3).

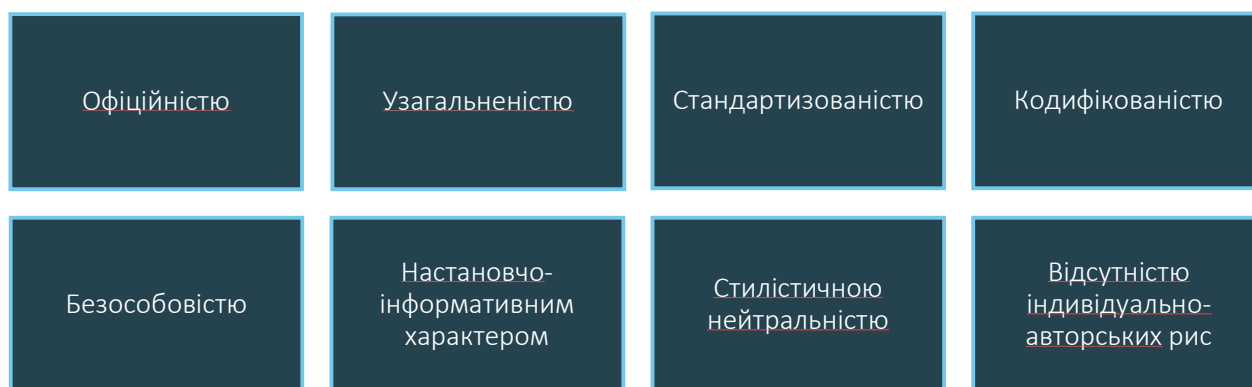

Рис. 7.3. Характерні ознаки мови офіційно-ділових текстів

Мова юридичної науки характеризується логічністю, об'єктивністю, обґрунтованістю, фактологічною точністю, аргументованістю, узагальненістю та іншими ознаками, - вважає Н.В. Артикуца¹⁰³.

Мова юридичної публіцистики, яка виконує інформативну та впливову функції, характеризується полемічною загостреністю, популярністю, образністю, експресивністю, відкритою оцінністю, поєднанням різностильових елементів у тексті та індивідуально-авторськими стильовими ознаками¹⁰⁴.

У розмовному стилі юридичного мовлення, який має комунікативну функцію, існує два види усного професійного спілкування - офіційний і напівофіційний, або неофіційний. Неофіційному стилеві притаманна спонтанність (непідготовленість), неповнота або надлишковість мовних засобів, експресивно-емоційне забарвлення і т. д.

Вивчення історії, складу, функціонування мови права, типологічної специфіки правових текстів, закономірностей використання мовних засобів у юридичному тексті з урахуванням його функціонально-стилістичних особливостей є необхідною науково-теоретичною базою для вирішення різних прикладних завдань у сфері правотворчості і правозастосування, таких як лінгвістичне забезпечення законодавчої діяльності, лінгвістична експертиза законопроектів, комп'ютерна обробка юридичних текстів, створення повного реєстру термінів і термінологічних словосполучень, їх уніфікація, стандартизація та лексикографічний опис; розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій для удосконалення, уніфікації мови, стилю й оформлення законодавчих актів; підвищення якості юридичних

¹⁰² Otto W. Die Paradoxie einer Fachsprache// Der öffentliche Sprachgebrauch Band II. – Stuttgart, 1981. – S. 44-57.

¹⁰³ Артикуца Н.В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України / Н.В. Артикуца [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74329/46-Artykutsa.pdf?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁰⁴ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74329/46-Artykutsa.pdf?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

документів; вирішення численних мовно-термінологічних проблем у сучасному писемному та усному юридичному мовленні; здійснення судових лінгвістичних експертиз; забезпечення автентичності перекладу юридичних текстів та інше ¹⁰⁵.

Вивчення мови права і її особливостей має велике значення для розвитку правової сфери і забезпечення якості юридичних комунікацій. Це дозволяє створити наукові підґрунтя для вирішення практичних завдань, пов'язаних з правотворчістю, правозастосуванням і іншими аспектами правової діяльності.

Важливість вивчення питання «Мова права» у системі комплексної підготовки правознавців, у тому числі мовної, не заперечується, тому що має інтеграційний характер, (об'єднує здобутки сучасної науки у мовознавчій і правничій сферах, теоретичні і практичні аспекти юридичної діяльності, враховує потреби юридичної практики у всіх її різновидах).

Дослідження даної теми дозволить здобути наукову перспективу на специфіку правничого тексту, законів і правил правничого мовлення у всіх його функціонально-стилістичних варіаціях, включаючи письмові та усні форми. Окрім цього, студенти ознайомляться з основними методами та прийомами текстуального аналізу і лінгвістичної обробки юридичних текстів.

Необхідно також познайомити студентів з основами та концептуальним апаратом правничої лінгвістики, методологією і практичними прийомами лінгвістичного аналізу різних стилів і жанрів юридичних текстів, провідними науковими дослідженнями в галузі правничої мови і термінології (як вітчизняними, так і зарубіжними), лексикографічними джерелами та іншими важливими аспектами.

7.2. Юридичний текст

Юридичний текст – це той комунікативний акт, який здійснюється в письмовій формі, який має юридичний характер і використовує мову та формати галузі права. У свою чергу, закон посиляється на певний набір норм, якими керуються різні людські суспільства і дотримання яких вимагають їхні члени ¹⁰⁶.

Отже, будь-який текст, який створений людьми, що мають відношення до правових норм, таких як законодавці, судді або посадові особи з повноваженнями адвоката, може бути визнаний як юридичний текст. Закони, конституції країн, укази, рішення, контракти, заповіти і інші документи є яскравими прикладами цього типу тексту.

Щоб комунікативна ситуація вважалася юридичним текстом, вона повинна бути створена в законодавчому контексті. Крім того, необхідно дотримуватися всіх формальних вимог, які встановлює відповідна організація чи компанія. Наприклад, контракт, укладений між приватними сторонами без участі адвоката, може бути розглянутий як юридичний текст, якщо він відповідає всім необхідним вимогам.

З іншого боку, цей клас текстів належить до вищої категорії, яка називається спеціалізованими текстами. Серед найбільш актуальних характеристик - використання мови. Загалом, словниковий запас, що використовується кожною із спеціалізованих спільнот, є досить особливим та обмеженим значенням.

Характеристики (використана інформація щодо характеристики юридичного тексту від Laura McKinney) ¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Артикуца Н.В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України / Н.В. Артикуца [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74329/46-Artukutsa.pdf?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁰⁶ Юридичний текст: характеристика, структура та приклади / Laura McKinney [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-juridico-16705> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹⁰⁷ Там само [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-juridico-16705> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Формулярні фрази

У юридичному тексті дуже поширені *формульні вирази* - послідовності зафіксованих і заучених слів. Вони повторюються досить часто без змін або з дуже незначними варіаціями.

Спеціалізована мова

У юридичному тексті необхідно, щоб словниковий запас був точним і чітким, а також, крім того, у ньому не було двозначностей. З цієї причини використана термінологія є досить конкретною. Загалом, значення вживаних термінів далеко від того, що використовується в звичайній мові.

Використання латинізмів

Використання латинізмів - слів, що походять з латини - дуже часто зустрічається в текстах, пов'язаних із правом. Латинська мова відіграла важливу роль в історії розвитку правових систем західної цивілізації.

У цьому сенсі його значення як юридичної мови сягає 450-451 рр. До н. С., коли були створені Дванадцять таблиць, які лягли в основу пізнішого розвитку римського права.

Найвизначніші праці з юриспруденції та юридичної філософії були написані латинською мовою, зокрема відомі трактати Цицерона, Святого Фоми Аквінського та багато інших.

Функція

Загалом юридичний текст має основною функцією формулювання, збереження, уточнення та реалізацію норм, згідно з якими відносини між членами суспільства повинні регулюватися.

З іншого боку, ті, що пов'язані із законами, зазвичай охоплюють аспекти кодифікації, роз'яснення, ілюстрування та застосування законів.

Звідси виникають юридичні кодекси, явні та нормативні пояснення законів, збірники юридичних прецедентів та тексти, що стосуються судових процесів та судових процесів.

Структура

Структура (організаційний план, організація та взаємозв'язок між різними частинами та елементами) юридичного тексту залежить від його конкретної функції.

Більшість жанрів юридичних текстів - наприклад, закони, контракти, рішення, довіреності - мають стандартний формат. Це залежить від конкретних формальностей кожного суспільства.

Ці формати також включають такі елементи, як пробіли, параметри абзаців та використання розділових знаків. У випадку деяких юридичних жанрів також враховуються друкарські характеристики (великі літери, шрифт, жирний шрифт та курсив).

Багато юридичних текстів є досить складними з точки зору структури. Це, особливо те, що стосується звичайних юридичних документів, часто повторюється і з часом дуже мало змінюється.

Наприклад, контракт зазвичай має приміщення, оперативні положення, визначення, представництво та гарантії, чинне законодавство, положення, підписи та дати.

Зі свого боку, судовий вирок, як правило, починається з вступу, в якому визначено сторони та проблему, а також визначено правові відносини між сторонами, серед інших елементів.

Приклади

Договір

Цей договір купівлі-продажу, що набирає чинності з [ДАТИ], укладається та укладається між [ІМ'ЯМ ПОКУПЦЯ], компанією, організованою та існуючою в [ДЕРЖАВА], з офісами, розташованими за адресою [АДРЕСА] (далі "Покупець") та [ІМ'Я ПРОДАВЦЯ], компанія [ДЕРЖАВА], із зареєстрованою адресою за адресою [АДРЕСА] (далі - "Продавець"). Беручи до уваги, що Продавець є виробником та / або розповсюджувачем [ОПИС ПРОДУКТА], і враховуючи це, Покупець бажає купувати у Продавця, а Продавець бажає продати зазначену продукцію Покупцеві лише на умовах та умовах, що містяться в цьому Договорі продаж ...

Отже, враховуючи попередні умови, а також обіцянки та взаємні угоди, що містяться в цьому документі, сторони, маючи намір бути юридично зобов'язаними, домовляються про наступне ...

Вирок суду

Підсудний визнав свою вину перед цим судом 19 жовтня 2000 року за вбивства першої ступеня Рози Перес та Луїса Переса, а також звинувачення у збройному пограбуванні будинку та викраденні людей.

Тієї ж дати обвинувачений відмовився від свого права на присяжних у фазі вироку, і суд дозволив розпочати фазу вироку в позасудовому засіданні 8 січня 2001 р. У ході судового розгляду сторони представляли питання загострення та пом'якшення наслідків. слухання фази покарання.

Слухання Спенсера було призначено на 6 лютого 2001 р., і були проведені додаткові тести. Були подані заяви про вплив жертви, але суд не розглянув їх при винесенні покарання, яке слід призначити. Обвинувачений мав можливість бути заслуханим щодо покарання, яке має бути призначене

Сторони домовились представити остаточні письмові аргументи та меморандуми про винесення вироку, і суд їх прочитав і розглянув. Побачивши всі твердження, суд заявляє наступне ...

Воля

Я, [ІМ'Я], резидент [АДРЕСА] заявляю, що це мій заповіт, і я відкликаю всі заповіти, які я склав раніше. Я наказую своїм виконавцям сплатити мої борги та обов'язкові витрати на похорон, витрати на мою останню хворобу та витрати на управління моїм маєтком.

Я передаю все своє матеріальне особисте майно та всі поліси та страхові надходження, що охоплюють таке майно, моєму чоловікові [ІМ'Я]. Якщо він не переживе мене, я передаю це майно тим своїм дітям, які переживуть мене, рівними частинами, щоб їх розподілили мої виконавці на їхній абсолютний розсуд після консультації з моїми дітьми ...

Дуже влучно на значення юридичного тексту вказує В.Я. Желясков, який пише, що: «Юридичні тексти в силу свого призначення повинні бути точними й достовірними, оскільки вони передбачають певну форму дій і формулюють принципи вирішення спірних ситуацій, виробляють правила соціальної поведінки в суспільстві тощо»¹⁰⁸.

І ще одна влучна цитата від В.І. Карабан та І.А. Рудь: «Мова права неоднорідна, вона поєднує у собі кілька субмов: мову законодавства, мову підзаконних актів, мову правозастосовної практики (що у свою чергу також поділяється на кілька видів), мова юридичної науки, мова юридичної освіти, мова юридичної журналістики та ін.»¹⁰⁹.

Зазначимо, що мова права та юридичні тексти – це такі інструменти, якими юрист має володіти філігранно, розвиваючи свою майстерність та формуючи свій власний стиль написання юридичних текстів, документів.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні галузі функціонування сучасної правової мови.
2. Поміркуйте, які лінгвістичні параметри слугують вимогами до юридичного тексту?
3. Які функції виконує мова права? Від чого вони залежать?
4. Назвіть основні характеристики юридичного тексту.

Практичні завдання до теми 7

Практичне завдання 1: Підготувати презентацію (схему), яка має містити відповіді на питання:

1. «Мова права» та «мова закону»: порівняння та характеристика.
2. Характерні ознаки юридичного тексту.

Форма для виконання: підготовка презентації (командна робота, або індивідуальна робота).

Завдання 2: підготувати 2 терміну з теми для власного глосарію

Форма для виконання: формування власно підібраного глосарію (індивідуальна робота).

¹⁰⁸ Желясков В. Я. Труднощі й особливості перекладу текстів, що належать до галузі права. Вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія Філологія. – 2015. – № 18. – С. 126-128.

¹⁰⁹ Карабан В. І., Рудь І. А. До теорії англо-українського юридичного перекладу. Мови та культури у новій Європі: контакти і самотність: збірник наукових праць, Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. – 2009. – 422 с.

Індивідуальні завдання 1

1. Мова як фактор правоутворення та законотворення.
2. Особливості правничої мови.

Форма для виконання: підготовка есе/або реферату

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

Мова та право: формати співвідношення.

Форма для виконання: аналітичний огляд.

Тестові завдання

Оберіть 1 правильне твердження:

1. Спілкування – це форма...

- 1 взаємодії людей в процесі життя, з метою обміну інформації
- 2 обміну інформації, досвідом та взаємодії людей з природою
- 3 взаємодії людей в процесі діяльності, життя з метою обміну інформації, досвідом та отримання психологічного задоволення
- 4 форма виразу бажань
- 5 жоден з варіантів

2. В залежності від засобів спілкування, воно буває:

- 1 безпосереднє та опосередне
- 2 усне та письмове
- 3 вербальне та невербальне
- 4 приємне та неприємне

3. Який формат аргументації найчастіше використовуються студентами в процесі навчання:

- 1 CRAC
- 2 IRAC
- 3 CREAC
- 4 CRuPAC

4. Вербальне спілкування - це...

- 1 спілкування за допомогою мови та жестів
- 2 спілкування за допомогою мови, яка буває усна, письмова
- 3 спілкування за допомогою рухів, погляду
- 4 спілкування за допомогою технічних засобів

5. Невербальне спілкування - це...

- 1 спілкування за допомогою мови
- 2 спілкування за допомогою погляду, рухів тіла, жестів, паузи
- 3 спілкування за допомогою засобів передачі інформації
- 4 жоден з варіантів

В ході самостійної роботи над темою 7 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);

- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації (командна робота); підготовку власно підібраного глосарію, який має включати не менш 2 термінів.

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе; а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 7

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
6. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.2003 № 3425-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
10. Концепція розвитку юридичної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» (Тема 7. Мова права і мова закону. Юридичний текст) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
2. Загальна теорія держави і права [Електронний ресурс] : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 299-312. – Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.
3. Курс лекцій з юридичної деонтології [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. – Харків : ХНУВС, 2022. – С. 87-109. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

4. Теорія держави і права в схемах та таблицях [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 140-145. — Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

5. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. 2019 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

6. Артикуца Н.В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України [Електронний ресурс] / Н.В. Артикуца. — Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74329/46-Artykutsa.pdf?sequence=1> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Додаткова література:

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник / П. М. Рабінович. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.

2. Теорія держави та права [Електронний ресурс] : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. — Київ: НАВС, Освіта України, 2017. — 320 с. — Режим доступу: https://www.naiuu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

3. Спеціалізована мова. Базові знання іспанської мови / М. Л. Гарсія Мачо, А. де Сантамарія, М. Гарсія-Пейдж Санчес, П. Гомес Манцано, П. Куеста Мартінес. — Мадрид : Редакційний центр досліджень Ramón Areces, 2017. — С. 349-368.

4. Берукстієне Д. Переглянутий юридичний дискурс : жанри юридичних текстів / Д. Берукстієне. — 2016. — Режим доступу : <https://pressto.amu.edu> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

5. Кесада Пачеко Дж. А. Юридичний текст: зміна тексту та контексту / Кесада Пачеко Дж. А. — Сан-Хосе : Редакція UNED, 2000.

6. Грейс Дж. Е. Теорія текстуальності : логіка та гносеологія / Грейс Дж. Е. — Олбані : SUNY Press, 1995.

7. Тієрсма П. (с/ф). Створення, структура та інтерпретація юридичного тексту. — Режим доступу : <https://languageandlaw.org>. (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

8. Рістіківі М. Латина : Спільна юридична мова Європи? / М. Рістіківі. — 2005. — Режим доступу : <https://juridicainternational.eu>. (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

9. Nieto Moreno De Diezmas E. Написання юридичних текстів : роздуми та пропозиції щодо вдосконалення / Nieto Moreno De Diezmas E. // Безкоштовний правовий критерій. — 2012. — 9. — С. 165-180.

10. Юридичний текст : характеристика, структура та приклади [Електронний ресурс] / Laura McKinney. — Режим доступу: <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-juridico-16705> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Інформаційні ресурси:

Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>

Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://court.gov.ua/>

Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>

Council of Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу: HELP <http://help.elearning.ext.coe.int/>

Наукова Бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>

Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://europa.eu>

Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства юстиції України. — Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>

Тексти установчих договорів Європейського Союзу. Founding agreements [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en або https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en

Центр розвитку українського законодавства[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Тема 8. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Ключові поняття, терміни: дизайн юридичного документа, документ, матеріальна форма, письмовий акт, юридичний документ, юридична сила

Основні теоретичні положення

8.1. Поняття та ознаки юридичних документів

Поняття «документ» має свою історію. Звичайно, ще найдавніші документи дійшли і до нашого часу. Майже всім нам, ще зі шкільних часів відоме зведення законів Хамурапі або також Кодекс Хаммурапі - законодавчий звід старовавилонського періоду, створений за царя Хаммурапі датований 1750-м роком до н. е. Не випадково перші пам'ятники права (Закони Ману, Закони Авеста, Руська Правда та ін.) нормативно закріплювали правове становище рабів, соціально-політичну нерівність, привілеї панівних класів, регламентували майнові, сімейні та інші відносини.

Слово «документ» походить від лат. documentum - зразок, свідоцтво, доказ, приклад.

В [Академічному тлумачному словнику \(1970—1980\)](#) зазначається, що документ – це діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь.

В [Законі України «Про інформацію»](#) (ч. 1 ст. 1) [13] зазначено, що документ – матеріальний носій, що містить інформацію основними функціями якої є її збереження та передавання у часі та просторі.

Відповідно юридичний документ є одним із видів документів.

З незаперечним з'явленням права народилися безпосередньо юридичні документи. Римське право, що мало вирішальний вплив на формування сучасного права, впровадило значну кількість юридичних документів. Історія документів і документообігу охоплює великий період. На кожному етапі свого розвитку документи зазнали змін у змісті, формі та атрибутах. З кінця XIX століття кількість документів і їх різновидів значно збільшилась. Документи почали відігравати важливу роль у всіх сферах людського життя. Вони використовуються для створення, систематизації, збирання, накопичення та передачі інформації. Сьогодні неможливо уявити життя без наявності документів, які зайняли своє місце в практичній діяльності та виконують важливі завдання.

Юридичний документ – це носій юридично значимої інформації, з яким норми вдачі пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин, який відповідно до норм права служить підставою чи підтвердженням прав і обов'язків учасників цих правовідносин¹¹⁰.

Юридичний документ – це письмовий акт, який встановлює, розвиває або припиняє певні правовідносини або фіксує юридично значимі факти, дії чи події. Сила документа в його змісті, засобом доведення якого до адресата виступає мова.

Юридичні документи опосередковують всі стадії правового регулювання (правотворчість, дія норм права, їх реалізацію, покладання юридичної відповідальності)¹¹¹.

Юридичні документи супроводжують усі стадії правового регулювання.

¹¹⁰ Гиляка О. Юридичний документ: особливості та законодавче виконання / О. Гиляка // Вісник Національної академії правових наук України. - 2014. - № 3. – С. 165-171.

¹¹¹ Бирик С. П. Ділові документи та правові папери [Текст] / С. П. Бирик, Г. М. Сюта. - Харків : Прапор, 2012. - 493 с.

За допомогою юридичних документів засоби правового регулювання (норми, індивідуальні рішення, угоди тощо) стають об'єктивованими, доступними для інших суб'єктів, їм надається певна офіційність.

Юридичний документ розроблюється як фізичними, так і юридичними особами, може бути як офіційним, так і неофіційним.

В якості основних ознак юридичних документів можна виділити наступні:

1) матеріальна форма – юридичний документ, як і всі інші документи, створений у вигляді матеріального носія інформації: паперового документа, електронного документа, у формі речі (наприклад, номерок, одержуваний у гардеробі, виступаючий специфічною формою договору зберігання);

2) інформативність – в документі в різній формі міститься інформація, яка може бути сприйнята людьми;

3) юридична сила – такий документ або породжує, або засвідчує (підтверджує) юридичні права та обов'язки учасників певних правовідносин. Саме в цьому полягає головне функціональне призначення цього виду документів. У зв'язку з цим є всі підстави вважати, що складання юридичного документа можна розглядати як юридичний акт – дія, що має метою породити правові наслідки;

4) правова визначеність статусу документа – норми права містять вказівки на існування юридичних документів, на можливість їх використання в конкретній ситуації для певних юридичних цілей. Ця ознака припускає, що нормами права визначаються і закріплюються юридичні наслідки використання таких документів;

5) формальність або формальна визначеність – норми права передбачають вимоги до форми, змісту документа і його реквізитів. Дотримання цих вимог є необхідною умовою можливості використання документа за призначенням. Причому перелік таких вимог у різних юридичних документах різний ¹¹².

8.2. Класифікація юридичних документів

Зрозуміло, що юридичні документи можна класифікувати за різними ознаками. Одна з можливих класифікацій включає такі види документів ¹¹³:

За способом фіксації:

- Текстові документи: рукописні та машинописні (друковані) документи, такі як листи, постанови, розпорядження і т.д.
- Графічні документи: створені шляхом малювання, креслення або іншими образотворчими методами, такі як карти, малюнки, схеми, плани і т.д.
- Фото-, кіно-, відеодокументи: створені за допомогою фотографування, зйомки відео або кіно, що фіксують важливу юридичну інформацію.
- Аудіодокументи: фіксують юридично важливу інформацію на аудіоносії, наприклад, записи розмов, звернень тощо.
- Електронні документи: містять юридично важливу інформацію на електронних носіях, таких як магнітні диски, комп'ютери і т.д.

За способом найменування:

- Заяви, скарги, пропозиції, листи, інструкції, телеграми, довідки, службові записки, протоколи тощо.

¹¹² Мічурін Є. О. Техніка складання договорів : наук.-практ. посіб. / Є. О. Мічурін. – Харків: Юрсвіт, 2011. – 536 с. – (Сер.: Практика і закон).

¹¹³ Стефанчук Р.О. Правове письмо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://westudents.com.ua/glavy/10620-12-vidi-ta-klasifikatsiya-yuridichnih-dokumentiv.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

За способом походження:

- Службові документи: складені юридичними особами (підприємствами, установами, організаціями) відповідно до встановлених вимог та порядку.
- Особисті документи: складені окремими особами поза сферою їх службової діяльності.

За призначенням:

- Організаційні: закріплюють функції організації, компетенцію та процедуру її здійснення (статут, положення, інструкція, правила і т.д.

За способом зберігання та передачі юридичні документи поділяються на:

- паперові документи - це юридичні документи, які зберігаються у паперовій формі, у вигляді фізичних папок, файлів або книг. Вони можуть бути збережені у вигляді оригіналів або копій;
- електронні документи - це юридичні документи, які зберігаються у цифровій формі, на електронних носіях, таких як комп'ютери, сервери, хмарні системи або електронні бази даних. Вони можуть бути збережені у різних форматах, таких як текстові файли, PDF, електронні таблиці тощо.

За мовою складання юридичні документи поділяються на:

- українськомовні - це юридичні документи, які складені українською мовою;
- іншомовні - це юридичні документи, які складені іншими мовами, включаючи англійську, французьку, німецьку тощо. В таких випадках можуть застосовуватися переклади або білінгвальні версії документів.

За формою викладу юридичні документи можуть бути:

- нормативні - це юридичні документи, які містять загальні правила, норми та положення, які регулюють правові відносини. Сюди входять закони, постанови, розпорядження, накази тощо;
- договірні - це юридичні документи, які містять угоди між сторонами щодо прав та обов'язків. Сюди входять договори, угоди, контракти тощо;
- пояснювальні - це юридичні документи, які містять пояснення, коментарі, роз'яснення або інструкції щодо застосування нормативних юридичних актів. Сюди входять пояснювальні записки, коментарі до законів, інструкції до документів тощо.

За характером юридичні документи можуть бути:

- основні - це юридичні документи, які мають пряме правове значення і встановлюють права та обов'язки осіб. Сюди входять закони, устави, статuti, положення тощо;
- допоміжні - це юридичні документи, які допомагають в розумінні та застосуванні основних юридичних актів. Сюди входять інструкції, постанови, розпорядження тощо.

Залежно від сфери застосування юридичні документи можуть бути:

- цивільні - це юридичні документи, які стосуються правовідносин між фізичними та юридичними особами. Сюди входять договори купівлі-продажу, найми, позики тощо;
- кримінальні - це юридичні документи, які стосуються правовідносин, пов'язаних зі злочинами. Сюди входять обвинувальні акти, вироки суду, протоколи слідчих дій тощо;
- адміністративні - це юридичні документи, які стосуються правовідносин у сфері діяльності органів влади та управління. Сюди входять постанови, розпорядження, накази тощо;
- конституційні - це юридичні документи, які стосуються правових засад та принципів функціонування держави. Сюди входить Конституція та інші основні закони держави.

Це лише деякі з класифікацій юридичних документів, існує багато інших підходів до їхньої категоризації, залежно від контексту та потреб.

8.3. Дизайн юридичних документів

Дизайн документів — це не тільки про красу, а в першу чергу про зручність роботи з ними. Зрозумілий і гарно відформатований текст простіше сприймати і розуміти.

Роботу над юридичним документом умовно ділимо на дві частини: змістову та зовнішню оформлення. Спочатку аналізуємо зміст. Випишуємо, що важливо, прибираємо зайве, структуруємо тощо.

Потім займаємось формою, щоб приємно було взяти в руки документ і хотілось його читати.

Наприклад, є напрацювання типографіки, які використовуються для дизайну договорів (Рис. 8.1)

114

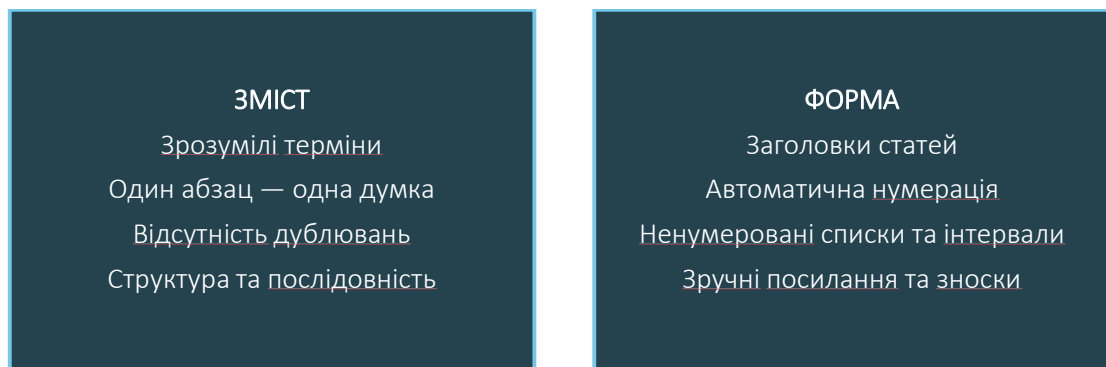

Рис. 8.1. Типографіка при дизайні договорів

Важливо зрозуміти на кого спрямовано цей документ (хто буде його читати?).

Наприклад, перед нами довіреність. Якщо це довіреність від юридичної особи, то з одного боку — це фактично компанія (бухгалтер, юрист, власник, директор тощо), з іншого боку — це людина, якій ми довіряємо, і з третього — це ті люди, до яких ми прийшли з довіреністю.

Потім з'ясовуємо, що для них буде важливим у цьому документі:

Дата

Хто видав

Кому

Для чого

На який строк

Чи є право передовіри, чи немає

Підписи

Наприклад, договір.

Договір — домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків.

Цивільний кодекс передбачає такі форми договору: письмова, усна та нотаріально посвідчена. Законодавець визначає коло договорів, для яких встановлені обов'язкові письмова форма та нотаріальне посвідчення. Якщо Ваш договір не підпадає під ці норми, вибір форми залишається за Вами. Та пам'ятайте — недотримання форми, встановленої законодавством, тягне за собою недійсність договору.

Порада для юристів-початківців - шукаємо типовий документ, шаблон. В якому зазначено:

предмет

терміни

права

обов'язки ...

¹¹⁴ Підгайний М. Як дизайнити юридичні документи? Лойер. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://loyer.com.ua/uk/yak-dizajniti-yuridichni-dokumenty/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Тобто представлена певна структура договору¹¹⁵. Яка містить наступні елементи:

- Назва (Договір, Угода, контракт тощо). Виходимо зі сфери правовідносин, в якій укладається дана домовленість, і використовуємо назву, яка передбачена чинним законодавством.

- Місце і дата укладення договору. Часто виникає питання: яке місце укладення прописувати, якщо сторони зареєстровані в різних містах? Відповідь проста – прописуємо місце проживання особи, яка цей договір запропонувала укласти. Для фізичної особи це місце реєстрації, для юридичної особи – місцезнаходження, яке ми можемо знайти в ЄДР. Щодо дати укладення договору, слід зазначити, що не завжди дата, яку прописують в договорі, є датою, з якої договір вважається чинним. Все залежить від виду договору. Консенсуальні договори ми вважаємо укладеними з моменту досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов, а от реальні – з моменту передачі речі чи виконання певної дії.

- Вступна частина (преамбула) договору містить дані про сторін. Якщо ми говоримо про фізичну особу, то вказуємо ПІБ, ідентифікаційний номер (якщо такого немає – паспортні дані, якщо є – вказувати дані паспорта не обов'язково). Ідентифікаційний номер – must have, так само як адреса місця реєстрації чи місця проживання. Краще вказувати адресу реєстрації і окремо – адресу для листування, тому що завжди офіційне листування відбувається за офіційною адресою.

- Для юридичних осіб – повне найменування (Товариство з обмеженою відповідальністю "Назва_товариства"), обов'язково ідентифікаційний код юридичної особи (код ЄДРПОУ) та адреса місцезнаходження. Також обов'язковим елементом є посада особи, яка підписує договір, та назва документу, на підставі якого така особа діє (на підставі статуту, довіреності, протоколу тощо).

- Для фізичних осіб–підприємців – повне найменування та повноваження. ФОП не може діяти на основі статуту, тому вказувати статут як документ, на основі якого діє ФОП, не можна! Документ, на основі якого діє ФОП, – виписка з ЄДР. Пам'ятайте, фізична особа діє виключно від власного імені.

Предмет договору. Важливо правильно його сформулювати. Основний момент – перевіряємо, чи предмет договору відповідає КВЕДам сторін. КВЕДи – види господарської діяльності, якими сторони займаються.

Права та обов'язки сторін, відповідальність сторін, термін дії договору.

Ціна договору та порядок взаєморозрахунків сторін.

Умови припинення дії договору та дострокового розірвання. Не слід недооцінювати поняття дострокового розірвання. Часто такі умови не передбачають і, як результат, наслідки дострокового розірвання теж не прописані. Для захисту прав та інтересів сторін в разі дострокового розірвання договору такі моменти варто прописувати.

Порядок вирішення спорів. Цей пункт, переважно, містять зовнішньоекономічні договори. Сторони погоджують, яке законодавство буде застосовуватися до їх правовідносин і суд якої країни буде розглядати спір.

Форс-мажорні обставини (типові умови, часто почали застосовуватися після початку війни на Сході. Прописуються майже кожного разу).

Умови конфіденційності та неконкуренції (необов'язкові, залежать від специфіки договору).

Додаткові умови/інші умови/прикінцеві положення (положення, що не належать до основних, але регулюють відносини між сторонами)

Важливий момент – посилання в договорі. Завжди потрібно перевіряти, чи норми законодавства, які передбачені договором, є чинними. Досить часто зустрічаються випадки, коли люди посилаються на законодавство, що втратило чинність. Часто особи посилаються на сам договір, наприклад, "своєчасно надавати Послуги, передбачені цим Договором". В таких випадках варто прописати спочатку саму структуру договору (розділ, стаття, пункт), щоб посилання були дійсними та зрозумілими (...Послуги, передбачені п. 1 ст. 4).

¹¹⁵ Олійник А., Козлова В. Ідеальне оформлення договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/idealne-oformlennya-dogovoru.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

Строки в договорі. Йдеться про строки, передбачені безпосередньо в договорі. В контексті цього питання, якщо ми використовуємо строки в днях, важливо чітко прописувати, які саме дні Ви маєте на увазі. Наприклад, теза договору "протягом десяти днів з дати отримання.." буде розумітися, як десять календарних днів (включаючи вихідні). Якщо ми прописуємо "протягом десяти робочих днів...", то рахуємо виключно робочі дні. Цифри в договорі рекомендується прописувати додатково в дужках прописом (наприклад, "десять (10)").

Реквізити та підписи сторін. У реквізитів також є свої особливості. Наприклад, якщо в самому договорі передбачається можливість обміну інформацією за договором в електронній формі, то електронна пошта являється обов'язковим реквізитом для того, щоб це положення можна було реалізувати. Якщо договір є відплатним, вказуємо банківські реквізити (р/р, назва банку, адреса банку, МФО банку, SWIFT тощо).

Печатка на договорі не є обов'язковою!

Чиста мова – високий показник професіоналізму!

Цікаво, що один із способів викликати позитивну емоцію при читанні договору – є пасхалки.

Пасхалки – це невеличкі жарти в договорах, які не мають юридичного значення¹¹⁶. Для чого вони можуть використовуватись?

Це просто весело

Щоб привернути увагу до договору і «змусити» людину прочитати його

Для передачі корпоративної культури і продовження комунікації з клієнтом

Що таке якісний дизайн юридичних документів?

Якісний дизайн документів — це коли клієнт отримує зрозумілий текст, який легко сприймати та запам'ятати ключові аспекти. Тому коли створюєте юридичний документ, питаєте себе:

Чи зручно клієнту буде його читати?

Чи швидко він зможе погодити цей документ?

Чи немає в ньому зайвого?

Які формати аргументації були використані? Або які формати організації юридичного аналітичного тексту застосовувалися?

На думку Вікторії Манько¹¹⁷ форматами організації юридичного аналітичного тексту є: IRAC, CRAC, CREAC, CRUPAC (Рис. 8.2), (Рис. 8.3).

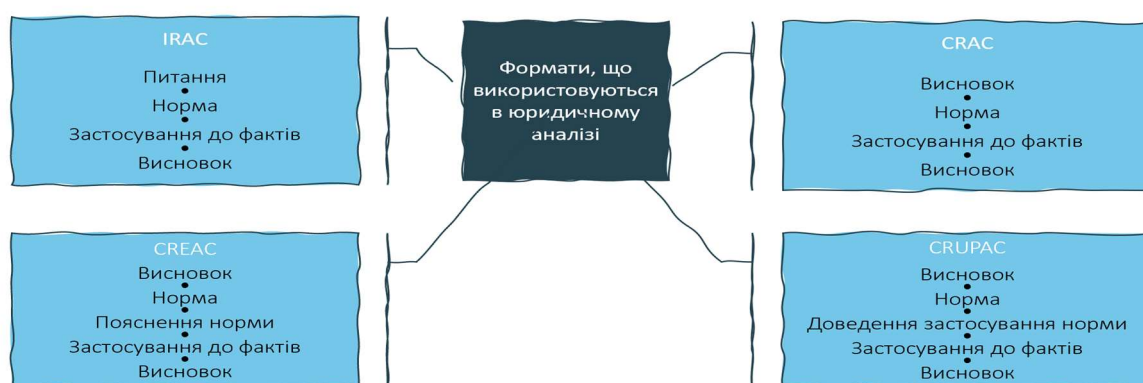

Рис. 8.2. Формати, що використовуються в юридичному аналізі

¹¹⁶ Лойер Як дизайнити юридичні документи? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lover.com.ua/uk/yak-dizajiniti-yuridichni-dokumenti/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

¹¹⁷ Манько В. Юридичний аналіз та написання юридичних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichniy-analiz-ta-napisannya-yuridichnih-tekstiv.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

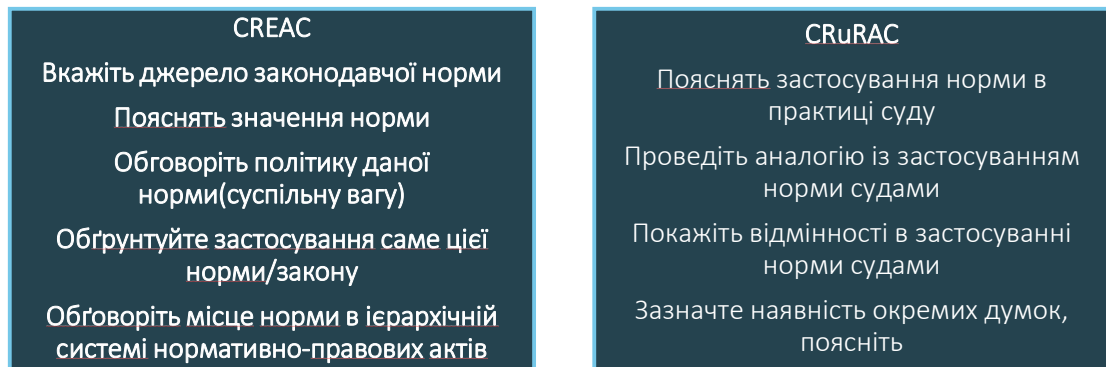

Рис. 8.3. Формати організації юридичного аналітичного тексту (CREAC, CRUPAC)

Отже, що робить юридичний текст зрозумілим? Сукупність таких чинників ¹¹⁸:

- інформація організована у смислові блоки, структура тексту доведення відповідає логічній структурі доведення і залежить від структури норми;
- логічна послідовність викладення;
- чергування теми (відомої інформації) та реми (нової інформації);
- вживання перехідних слів та фраз, що показують логічний зв'язок між реченнями;
- обґрунтовано короткі речення (не більше ніж 3-4 прості речення у складі складного);
- тільки релевантна (належна) інформація (необхідно виключити інформацію, яка не вписується у структуру доведення);
- простота словесних конструкцій (у разі можливості заміна складних конструкцій простими);
- короткі смислові групи на початку речення (з дотриманням правил логіки);
- довгі смислові групи в кінці речення (за умови дотримання правил логіки);
- дотримання правил синтаксису (складання, впорядкування речень);
- правильна пунктуація (правила вживання на письмі розділових знаків);
- правильне вживання лексики (словникового складу мови);
- відповідні граматичні конструкції.

Структура норми визначає:

- Загальну структуру тексту
- Кількість розділів в тексті
- Структуру вступної частини документа
- Обсяг викладу фактичних обставин
- Структуру та обсяг розділу застосованої законодавчої норми
- Структуру розділів обґрунтування
- Кількість абзаців в розділі обґрунтування
- Логічну послідовність абзаців в розділі обґрунтування
- Обсяг і структуру кожного абзацу в розділі обґрунтування
- Структуру висновку

Рис. 8.4. Значення структури норми права для написання юридичного тексту

¹¹⁸ Там само [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichniy-analiz-ta-napisannya-yuridichnih-tekstiv.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана.

На нашу думку, юридичний текст — це певна логічна структура, формула, тобто це математика. Текст має свою формулу написання, вивчивши яку юридичний текст стає зрозумілим і переконливим. Структура юридичного тексту через значення структури норми (Рис. 8.4).

Питання для самоконтролю

1. Назвіть особливості юридичного документу.
2. Поміркуйте, як співвідносяться терміни «документ» та «юридичний документ». Які ознаки є спільними?
3. Які види юридичних документів існують? Які підстави для класифікації?
4. Що є дизайном юридичних документів? В чому сутність зовнішнього та внутрішнього оформлення документу?
5. Назвіть формати організації юридичного аналітичного тексту.
6. Назвіть чинники, які роблять текст зрозумілим.

Практичні завдання до теми 8

Практичне завдання 1: Підготувати презентацію (схему), яка має містити необхідні та послідовні елементи структури Вашого юридичного документу (позовна заява, цивільний договір, трудовий договір, вирок, заповіт тощо). Обґрунтуйте чому саме такі елементи та в такій послідовності?

Форма для виконання: підготовка презентації або схеми (командна робота, або індивідуальна робота).

Практичне завдання 2:

1. Скласти схему види кримінальних процесуальних документів.
2. Скласти схему види цивільних процесуальних документів.

Форма для виконання: підготовка презентації або схеми (командна робота, або індивідуальна робота).

Практичне завдання 3: Здійснити оцінку будь-якого судового рішення, яке розміщено у Єдиному державному реєстрі судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua/>) з точки зору виконання вимог до його структури (наявності вступної, мотивувальної та резолютивної частин). Елементи структури відповідного рішення зазначені у нормах відповідного процесуального кодексу.

Форма для виконання: аналіз практичного кейсу (оцінка документу).

Індивідуальні завдання 1

1. Як дизайнити юридичні документи?
2. Використання юридичного аналізу при написанні юридичних текстів.

Форма для виконання: підготовка есе/або реферату

Індивідуальні завдання 2

Проаналізувати наукові публікації, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою:

Формати організації юридичного аналітичного тексту.

Що таке формати організації юридичного аналітичного тексту - IREC, CREC, CREAC, CRUPAC?

Приклади їх використання.

Форма для виконання: аналітичний огляд

В ході самостійної роботи над темою 8 необхідно:

- опрацювати теоретичні основи лекційного матеріалу (прочитати та проаналізувати літературу, матеріали НМКД, НПА тощо);
- зупинитися на вивченні окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання (у тому числі, питання для самоконтролю);

- здійснити елементи пошуково-аналітичної роботи, у тому числі, огляд літератури стосовно основних питань теми; підготовку презентації; аналіз практичних кейсів (оцінка документу).

Також додатково можна виконати індивідуальні завдання, які представляють собою, або аналітичний огляд наукових публікацій, у тому числі, літературні джерела іншомовного походження за заданою проблематикою; або підготовку есе, а також підготовку доповіді та/або тез на Всеукраїнську науково-практичну конференцію аспірантів, студентів, науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні», яка традиційно кожного року організується та проводиться юридичним факультетом СНУ ім. В. Даля.

Джерела до теми 8

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
6. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.2003 № 3425-XII [ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]. – РЕЖИМ ДОСТУПУ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
10. Концепція розвитку юридичної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
11. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
13. Про інформацію: Законі України від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

☐ Література:

1. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Юридичне дослідження, аналіз та письмо» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3049> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;
2. Загальна теорія держави і права [Електронний ресурс] : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – С. 299-302. – Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

3. Курс лекцій з юридичної деонтології [Електронний ресурс] : навчальний посібник / За заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова. — Харків: ХНУВС, 2022. — С. 98-104. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6d134bb0-2908-41f5-9894-d51405631ea2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

4. Теорія держави і права в схемах та таблицях [Електронний ресурс] : навчальний посібник / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — Київ: «Хай-Тек Прес», 2020. — С. 139-145. — Режим доступу: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5097/3/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D1%81%D1%85%D0%B5%D0%BC%D0%B8%202020.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

5. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. 2019 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://mego.info/%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%B2> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

Додаткова література:

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навчальний посібник / П. М. Рабінович. — Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. — 256 с.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. — Київ : ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2007. — 1052 с.

3. Судові та правоохоронні органи України [Електронний ресурс] : підручник / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. — 400 с. — Режим доступу: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2914/1/2021%20%D0%a1%D0%9f%D0%9e.pdf> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

4. Теорія держави та права [Електронний ресурс] : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. — Київ: НАВС, Освіта України, 2017. — 320 с. - Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

5. Чернуха Н.М. Професійна діяльність юриста : теоретичні засади / Чернуха Н.М., Рижиков В.С. // Трипільська цивілізація . — 2012. — № 7 (10). — С. 45-48.

6. Черновський О.К. Професійна компетентність юриста / Черновський О.К. // Право і суспільство. — 2017. — № 6. — С. 35-40.

7. Бирик С. П. Ділові документи та правові папери / С. П. Бирик, Г. М. Сюта. — Харків : Прапор, 2012. — 493 с.

8. Гиляка О. Юридичний документ : особливості та законодавче виконання / О. Гиляка // Вісник Національної академії правових наук України. — 2014. — № 3. — С. 165-171.

9. Манько В. Юридичний аналіз та написання юридичних текстів [Електронний ресурс] / В. Манько. — Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yuridichniy-analiz-ta-napisannya-yuridichnih-tekstiv.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

10. Мічурін Є. О. Техніка складання договорів : наук.-практ. посіб. / Є. О. Мічурін. — Харків: Юрsvіт, 2011. — 536 с. — (Сер. : Практика і закон).

11. Підгайний М. Як дизайнити юридичні документи? [Електронний ресурс] // Лойер : сайт. — Режим доступу: <https://loyer.com.ua/uk/yak-dizajni-yuridichni-dokumenty/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

12. Олійник А. Ідеальне оформлення договору [Електронний ресурс] / Олійник А., Козлова В. — Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/idealne-oformlennya-dogovoru.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

13. Стефанчук Р. О. Правове письмо [Електронний ресурс] / Стефанчук Р. О. — Режим доступу: <https://westudents.com.ua/glavy/10620-12-vidi-ta-klasifikatsiya-yuridichnih-dokumentv.html> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

14. Як дизайнити юридичні документи? [Електронний ресурс]// Лойер : сайт. — Режим доступу: <https://loyer.com.ua/uk/yak-dizajni-yuridichni-dokumenty/> (дата звернення : 20.09.2023). — Назва з екрана;

Інформаційні ресурси:

Інформаційна система «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/>

Офіційний веб-портал «Судова влада» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/>

Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>

Council of Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: HELP <http://help.elearning.ext.coe.int/>

Наукова Бібліотека СНУ ім. Володимира Даля [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.snu.edu.ua>

Офіційна сторінка Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://europa.eu>

Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>

Тексти установчих договорів Європейського Союзу. Founding agreements

[Електронний ресурс] – Режим доступу: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en або https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en

Центр розвитку українського законодавства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

Юридичний факультет СНУ ім. В. Даля. Наукові видання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo-snu.com.ua/>

Додаток 1. Оцінювання курсу

Теми курсу	T1, T2 (бали)	T3 (бали)	T4 (бали)	T5 (бали)	T6 (бали)	T7 (бали)	T8 (бали)	Всього (бали)
Інструменти і завдання								
Підготовка презентації	4	4	4	4	4	4	4	28
Участь в обговоренні	4	4	4	4	4	4	4	28
Підготовка глосарію	1	1	1	1		1		5
Аналіз практичного кейсу				3	3		3	9
Індивідуальні завдання (есе – 3б./ або аналітичний огляд наукових публікацій – 3б., або проходження онлайн курсу – 9б./ або написання тез – 9б.)	За вибором здобувача вищої освіти							до 9
Контрольна робота (ЗФН)	За варіантом у списку академічної групи							30
Екзамен								30
ВСЬОГО								100

116

Інструменти і завдання	Максимальна кількість балів	Критерії оцінювання, вимоги та бали
Підготовка презентації	4	- зміст слайдів вказує на засвоєння теоретичного матеріалу, чітке володіння понятійним апаратом, правильна, повна, ґрунтовна відповідь, наявні логічні висновки та переконливі аргументи (2б.); кількість слайдів (не менш 7 – не більш 10), відповідність слайдів заданій структурі (наявність всіх компонентів) (1б.); оформлення посилань та списку літератури відповідно до вимогам (1б.).
Участь в обговоренні	4	- студент бере активну участь в обговоренні, дає повну та ґрунтовну відповідь хоча б на 1 поставлене питання теми, має та відстоює власну позицію (або доповнює виступ не менш 2 разів за заняття) (2б.); наводить аргументи та робить висновки, спираючись на відповідні норми національного та міжнародного права, судову та правозастосовну практику, позиції та думки вчених (1б.); вміло використовує знання при правничому аналізі для розв'язання ситуацій та наведення прикладів (1 б.).
Підготовка глосарію	1	власно підібраний глосарій з 2-х понять відповідної теми (1 б.): визначено чітко та містить усі основні характеризуючі ознаки; взято з НПА, або наукового джерела (з вказівкою на НПА, джерело).
Аналіз практичного кейсу	3	аргументована та логічна, чітко прослідковуються елементи алгоритму (1б.); обґрунтовано вибір методів та варіанта вирішення, вказано на наявність альтернативних варіантів вирішення (1б.); представлено НПА та матеріал, який був застосований для вирішення поставленої проблеми (кейсу), обґрунтовано висновки (1б.).

Індивідуальні завдання (есе – не більш ніж 3 завдання по 3 б.)	3	обсяг – 1 стор. (120 слів), написано стисло і ясно, чітко побудовано, логічне за структурою (1 б.). Студент знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї, робить логічні висновки та пропонує чіткі шляхи вирішення проблеми (2б.)
Індивідуальні завдання (аналітичний огляд наукових публікацій - не більш ніж 3 завдання по 3 б.)	3	<i>аналітичний огляд</i> наукових публікацій, у тому числі, літературних джерел іншомовного походження за заданою проблематикою: - опрацювання не менше 3-х наукових публікацій, у тому числі 1 іншомовного походження (1 б.), відповідність тексту заданій структурі (наявність всіх компонентів), чіткість і аргументованість викладу (1 б.), оформлення відповідно до встановлених вимог (обсяг, форматування, візуалізація, посилання тощо) (1 б.)
Індивідуальні завдання (проходження онлайн-курсу)	9	<i>Проходження онлайн-курсу</i> , яке є пов'язаним з навчальною дисципліною на онлайн-платформах (Prometheus, Coursera тощо). Повне проходження та завершення, підтверджується сертифікатом (9 б.).
Індивідуальні завдання (написання тез)	9	<i>Тези</i> мають бути написані відповідно до вимог, прийняті до друку або опубліковані у відповідних збірках (9 б.).
Контрольна робота (ЗФН)	30	Представлені нижче.
Екзамен	30	Представлені нижче.
Разом	100	

Критерії оцінювання (контрольна робота, екзамен)

Бал	Критерій
30-28	Студент вирішив всі завдання абсолютно вірно і повно дав відповіді на питання як теоретичного, так і практичного характеру. Логічно і послідовно аргументував і виклав свою точку зору.
27-25	Студент вирішив завдання з 1 помилкою, відповідь на питання містить повне розгорнуте, правильне та обґрунтоване викладення матеріалу, допущено 2-3 помилки при вирішенні практичних завдань.
24-19	Студент правильно і повно вирішив більшість, але не всі завдання, відповідь на запитання є не повністю аргументованою; допускає незначні неточності
18-13	Студент правильно вирішив половину завдань; думка викладена з порушенням логіки подання матеріалу. Студент правильно вирішив ситуацію, проте не зовсім слушно аргументує її, або враховує не всі, а деякі умови ситуації. Вирішує декілька завдань поверхнево.
12-7	Студент вирішив трохи менше половини завдань; може дати визначення юридичного поняття. Відповідь на запитання дає неповно і поверхнево
6-0	Студент не вирішив більшість завдань або вирішив неправильно; відповіді на питання є неповними; неправильно обґрунтовує своє рішення.

Додаток 2. Перелік відеоматеріалів

Відео до теми 1:

Захоплюючи подорож до юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Ви дізнаєтесь про історію та престижність факультету та університету, а також про унікальні можливості, які він надає своїм студентам. Відео з серії «РаЗОм до Перемоги» (з нагоди 30-річчя юридичного факультету СХУ ім. В. Даля) пропонує враження про навчання та життя в університеті від студентки Ганни Баранової. Якщо ви зацікавлені в освіті в Україні та бажаєте отримати більше інформації про Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, це відео саме для вас.

[Відео 1 Ганна Баранова про ЮК «PRO BONO»](#)

Відео розповідає про важливу ініціативу юридичної клініки «Pro bono», яка функціонує на юридичному факультеті СХУ ім. В. Даля. Ви дізнаєтесь про роль цього осередку, який об'єднує ініціативних та творчих юристів, які надають безоплатну правову допомогу тим, хто має обмежений доступ до правосуддя. Відео-розповідь від керівниці ЮК "Pro bono" Вікторії Гніденко, яка розкриває, як клініка працює на благо суспільства, захищаючи права та інтереси уразливих груп, і як вона сприяє підвищенню правової свідомості в громаді.

[Відео 2 Вікторія Гніденко, керівниця ЮК «PRO BONO»](#)

Про роботу проекту Media club «Pro bono» розповідається у цьому відео. Студенти юридичного факультету Поліна Рязанцева та Олександр Подрез діляться своїм досвідом і розкривають деталі проекту, який спрямований на надання безоплатних медійних послуг у благодійних цілях.

[Відео 3 Поліна Рязанцева та Олександр Подрез про роботу проекту Media club «Pro bono»](#)

Відео до теми 4:

Відео про Міжнародний суд ООН
У відео йдеться про Міжнародний Суд ООН – головний судовий орган Організації Об'єднаних Націй: функції, юрисдикція та правила судочинства.

https://www.youtube.com/watch?v=AV77uvpx-ZU&ab_channel=UkrainianBarAssociation

Що таке Міжнародний суд ООН? Роль і діяльність (Англomовна версія)
Організація Об'єднаних Націй – Міжнародний суд є головним судовим органом ООН і найвищим міжнародним судом у світі. Він виконує подвійну роль: вирішувати відповідно до міжнародного права правові спори, передані йому державами-членами ООН, і давати консультативні висновки з правових питань, переданих йому належним чином уповноваженими міжнародними органами та установами системи ООН.
Цей короткометражний фільм (доступний більш ніж 50 мовами) представляє його основні характеристики.

https://www.youtube.com/watch?v=DME-wfbt08c&ab_channel=UnitedNations

Відео про Міжнародний кримінальний суд (МКС)
Міжнародний Кримінальний Суд: юрисдикція, типи міжнародних злочинів та механізми відповідальності за злочини, які вчиняються в Україні У відео йдеться про: - практичні питання, що стосуються розслідування злочинів рф на території України Офісом Прокурора МКС; - виклики для України,

насамперед, необхідність ратифікації Римського Статуту для інтергування України з органами МКС та розширення механізмів для розслідування воєнних злочинів.

https://www.youtube.com/watch?v=m-sTx6m8nZA&ab_channel=UkrainianBarAssociation

Відео про Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ)

Призначений для широкого загалу, цей фільм пояснює як працює Суд, описує виклики, які постають перед ним, та висвітлює обсяг діяльності Суду, спираючись на приклади з його практики.

https://www.youtube.com/watch?v=VHL_sgXVHiE&ab_channel=EuropeanCourtOfHumanRights

Відео про виконання рішень Європейського суду з прав людини (Англомовна версія)

Загальний огляд механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. У цій англомовній версії ви дізнаєтеся про основні етапи виконання рішень суду, роль Комітету Міністрів та національних органів у впровадженні рішень, а також про заходи, прийняті для забезпечення дотримання прав людини в Європі. Це цікаве відео для тих, хто цікавиться захистом прав людини та механізмами їх виконання.

https://www.youtube.com/watch?v=4UybulA5rSo&ab_channel=CouncilofEurope

На в ч а л ь н е в и д а н н я

Котова Любов Вячеславна

ЮРИДИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ, АНАЛІЗ ТА ПИСЬМО

Посібник для здобувачів вищої освіти ОП «Право», перший рівень ВО

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Оригінал-макет : Л.В. Котова
К.Р. Абузарова
О.В. Могильна

Підписано до видання 29.12.2023.
Гарнітура Calibri Light. Умов. друк. арк. 12,6. Обл.-вид. арк. 15,2.
Вид. № 3382.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Юридична адреса: пр-т Центральний, 59-а, м. Северодонецьк, 93400, Україна
Фактична адреса: вул. Іоанна Павла II, 17, м. Київ, 01042, Україна
E-mail видавництва: izdat@snu.edu.ua